

วารสารสังคมศาสตร์ไทย

Thai Social Science Journal

ISSN: 3057-0190 (online)

Thai Social Science Journal Vol.3 No.1 (January-February)
2026

วัตถุประสงค์

วารสารสังคมศาสตร์ไทยเป็นวารสารวิชาการ วารสารมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษา ค้นคว้า และเพื่อเผยแพร่บทความวิจัย บทความวิชาการ ที่เป็นความคิดริเริ่มใหม่ วารสารเป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยน เรียนรู้ ความคิดเห็น ข้อเสนอแนะที่แตกต่าง หลากหลาย ไม่จำกัดแนวคิด อุดมการณ์ มุมมองฯ วารสารเน้น ประเด็นที่ถกเถียงในสังคมทั้งปัญหาในอดีต ปัจจุบัน อนาคต อันเป็นแนวทางนำไปสู่การแก้ไขปัญหาาร่วมกันใน สังคมอย่างสันติและยั่งยืน วารสารเป็นสื่อกลางในการนำเสนอต่อสังคมให้แก่ประชาชนทั่วไป นักวิจัย นักวิชาการ อาจารย์ นิสิตนักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป

วารสารเน้นสาขาวิชาในด้านสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับสังคมหรือประชาชนด้านใดด้านหนึ่ง เช่น พระพุทธศาสนา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ ศิลปศาสตร์ มนุษยศาสตร์ พัฒนาสังคม พัฒนาชุมชน ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ บริหารการศึกษา การศึกษาการสอนเชิงประยุกต์ เศรษฐศาสตร์ เศรษฐมิติและการเงิน บริหารธุรกิจ ฯ รวมถึงสหวิทยาการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสังคม อาทิ วิทยาศาสตร์สุขภาพ หรือ การพยาบาลฯ

เดิมวารสารมีกำหนดการเผยแพร่ปีละ 2 ฉบับ ประกอบด้วย ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม-มิถุนายน (เผยแพร่ทางเว็บไซต์ วันที่ 30 มิถุนายน) ฉบับที่ 2 เดือน กรกฎาคม-ธันวาคม(เผยแพร่ทางเว็บไซต์ วันที่ 31 ธันวาคม) และได้ปรับเป็นกำหนดการตีพิมพ์และเผยแพร่ ปีละ 3 ฉบับ ประกอบด้วยฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน) ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม) ฉบับที่3 (กันยายน-ธันวาคม) ในปีพ.ศ.2569กำหนดการเผยแพร่ปี ละ 6 ฉบับ ประกอบด้วยฉบับที่ 1 (มกราคม-กุมภาพันธ์) ฉบับที่ 2 (มีนาคม-เมษายน) ฉบับที่3 (พฤษภาคม- มิถุนายน) ฉบับที่ 4 (กรกฎาคม-สิงหาคม) ฉบับที่ 5 (กันยายน-ตุลาคม) ฉบับที่5 (พฤศจิกายน-ธันวาคม) โดย บทความที่ได้รับการพิจารณาให้ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) 2-3 ท่าน

วารสารรับพิจารณาตีพิมพ์บทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

ทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความของวารสาร สังคมศาสตร์ไทย ถือเป็นความรับผิดชอบ ของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทัศนะของกองบรรณาธิการ และไม่สงวนลิขสิทธิ์การคัดลอก แต่ให้อ้างอิง แสดงที่มา

เกณฑ์การพิจารณาและคัดเลือกบทความ

บทความแต่ละบทความจะได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสาร (Peer Review) 2-3 ท่าน ที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง และได้รับความเห็นชอบจากกองบรรณาธิการ ก่อนตีพิมพ์ โดยการพิจารณาบทความจะมีรูปแบบที่ผู้พิจารณาบทความไม่ทราบข้อมูลของผู้เขียนบทความ

เช่น ชื่อหรือประวัติการทำงาน และผู้เขียนบทความไม่ทราบชื่อผู้พิจารณาบทความ (Double-Blind Peer Review)

บทความที่ส่งมาขอเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความของวารสาร และต้องให้เป็นไปตามรูปแบบที่กำหนดไว้

เจ้าของ

ศูนย์สังคมศาสตร์ศึกษา (Center for Social Science Studies)

เลขที่ 78/1 หมู่9 ต.บ่อพลอย อ.บ่อพลอย จ.กาญจนบุรี 71160

โทร.081-8437249

<https://so18.tci-thaijo.org/index.php/Thaiso>

อีเมล-thaisocialscience@gmail.com

เฟสบุ๊ก-ศูนย์สังคมศาสตร์ศึกษา

บรรณาธิการ

นางสาวรัศมี ไคร์ครวญ

อีเมล: thaisocialscience@gmail.com

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

นายสมชาย ขจรไพศาล

อีเมล: thaisocialscience@gmail.com

กองบรรณาธิการ

ดร.กนกวรรณ ปรีดีเปรม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อีเมล:kanokwanpreeprem35@gmail.com

ดร.นীরนุช เนืองวัง

มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น

อีเมล:neeranuchneangwang@gmail.com

ดร.พิชญ์ โหระกุล

สภานายความแห่งประเทศไทย

อีเมล:pitsanuyorakul@gmail.com

ดร. อนันตพร วงศ์คำ

มหาวิทยาลัยเนชั่น

อีเมล:anantaporn566@gmail.com

ผ.ศ. ดร. ทศพร เกตุถนอม

วิทยาลัยเทคโนโลยีสยาม

อีเมล:tassaporn282@gmail.com

ผ.ศ. ดร.เกรียงศักดิ์ พินทุสรศรี

มหาวิทยาลัยศรีปทุม

อีเมล:krangsak693@gmail.com

ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาค้นกรองบทความ (Peer Review)

พระครูสิริกาญจนารักษ์,ดร	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อีเมล:sirikarnchanaphirak@gmail.com	
พระศุภกิจ สุปญโญ,ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อีเมล:suphakitsupanyo@gmail.com	
พระมหาบุญรอด มหาวีโร , ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อีเมล:boonrawdmahaveero@gmail.com	
ดร.สุนทร สุวรรณพร	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อีเมล:sunthornsuwannaporn@gmail.com	
พระวิสุทธิพงษ์เมธี ,ดร	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อีเมล:wisutthipongmethee@gmail.com	
ร.ศ. ดร.ชุตินา มุกสิกานนท์	มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น
อีเมล:chutimamug1950@gmail.com	
ผ.ศ.ดร.นิพนธ์ ฐานะพันธ์	มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น
อีเมล:niponta1952@gmail.com	
ผ.ศ. ดร. ปาณัฐกัญญ์ เจริญพัฒน์	มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น
อีเมล:panudgun@gmail.com	
ผ.ศ.ดร. ณัฐพิชา วัชรอมธิตพัฒน์	มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น
อีเมล:nadpiccha2014@gmail.com	
ผ.ศ. ดร. รัชฎา ภาแรง	มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น
อีเมล:ratchada393@gmail.com	
ดร.เฉลียว นครจันทร์	มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น
อีเมล: chaliao1419@gmail.com	
ดร.ภูวนัย เพชรไพล่	มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น
อีเมล:phuwanaipetpai@gmail.com	
ดร.จินดา ทับทิมดี	มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น
อีเมล:jindatubtemdee@gmail.com	
ดร.พร้อมพล พระพรหม	มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น
อีเมล:phomphon1981@gmail.com	
ดร.ปาริฉัตร ลีลาเลอเกียรติ	ข้าราชการบำนาญ
อีเมล:parichatlela@gmail.com	

ดร. อรรถพงษ์ ชุ่มเขียว

อีเมล:attapong710@gmail.com

ผ.ศ.ดร.มีชัย ตรีคุณ

อีเมล:meechai.110099@gmail.com

มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น

นักวิชาการอิสระ

สารบัญ

บทบรรณาธิการ.....	ก
ชาตินิยมเชิงศีลธรรมกับการเมืองของความทรงจำ: การสร้างภาพ ‘ศัตรู’ ในข้อพิพาท ชายแดนไทย-กัมพูชา.....	1-20
ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมในประเทศไทย: สาเหตุ ผลกระทบ และแนวทางแก้ไข.....	21-29
บทบาทของเยาวชนและขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในยุคดิจิทัล: การศึกษากลุ่มนักเรียนเคลื่อนไหว การใช้เทคโนโลยีในการแสดงออกทางการเมือง และผลกระทบต่อสังคมไทย.....	30-42
ระเบียบมนุษยธรรม ทางออกใหม่ในการแก้ไขวิกฤตการณ์ด้านมนุษยธรรม.....	43-56
การเมืองของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์: ศาสนา โบราณสถาน และการอ้างสิทธิ์เหนือดินแดนในข้อพิพาท ชายแดน.....	57-73
ภาคผนวก.....	74

บทบรรณาธิการ

วารสารสังคมศาสตร์ไทยฉบับนี้เป็นฉบับที่กองบรรณาธิการได้พิจารณาบทความให้คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) พิจารณาก่อนการตีพิมพ์เพื่อคุณภาพสูงสุด โดยในฉบับนี้ประกอบด้วยบทความวิชาการ 5 บทความ ซึ่งทางกองบรรณาธิการได้มีการคัดเลือกมานำเสนอเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทเชิงสถานการณ์ของประเทศไทยในปัจจุบันคือ

นายไพโรจน์ ปังกร ในบทความ **ชาตินิยมเชิงศีลธรรมกับการเมืองของความทรงจำ: การสร้างภาพ 'ศัตรู' ในข้อพิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา** ที่เห็นว่า ข้อพิพาทชายแดนมิได้ดำรงอยู่เพียงในมิติของอธิปไตยดินแดน หรือกฎหมายระหว่างประเทศเท่านั้น หากแต่ถูกทำให้มีความหมายทางศีลธรรมผ่านกระบวนการสร้างเรื่องเล่าเกี่ยวกับชาติ ศักดิ์ศรี และประวัติศาสตร์ ซึ่งส่งผลต่อการรับรู้ของสังคมและการกำหนดท่าทีทางการเมืองของรัฐอย่างมีนัยสำคัญ การวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า ชาตินิยมเชิงศีลธรรมทำงานผ่านการยกชาติขึ้นเป็นหน่วยศีลธรรมสูงสุด และกำหนดกรอบ ถูกผิดที่ตายตัว โดยอาศัยการเมืองของความทรงจำเป็นเครื่องมือสำคัญในการเลือกจำและเลือกหลงลืมอดีต กระบวนการดังกล่าวนำไปสู่การสร้างภาพศัตรู ที่ทำให้ความขัดแย้งชายแดนถูกทำให้ดูชอบธรรมและหลีกเลี่ยงไม่ได้ ขณะเดียวกันก็ปิดกั้นพื้นที่การวิพากษ์ การประนีประนอม และการมองเห็นความซับซ้อนของความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนสองฝั่งพรมแดน ผลกระทบของชาตินิยมเชิงศีลธรรมต่อความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนและสังคมภายในประเทศ โดยเฉพาะการบั่นทอนความไว้วางใจในระดับชุมชนชายแดน การเหมารวมแรงงานข้ามชาติและกลุ่มชาติพันธุ์ และการกลบปัญหาเชิงโครงสร้าง

นายสุนทร บุญวงษ์ ในบทความ **ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมในประเทศไทย: สาเหตุผลกระทบ และแนวทางแก้ไข** ที่ผู้เขียนเห็นว่าโครงสร้างเศรษฐกิจที่ไม่สมดุลระหว่างภาคเกษตรและภาคอุตสาหกรรม รวมถึงความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงการศึกษาและสวัสดิการสังคม เป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้ความเหลื่อมล้ำขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ชี้ให้เห็นว่าความเหลื่อมล้ำดังกล่าวมีผลกระทบในวงกว้าง ไม่ว่าจะเป็นการชะลอตัวของการเติบโตทางเศรษฐกิจ ความขัดแย้งและความไม่มั่นคงทางสังคม รวมถึงการจำกัดโอกาสทางการศึกษาและการพัฒนาทักษะแรงงานของกลุ่มคนด้อยโอกาส ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศ เพื่อแก้ไขปัญหานี้ บทความเสนอแนะแนวทางการปฏิรูปนโยบายเศรษฐกิจและสังคมที่มุ่งเน้นการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม การปรับปรุงระบบการศึกษาและสวัสดิการให้เข้าถึงได้อย่างเท่าเทียม รวมถึงการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาสังคม

น.ส.ณัฐริตา ดิลกรัตนกุล แสดงข้อคิดในบทความ **บทบาทของเยาวชนและขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในยุคดิจิทัล: การศึกษากลุ่มนักเคลื่อนไหว การใช้เทคโนโลยีในการแสดงออกทางการเมือง และผลกระทบต่อสังคมไทย** โดยวิเคราะห์บทบาทของเยาวชนและขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในยุคดิจิทัล โดยเน้นการศึกษาของกลุ่มนักเคลื่อนไหวเยาวชนในประเทศไทย รวมถึงการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือในการ

แสดงออกทางการเมืองและการสื่อสาร ขบวนการเคลื่อนไหวในยุคนี้มีลักษณะเด่นในเรื่องของการใช้แพลตฟอร์มสื่อสังคมและเทคโนโลยีออนไลน์ที่ช่วยเปิดโอกาสให้เยาวชนสามารถเข้าถึงและมีส่วนร่วมในประเด็นทางสังคมและการเมืองได้อย่างกว้างขวางและรวดเร็ว บทความวิเคราะห์ผลกระทบของการเคลื่อนไหวดังกล่าวต่อสังคมไทยในมิติต่างๆ ได้แก่ การเพิ่มการมีส่วนร่วมทางการเมืองของเยาวชน การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและวัฒนธรรมทางการเมือง ตลอดจนความท้าทายที่เกิดจากการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เช่น การแพร่กระจายของข้อมูลเท็จ การตรวจพิจารณา และความไม่ปลอดภัยของข้อมูลส่วนบุคคลในโลกออนไลน์ ข้อจำกัดเหล่านี้เป็นความท้าทายที่สำคัญที่ต้องได้รับการจัดการอย่างรอบคอบเพื่อส่งเสริมการเคลื่อนไหวที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

พระสมพร นามอินทร์ และชาตรี สุขสบาย ในบทความ **ระเบียบมนุษยธรรม ทางออกใหม่ในการแก้ไขวิกฤตการณ์ด้านมนุษยธรรม** ผู้เขียนเห็นว่า ระเบียบมนุษยธรรมมิใช่เพียงเส้นทางขนส่ง แต่เป็นพื้นที่ต่อรองระหว่าง “อธิปไตยของรัฐ” และ “สิทธิมนุษยชน” การนำระเบียบมนุษยธรรมมาประยุกต์ใช้ในบริบทภัยพิบัติทางธรรมชาติ ควบคู่กับบริบทความขัดแย้งทางอาวุธ สะท้อนให้เห็นถึงพลวัตของนิยามที่ขยายขอบเขตสู่ “ระเบียบโลจิสติกส์เพื่อมนุษยธรรม” บทความนี้ยังพบว่า ความล้มเหลวในกรณีศึกษาซีเรียและโรฮิงจาเกิดจากปัญหาการเมืองเรื่องความช่วยเหลือ ที่รัฐมองความช่วยเหลือเป็นภัยคุกคามความมั่นคง ในขณะที่ปัจจัยความสำเร็จในกรณีศึกษาอื่นขึ้นอยู่กับ การประยุกต์ใช้เทคโนโลยี ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ และปัญญาประดิษฐ์ เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจ

น.ส.สุนิสา บุระพงษ์ ในบทความ **การเมืองของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์: ศาสนา โบราณสถาน และการอ้างสิทธิ์เหนือดินแดนในข้อพิพาทชายแดน** พบว่า การใช้โบราณสถานและศาสนสถานเป็นเครื่องมือทางการเมืองทำให้ข้อพิพาทชายแดนทวีความซับซ้อนและยืดเยื้อ กลไกการเลือกจำ-ลืมอดีตและการสร้างศัตรูเชิงศีลธรรมมีบทบาทสำคัญต่อการรับรู้ของสังคมและความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชนชายแดน ชุมชนท้องถิ่นได้รับผลกระทบทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ความตึงเครียดจากการเมืองศักดิ์สิทธิ์จึงไม่จำกัดอยู่เฉพาะเวทีระหว่างรัฐ เพื่อจัดการข้อพิพาทอย่างยั่งยืน บทความเสนอแนวทางการสร้างพื้นที่เจรจาและความเข้าใจร่วมที่เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการเล่าเรื่องประวัติศาสตร์และพิธีกรรมทางศาสนา การประนีประนอมเชิงวัฒนธรรมและศีลธรรม รวมถึงการจัดทำกรอบการอนุรักษ์โบราณสถานร่วมกัน

328 90/2565

(นางสาวรัศมี ไคร์ครวญ)

บรรณาธิการวารสารสังคมศาสตร์ไทย

ชาตินิยมเชิงศีลธรรมกับการเมืองของความทรงจำ: การสร้างภาพ ‘ศัตรู’ ในข้อพิพาทชายแดน
ไทย-กัมพูชา

Moral nationalism and the politics of memory: The construction of ‘enemy’ images in
the Thai-Cambodian border dispute.

นายไพโรจน์ ปังกร¹

Mr.Pairoj Paphangkorn

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ข้อพิพาทชายแดนไทย-กัมพูชาในฐานะปรากฏการณ์ทางสังคมการเมือง โดยใช้กรอบแนวคิดชาตินิยมเชิงศีลธรรมและการเมืองของความทรงจำเป็นแกนกลางในการอธิบายบทความตั้งข้อสังเกตว่า ข้อพิพาทชายแดนมิได้ดำรงอยู่เพียงในมิติของอธิปไตย ดินแดน หรือกฎหมายระหว่างประเทศเท่านั้น หากแต่ถูกทำให้มีความหมายทางศีลธรรมผ่านกระบวนการสร้างเรื่องเล่าเกี่ยวกับชาติ ศักดิ์ศรี และประวัติศาสตร์ ซึ่งส่งผลต่อการรับรู้ของสังคมและการกำหนดท่าทีทางการเมืองของรัฐอย่างมีนัยสำคัญ การวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า ชาตินิยมเชิงศีลธรรมทำงานผ่านการยกชาติขึ้นเป็นหน่วยศีลธรรมสูงสุด และกำหนดกรอบถูกผิดที่ตายตัว โดยอาศัยการเมืองของความทรงจำเป็นเครื่องมือสำคัญในการเลือกจำและเลือกหลงลืมอดีต กระบวนการดังกล่าวนำไปสู่การสร้างภาพศัตรู ที่ทำให้ความขัดแย้งชายแดนถูกทำให้ดูชอบธรรมและหลีกเลี่ยงไม่ได้ ขณะเดียวกันก็ปิดกั้นพื้นที่การวิพากษ์ การประนีประนอม และการมองเห็นความซับซ้อนของความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนสองฝั่งพรมแดน ผลกระทบของชาตินิยมเชิงศีลธรรมต่อความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนและสังคมภายในประเทศ โดยเฉพาะการบั่นทอนความไว้วางใจในระดับชุมชนชายแดน การเหมารวมแรงงานข้ามชาติและกลุ่มชาติพันธุ์ และการกลบปัญหาเชิงโครงสร้าง เช่น ความเหลื่อมล้ำและความเปราะบางของพื้นที่ชายแดน ภายใต้กรอบศีลธรรมแบบรัฐศูนย์กลาง ความทุกข์ของมนุษย์จึงมักถูกลดทอนความสำคัญเมื่อเทียบกับศักดิ์ศรีของชาติ เพื่อตอบโต้กรอบดังกล่าวควรหันมาอ่านข้อพิพาทชายแดนผ่านแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และจริยธรรมแห่งความทรงจำร่วมซึ่งช่วยลดสถานะของชาติจากผู้ตัดสินศีลธรรมสูงสุด และเปิดพื้นที่ให้ความทรงจำที่หลากหลาย โดยเฉพาะความทรงจำของผู้คนชายแดน ได้รับการยอมรับในฐานะส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ร่วม สรุปว่าการขยับ

¹ นักวิชาการอิสระ ; independent Scholar,Thailand

จากชาตินิยมเชิงศีลธรรมไปสู่กรอบที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง เป็นเงื่อนไขสำคัญในการลดการใช้ข้อพิพาทชายแดน เป็นเครื่องมือทางการเมือง และเปิดทางสู่สันติภาพข้ามพรมแดนอย่างยั่งยืนในระยะยาว

คำสำคัญ: ข้อพิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา, ชาตินิยมเชิงศีลธรรม, การเมืองของความทรงจำ, การสร้างภาพศัตรู, ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

Abstract

This article examines the Thai-Cambodian border dispute as a socio-political phenomenon through the analytical lenses of moral nationalism and the politics of memory. It argues that the dispute cannot be understood solely in terms of territorial sovereignty or international law, but must also be seen as a process through which moral meanings are produced and circulated. Narratives of nationhood, dignity, and history are mobilized to frame the border dispute in moral terms, significantly shaping public perception and legitimizing particular political positions adopted by the state. The analysis demonstrates that moral nationalism operates by elevating the nation to the status of the supreme moral subject, establishing rigid binaries of “right” and “wrong.” The politics of memory plays a central role in this process through selective remembering and forgetting, emphasizing historical loss and national humiliation while marginalizing alternative memories of coexistence, interdependence, and everyday cross-border life. As a result, the construction of the “enemy” becomes normalized, rendering the border dispute morally justified and seemingly unavoidable, while simultaneously narrowing the space for critique, compromise, and nuanced understanding. The article further explores the social consequences of moral nationalism for cross-border relations and domestic society. These include the erosion of trust among border communities, the stereotyping and moral stigmatization of Cambodian migrant workers and ethnic minorities, and the obscuring of structural problems such as inequality, underdevelopment, and vulnerability in border areas. Within a state-centered moral framework, human suffering is often subordinated to abstract notions of national dignity and security. In response, the article proposes a shift toward an analytical and normative framework grounded in human dignity and the ethics of shared memory. This approach challenges the monopolization of moral authority by the nation-state and calls for the recognition of plural memories, particularly those of borderland populations, as integral to a shared historical landscape. Rather than rejecting the nation or sovereignty, this perspective seeks to reposition

the nation as one moral frame among others, subject to the primacy of human dignity. The article concludes that moving beyond moral nationalism toward a human-centered framework is essential for reducing the instrumentalization of border disputes in domestic politics and for opening possibilities for sustainable cross-border peace in the long term.

Keywords: Thai–Cambodian border dispute; moral nationalism; politics of memory; enemy construction; human dignity

1. บทนำ

ข้อพิพาทชายแดนระหว่างไทยกับกัมพูชาเป็นหนึ่งในความขัดแย้งที่เกิดขึ้นซ้ำอย่างต่อเนื่องในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และมักถูกอธิบายในกรอบของกฎหมายระหว่างประเทศ อธิปไตย และความมั่นคงของชาติ อย่างไรก็ตามการอธิบายดังกล่าวยังไม่เพียงพอในการทำความเข้าใจว่าทำไมข้อพิพาทลักษณะนี้จึงสามารถถูกปลุกเร้าให้กลับมามีความรุนแรงทางการเมืองและอารมณได้ซ้ำแล้วซ้ำเล่า แม้จะผ่านกระบวนการเจรจา การตัดสินของศาลระหว่างประเทศ หรือกลไกความร่วมมือระดับภูมิภาคมาแล้วหลายครั้งก็ตาม ปรากฏการณ์ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าข้อพิพาทชายแดนไม่ได้ดำรงอยู่เพียงในระดับกายภาพของพื้นที่ หากแต่ฝังรากลึกอยู่ในโครงสร้างทางความคิด ความทรงจำ และศีลธรรมของชาติและสังคม (Thongchai Winichakul, 1994; Smith, 1999)

ในบริบทนี้ “ชาตินิยม” ไม่ได้ทำงานในฐานะอุดมการณ์ทางการเมืองอย่างเป็นทางการเป็นนามธรรมเท่านั้น หากแต่ถูกทำให้กลายเป็นกรอบศีลธรรมที่กำหนดว่าใครคือฝ่ายที่ถูกต้อง ใครคือผู้เสียสละ และใครคือผู้ละเมิดหรือคุกคามชาติ ชาตินิยมจึงทำหน้าที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์ อารมณ และคุณค่าทางศีลธรรมเข้าด้วยกันอย่างแนบแน่น จนทำให้ความขัดแย้งชายแดนถูกแปลงสภาพจากข้อพิพาทเชิงเทคนิคไปเป็น “ปัญหาความถูก-ผิด” ในเชิงศีลธรรม (Anderson, 2006; Billig, 1995) การทำให้ชาติเป็นฝ่ายถูกต้องทางศีลธรรมเช่นนี้ส่งผลให้การตั้งคำถาม หรือการเสนอทางออกทางเลือกถูกมองว่าเป็นการบ่อนทำลายชาติ มากกว่าจะเป็นส่วนหนึ่งของการแสวงหาสันติภาพ ความทรงจำทางประวัติศาสตร์มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการทำให้ชาตินิยมมีลักษณะเชิงศีลธรรม ความทรงจำเหล่านี้ไม่ได้เป็นเพียงการบันทึกอดีตอย่างเป็นกลาง หากแต่เป็นกระบวนการคัดเลือก ดีความ และจัดลำดับความหมายของเหตุการณ์ในอดีตเพื่อรองรับอัตลักษณ์และผลประโยชน์ของชาติในปัจจุบัน (Hobsbawm & Ranger, 2012; Smith, 1999) ในกรณีข้อพิพาทไทย-กัมพูชา ความทรงจำเกี่ยวกับปราสาท เขตแดน และการสูญเสียในอดีตถูกนำมาใช้ซ้ำอย่างเป็นระบบในวาทกรรมทางการเมืองและสื่อมวลชน เพื่อยืนยันความชอบธรรมของฝ่ายตน และลดทอนความชอบธรรมของฝ่ายตรงข้าม (Charnvit Kasetsiri et al., 2013)

การเมืองของความทรงจำในลักษณะดังกล่าวยังทำหน้าที่ผลิตภาพ “ศัตรู” ในฐานะตัวแทนของความผิดทางศีลธรรมไม่ใช่เพียงคู่เจรจาหรือคู่ขัดแย้งตามปกติ ศัตรูถูกทำให้เป็นผู้ละเมิดอธิปไตย ผู้ไม่เคารพประวัติศาสตร์ หรือผู้คุกคามศักดิ์ศรีของชาติ ซึ่งส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐถูกตรึงอยู่ในกรอบของความหวาดระแวงและ

ความไม่ไว้วางใจอย่างยากจะคลี่คลาย (Hutchinson, 2005; Zhang & He, 2020) การสร้างศัตรูเช่นนี้ยังมีผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่ชายแดนซึ่งมีประวัติศาสตร์การอยู่ร่วมและการข้ามพรมแดนมาอย่างยาวนาน แต่กลับถูกทำให้หายไปจากเรื่องเล่าทางการของประเทศไทย (Thongchai Winichakul, 2001)

แม้งานวิชาการจำนวนหนึ่งจะศึกษาเรื่องข้อพิพาทไทย-กัมพูชาในมิติประวัติศาสตร์ การเมืองระหว่างประเทศและความมั่นคง (Wyatt, 2003; Vickery, 2007) แต่งานเหล่านี้มักยังไม่ให้ความสำคัญเพียงพอกับมิติของศีลธรรม อารมณ์ และความทรงจำในฐานะโครงสร้างอำนาจ งานศึกษาชาตินิยมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จำนวนมากชี้ให้เห็นว่าชาติไม่ได้ถูกทำให้ดำรงอยู่ผ่านสถาบันทางการเมืองเพียงอย่างเดียว หากแต่ฝังตัวอยู่ในชีวิตประจำวัน ภาษา และความรู้สึกร่วมของผู้คน (Keyes, 2008; Wolters, 1999) อย่างไรก็ตามการเชื่อมโยงประเด็นดังกล่าวเข้ากับการผลิต “ศัตรู” ในข้อพิพาทชายแดนไทย-กัมพูชายังเป็นพื้นที่ที่ต้องการการศึกษาที่ลุ่มลึกมากขึ้น

บทความนี้จึงมีจุดมุ่งหมายในการเสนอกรอบการวิเคราะห์ข้อพิพาทชายแดนไทย-กัมพูชาในฐานะพื้นที่ที่ชาตินิยมเชิงศีลธรรมและการเมืองของความทรงจำทำงานร่วมกันในการสร้างภาพ “ศัตรู” ผ่านการวิเคราะห์เชิงทฤษฎีและเชิงวาทกรรม บทความไม่ได้มุ่งอธิบายว่าใครถูกหรือผิดในเชิงกฎหมาย หากแต่มุ่งทำความเข้าใจกลไกทางความคิดและศีลธรรมที่ทำให้ความขัดแย้งดำรงอยู่และถูกทำให้ชอบธรรมซ้ำแล้วซ้ำเล่า การทำความเข้าใจกลไกดังกล่าวไม่เพียงมีนัยเชิงวิชาการต่อการศึกษาชาตินิยมและความทรงจำเท่านั้น หากแต่ยังมีความสำคัญต่อการเปิดพื้นที่ทางความคิดสำหรับการจัดการความขัดแย้งที่ไม่ตกอยู่ภายใต้กับดักของการเมืองแบบศีลธรรมสุดโต่งในอนาคต (McCargo, 2012; Chambers & Croissant, 2008)

2. กรอบแนวคิดด้วยชาตินิยมเชิงศีลธรรม การเมืองของความทรงจำ และการสร้าง “ศัตรู”

2.1 ชาตินิยมเชิงศีลธรรม: กรอบแนวคิดเชิงสังคมศาสตร์

ในทางสังคมศาสตร์ร่วมสมัย ชาตินิยมมิได้ถูกทำความเข้าใจเพียงในฐานะอุดมการณ์ทางการเมืองที่มุ่งสร้างความจงรักภักดีต่อรัฐชาติ หากแต่เป็นโครงสร้างทางความหมายที่มีมิติทางศีลธรรมกำกับอย่างชัดเจน กล่าวคือชาตินิยมทำหน้าที่กำหนดกรอบคุณค่าเกี่ยวกับความถูกต้อง ความชอบธรรม และความชอบธรรมของการกระทำทั้งในระดับปัจเจกและระดับสาธารณะ แนวคิดเรื่อง “ชุมชนจินตกรรม” ของแอนเดอร์สัน (Anderson, 2006) ชี้ให้เห็นว่าชาติถูกประกอบสร้างผ่านเรื่องเล่า ความทรงจำ และอารมณ์ร่วม ซึ่งล้วนแฝงด้วยการให้คุณค่าเชิงศีลธรรมต่อสมาชิกภายในชาติเดียวกัน และการลดทอนคุณค่าของผู้อื่นที่อยู่นอกขอบเขตของชาตินั้น

การทำงานของชาตินิยมในฐานะกรอบศีลธรรมปรากฏอย่างแนบเนียนผ่านสิ่งที่บิลลิก (Billig, 1995) เรียกว่าชาตินิยมในชีวิตประจำวัน (Banal nationalism) ซึ่งหมายถึงกระบวนการที่สัญลักษณ์ ภาษา และกิจวัตรในชีวิตประจำวัน ทำให้ชาติกลายเป็นสิ่ง “ปกติ” และ “ถูกต้องโดยไม่ต้องอธิบาย” ภายใต้กรอบนี้ความภักดีต่อชาติถูกทำให้เทียบเท่ากับความดีงามทางศีลธรรม ขณะที่การตั้งคำถามหรือการวิพากษ์ชาติอาจถูกมองว่าเป็นพฤติกรรม

ที่เปี่ยมเบนหรือไม่เหมาะสม ชาตินิยมจึงไม่ได้ดำรงอยู่เฉพาะในช่วงวิกฤต หากแต่ฝังตัวอยู่ในโครงสร้างทางสังคม และวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง

มิติทางศีลธรรมของชาตินิยมมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับความทรงจำร่วมของสังคม งานของสมิธ (Smith, 1999) อธิบายว่าตำนาน วีรบุรุษ และเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่ถูกยกย่องล้วนทำหน้าที่เป็นทุนทางศีลธรรมของชาติ ซึ่งถูกนำมาใช้เพื่ออธิบายว่าชาตินั้น “ควรได้รับ” อะไร และ “ไม่ควรถูกกระทำ” อย่างไร ในทำนองเดียวกันฮอบส์บาวมและเรนเจอร์ (Hobsbawm & Ranger, 2012) ชี้ให้เห็นว่าประเพณีและเรื่องเล่าจำนวนมากถูกประดิษฐ์ขึ้นเพื่อสร้างความต่อเนื่องทางศีลธรรมระหว่างอดีตกับปัจจุบันทำให้การเมืองร่วมสมัยสามารถอ้างความชอบธรรมจากอดีตที่ถูกคัดเลือกมาแล้ว

ในบริบทเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ชาตินิยมเชิงศีลธรรมมักปรากฏควบคู่กับความรู้สึกเปราะบางของรัฐชาติ และประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ของการล่าอาณานิคมและการสูญเสียดินแดน แนวคิด “ภูมิภาคของชาติ” ของธงชัย วินิจกุล (Thongchai Winichakul, 1994) แสดงให้เห็นว่าดินแดนของชาติไม่ใช่ข้อเท็จจริงตามธรรมชาติ หากแต่เป็นผลผลิตของความรู้ แผนที่ และอำนาจรัฐสมัยใหม่ เมื่อดินแดนถูกทำให้เป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ทางศีลธรรม การคุกคามพรมแดนจึงถูกตีความว่าเป็นการคุกคามศักดิ์ศรีและความชอบธรรมของชาติทั้งหมด (Wyatt, 2003; Wolters, 1999)

ชาตินิยมเชิงศีลธรรมยังทำหน้าที่สำคัญในการสร้างเส้นแบ่งระหว่าง “พวกเรา” กับ “ผู้อื่น” งานของ ฮัทชินสัน (Hutchinson, 2005) และคีย์ส (Keyes, 2008) เสนอว่าชาตินิยมจำนวนมากดำรงอยู่ในสภาวะของความตึงเครียดเชิงอารมณ์ โดยเฉพาะในภูมิภาคที่มีประวัติศาสตร์ความขัดแย้งกับประเทศเพื่อนบ้าน การกำหนดให้ฝ่ายอื่นเป็นผู้ละเมิดศีลธรรม ไม่ใช่ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ หรือเป็นภัยต่ออัตลักษณ์ของชาติ ช่วยเสริมสร้างความชอบธรรมให้กับท่าทีแข็งกร้าวของรัฐและการระดมความรู้สึกชาตินิยมในสังคม

ด้วยเหตุนี้ชาตินิยมเชิงศีลธรรมจึงควรถูกมองว่าเป็นกรอบวิเคราะห์ที่ช่วยอธิบายว่าเหตุใดข้อพิพาททางการเมืองหรือดินแดนจึงมักถูกยกระดับให้กลายเป็นประเด็นเชิงคุณค่าและอารมณ์ มากกว่าการถกเถียงเชิงเหตุผลหรือกฎหมายระหว่างประเทศ งานของจางและเหอ (Zhang & He, 2020) ชี้ว่าความทรงจำทางประวัติศาสตร์และศีลธรรมของชาติ มีบทบาทสำคัญในการทำให้ข้อพิพาทอาณาเขตในเอเชียกลายเป็นเรื่องของ “ความถูกต้อง” และ “ความยุติธรรม” มากกว่าการหาทางออกเชิงประนีประนอม กรอบแนวคิดนี้จึงเป็นฐานสำคัญในการทำความเข้าใจข้อพิพาทชายแดนไทย-กัมพูชาในบพทัดไป

2.2 การเมืองของความทรงจำกับการเลือกจำ-ลืม

การเมืองของความทรงจำ (Politics of memory) เป็นกรอบแนวคิดสำคัญในการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างอดีต ประวัติศาสตร์ และอำนาจในสังคมร่วมสมัย ความทรงจำมิได้เป็นเพียงการบันทึกข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ หากแต่เป็นกระบวนการทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการคัดเลือก ตีความ และจัดลำดับความสำคัญของเหตุการณ์ในอดีต งานของแอนเดอร์สัน (Anderson, 2006) ชี้ให้เห็นว่าชาติในฐานะชุมชนจินต

กรมตำรวจได้ก็ด้วยเรื่องเล่าร่วมเกี่ยวกับอดีต ซึ่งถูกทำให้มีความหมายทางศีลธรรมและอารมณ์ ความทรงจำจึงเป็นพื้นที่ที่อำนาจทางการเมืองเข้าไปกำกับอย่างต่อเนื่อง

การเลือกจำและการทำให้ลืมมิใช่กระบวนการที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ หากแต่เป็นผลของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ งานคลาสสิกของฮอบส์บาวมและเรนเจอร์ (Hobsbawm & Ranger ,2012) แสดงให้เห็นว่าประเพณีและความทรงจำจำนวนมากถูก “ประดิษฐ์” ขึ้นเพื่อสร้างความต่อเนื่องระหว่างอดีตกับปัจจุบัน โดยมีเป้าหมายในการสร้างความชอบธรรมให้กับระเบียบทางการเมืองและสังคม ขณะที่เหตุการณ์หรือเรื่องเล่าที่ท้าทายกรอบศีลธรรมของชาติ มักถูกลดทอนความสำคัญหรือทำให้เจียบหายไปจากความทรงจำสาธารณะ

มิติของการทำให้เจียบ (Silencing) ในความทรงจำของชาติได้รับการวิเคราะห์อย่างชัดเจนในงานของธงชัย (Thongchai Winichakul ,2001) ซึ่งชี้ว่าความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์ความรุนแรงทางการเมืองในสังคมไทยถูกจัดการอย่างคลุมเครือและย้อนแย้ง กล่าวคือในขณะที่รัฐและสังคมบางส่วนยอมรับการจดจำเหตุการณ์เหล่านั้นในเชิงพิธีกรรม แต่กลับหลีกเลี่ยงการตั้งคำถามเชิงศีลธรรมต่อโครงสร้างอำนาจที่อยู่เบื้องหลัง ความทรงจำจึงไม่ได้เป็นพื้นที่ของความจริง หากแต่เป็นพื้นที่ของการประนีประนอมทางการเมืองและศีลธรรม

ในบริบทของรัฐชาติความทรงจำยังทำหน้าที่เชื่อมโยงอย่างแนบแน่นกับดินแดนและพรมแดน แนวคิดเรื่อง “ภูมิภายของชาติ” ของธงชัย (Thongchai Winichakul ,1994) ช่วยอธิบายว่าแผนที่และประวัติศาสตร์ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการทำให้ดินแดนกลายเป็นส่วนหนึ่งของความทรงจำเชิงศีลธรรมของชาติ เมื่อดินแดนถูกผูกโยงเข้ากับเรื่องเล่าแห่งความสูญเสียหรือความยุติธรรมในอดีต การโต้แย้งทางพรมแดนในปัจจุบันจึงถูกทำให้มีความหมายเกินกว่าประเด็นเชิงกฎหมายหรือเทคนิค (Wyatt, 2003; Wolters, 1999)

การเมืองของความทรงจำยังมีบทบาทสำคัญในการสร้างภาพ “ผู้อื่น” และ “ศัตรู” ในความขัดแย้งระหว่างรัฐ งานของฮัทชินสัน (Hutchinson ,2005) และ คีย์ส (Keyes ,2008) ชี้ว่าความทรงจำเกี่ยวกับอดีตที่เต็มไปด้วยความขัดแย้ง มักถูกนำมาใช้เพื่อกำหนดกรอบศีลธรรมที่ทำให้ฝ่ายตรงข้ามถูกมองว่าเป็นผู้กระทำผิดซ้ำแล้วซ้ำเล่าในประวัติศาสตร์ กระบวนการเช่นนี้ทำให้การเจรจาและการประนีประนอมในปัจจุบันเผชิญกับข้อจำกัดทางอารมณ์และศีลธรรมอย่างมาก

ในระดับเปรียบเทียบงานของจางและเหอ (Zhang & He ,2020) แสดงให้เห็นว่าข้อพิพาทด้านดินแดนในเอเชียจำนวนมากถูกขับเคลื่อนด้วยความทรงจำทางประวัติศาสตร์ที่ถูกทำให้เป็นศีลธรรม มากกว่าการคำนวณผลประโยชน์เชิงเหตุผล การย่ำซ้ำความทรงจำบางชุดและการละเลยความทรงจำทางเลือก ทำให้ความขัดแย้งถูกตรึงอยู่ในกรอบของความถูก-ผิด และยากต่อการคลี่คลายอย่างสันติ ในกรณีข้อพิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา การเมืองของความทรงจำจึงเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ความขัดแย้งถูกทำให้ยืดเยื้อและมีพลังเชิงอารมณ์อย่างต่อเนื่อง

2.3 การสร้างภาพ “ศัตรู” และศีลธรรมแห่งพรมแดน

การสร้างภาพ “ศัตรู” (Enemy construction) เป็นกระบวนการสำคัญที่ทำให้ชาตินิยมเชิงศีลธรรมมีพลังทางการเมืองอย่างเป็นรูปธรรม ในทางสังคมศาสตร์ศัตรูมิได้เป็นเพียงฝ่ายตรงข้ามเชิงผลประโยชน์ หากแต่เป็น “ผู้อื่น” ที่ถูกกำหนดสถานะทางศีลธรรมให้ต่ำกว่าหรือผิดไปจากบรรทัดฐานของชาติ งานของแอนเดอร์สัน (Anderson ,2006) ชี้ว่าการจินตนาการถึงชุมชนแห่งชาติย่อมมาพร้อมกับการกำหนดขอบเขตว่าใครไม่อยู่ในชุมชนนั้น การกำหนดเส้นแบ่งดังกล่าวจึงเป็นรากฐานของการทำให้ความขัดแย้งทางการเมืองกลายเป็นเรื่องของความถูก-ผิด มากกว่าความแตกต่างเชิงนโยบาย

ชาตินิยมในชีวิตประจำวัน (Banal nationalism) มีบทบาทสำคัญในการทำให้ภาพของศัตรูกลายเป็นสิ่งที่ดูสมเหตุสมผลและไม่ต้องถูกตั้งคำถาม บิลลิก (Billig ,1995) อธิบายว่าสัญลักษณ์ ภาษา และสื่อมวลชนในชีวิตประจำวัน ช่วยตอกย้ำกรอบการรับรู้ที่ทำให้ชาติถูกมองว่าเป็นฝ่ายบริสุทธิ์หรือถูกคุกคาม ขณะที่ฝ่ายอื่นถูกทำให้เป็นต้นตอของปัญหา กระบวนการเช่นนี้ทำให้ศีลธรรมแห่งชาติแทรกซึมอยู่ในสามัญสำนึกของสังคม โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยการโฆษณาชวนเชื่ออย่างเปิดเผย

พรมแดนของรัฐชาติมีบทบาทสำคัญในฐานะพื้นที่เชิงสัญลักษณ์ของการสร้างศัตรู งานของธงชัย (Thongchai Winichakul ,1994) เสนอว่าพรมแดนไม่ได้เป็นเพียงเส้นแบ่งทางภูมิศาสตร์ หากแต่เป็นเส้นแบ่งทางศีลธรรมที่กำหนดว่าใครอยู่ “ภายใน” และใครอยู่ “ภายนอก” ภูมิภาคของชาติ เมื่อพรมแดนถูกทำให้ศักดิ์สิทธิ์และผูกโยงกับอัตลักษณ์ของชาติ การละเมิดหรือทำลายพรมแดนจึงถูกตีความว่าเป็นการกระทำที่ผิดศีลธรรมและไม่อาจยอมรับได้ (Wyatt, 2003; Wolters, 1999)

การสร้างศีลธรรมแห่งพรมแดนมักอาศัยความทรงจำทางประวัติศาสตร์เป็นฐานรองรับ สมิธ (Smith ,1999) ชี้ว่าตำนานเกี่ยวกับการสูญเสีย การถูกคุกคาม หรือการต่อสู้เพื่อปกป้องดินแดน ถูกใช้เป็นแหล่งทุนทางศีลธรรมที่ทำให้ชาติสามารถอ้างความชอบธรรมในการเผชิญหน้ากับผู้อื่น ในทำนองเดียวกันฮอบส์บาวมและเรนเจอร์ (Hobsbawm & Ranger ,2012) แสดงให้เห็นว่าประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับดินแดนและอธิปไตยจำนวนมากถูกประดิษฐ์ขึ้นเพื่อสร้างความรู้สึกร่วมว่าพรมแดนคือสิ่งที่ต้องปกป้องด้วยคุณค่าทางศีลธรรม ไม่ใช่เพียงด้วยกฎหมายหรือการทูต

ในบริบทเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การสร้างภาพศัตรูมักเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ความไม่ไว้วางใจระหว่างรัฐชาติที่เกิดขึ้นภายหลังยุคอาณานิคม ฮัทชินสัน (Hutchinson ,2005) และ คีย์ส (Keyes ,2008) ชี้ว่าชาตินิยมในภูมิภาคนี้มักดำรงอยู่ในสภาวะของความเปราะบางเชิงอัตลักษณ์ ทำให้การเมืองของพรมแดนถูกทำให้เป็นเรื่องของศักดิ์ศรีและศีลธรรมมากกว่าการจัดการผลประโยชน์ร่วม การทำให้ประเทศเพื่อนบ้านกลายเป็น “ศัตรูทางประวัติศาสตร์” ช่วยลดทอนความชอบธรรมของอีกฝ่าย และเสริมสร้างความเป็นปึกแผ่นภายในชาติของตนเอง

ในเชิงเปรียบเทียบงานของจางและเหอ (Zhang & He ,2020) แสดงให้เห็นว่าศีลธรรมแห่งพรมแดนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ข้อพิพาทอาณาเขตในเอเชียยึดเยื้อและยากต่อการคลี่คลาย เมื่อพรมแดนถูกทำให้เป็นสัญลักษณ์ของความถูกต้องทางศีลธรรม การประนีประนอมย่อมถูกตีความว่าเป็นการทรยศต่อชาติ มากกว่า

ทางออกเชิงสันติ กรอบแนวคิดนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการวิเคราะห์ข้อพิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ซึ่งการสร้างภาพ “ศัตรู” และศีลธรรมแห่งพรมแดนได้หล่อหลอมการรับรู้ของสาธารณชนและทำให้ทางการเมืองของรัฐอย่าง ต่อเนื่อง

3. การทำให้ชาติเป็นฝ่ายถูกต้อง: ชาตินิยมเชิงศีลธรรมในข้อพิพาทชายแดน

3.1 ข้อพิพาทชายแดนไทย-กัมพูชาในฐานะพื้นที่ของชาตินิยมเชิงศีลธรรม

ข้อพิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา มิได้เป็นเพียงความขัดแย้งเชิงกฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยเส้นเขตแดน หากแต่เป็นพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรมที่ชาตินิยมเชิงศีลธรรมถูกทำให้ปรากฏอย่างชัดเจน ความขัดแย้งดังกล่าวดำรงอยู่บนฐานของเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ ความทรงจำร่วม และกรอบคุณค่าที่กำหนดว่าฝ่ายใดคือผู้กระทำผิดและฝ่ายใดคือผู้ถูกกระทำ (Anderson, 2006; Smith, 1999) ในบริบทนี้เส้นพรมแดนจึงไม่ได้เป็นเพียงเส้นบนแผนที่ หากแต่เป็นสัญลักษณ์ของศักดิ์ศรี ความยุติธรรม และความชอบธรรมของชาติ ข้อพิพาทชายแดนไทย-กัมพูชาปรากฏการทำงานของชาตินิยมเชิงศีลธรรมอย่างเข้มข้นเป็นพิเศษในช่วงวิกฤตปราสาทพระวิหาร ระหว่างปี พ.ศ. 2551-2554 ภายหลังจากขึ้นทะเบียนปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลกโดยองค์การยูเนสโกในปี 2008 ซึ่งได้จุดชนวนให้ข้อพิพาทเชิงกฎหมายระหว่างประเทศถูกยกระดับเป็นประเด็นศีลธรรมและอารมณ์ของชาติในพื้นที่การเมืองและสื่อไทยอย่างกว้างขวาง ในช่วงเวลาดังกล่าว การถกเถียงเกี่ยวกับพรมแดนไม่ได้จำกัดอยู่ที่การตีความแผนที่หรือคำตัดสินของศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ หากแต่ถูกรอบด้วยเรื่องเล่าความสูญเสียทางประวัติศาสตร์ ศักดิ์ศรีของชาติ และการคุกคามจาก “ผู้อื่น” จนทำให้กัมพูชาถูกทำให้ปรากฏในฐานะคู่ขัดแย้งเชิงศีลธรรมมากกว่าคู่เจรจาทางการทูต กระบวนการนี้สะท้อนให้เห็นว่าข้อพิพาทชายแดนมิได้เป็นเพียงปัญหาเชิงเทคนิคทางกฎหมาย หากแต่เป็นพื้นที่ที่ชาตินิยมเชิงศีลธรรมทำงานอย่างเป็นรูปธรรม ผ่านการเมืองของความทรงจำและการสร้างภาพ “ศัตรู” ซึ่งหล่อหลอมการรับรู้ของสาธารณชนและจำกัดจินตนาการทางการเมืองเกี่ยวกับความเป็นไปได้ของการประนีประนอมอย่างมีนัยสำคัญ

กรณีปราสาทพระวิหารเป็นตัวอย่างสำคัญที่สะท้อนการทำงานของชาตินิยมเชิงศีลธรรมอย่างเป็นรูปธรรม งานของ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, โสธิรัก และ ชัชวาลพงศ์พันธ์ (Charvit Kasetsiri, Sothirak & Chachavalpongpun, 2013) ชี้ให้เห็นว่าความขัดแย้งดังกล่าวถูกทำให้เป็นเรื่องของ “ความถูกต้องทางประวัติศาสตร์” มากกว่าการตีความตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ ในฝั่งไทยเรื่องเล่าเกี่ยวกับการสูญเสียดินแดนและความไม่เป็นธรรมจากยุคอาณานิคม ถูกนำมาใช้เพื่อสร้างกรอบศีลธรรมว่าชาติไทยเป็นฝ่ายเสียเปรียบและถูกคุกคามอย่างต่อเนื่อง

ความทรงจำเกี่ยวกับการสูญเสียดินแดนดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิด “ภูมิกายาของชาติ” ของ ธงชัย (Thongchai Winichakul, 1994) ซึ่งอธิบายว่าดินแดนของชาติถูกทำให้เป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ทางศีลธรรม

ของรัฐสมัยใหม่ เมื่อดินแดนถูกทำให้ศักดิ์สิทธิ์ การตั้งคำถามต่อเส้นพรมแดนหรือการยอมรับคำตัดสินจากภายนอกย่อมถูกมองว่าเป็นการบั่นทอนศักดิ์ศรีของชาติ มากกว่าจะเป็นการแก้ไขปัญหาตามหลักเหตุผล (Wyatt, 2003)

ในขณะที่เดียวกันฝั่งกัมพูชาที่สร้างกรอบศีลธรรมของตนเองผ่านความทรงจำเกี่ยวกับอารยธรรมขอมและการถูกลดทอนคุณค่าในประวัติศาสตร์ภูมิภาค วิคเคอรี (Vickery, 2007) ชี้ว่าความภาคภูมิใจในอดีตอันยิ่งใหญ่ของอาณาจักรเขมรถูกนำมาใช้เป็นฐานของความชอบธรรม ในการอ้างสิทธิ์ทางดินแดนกระบวนการเช่นนี้สะท้อนให้เห็นว่าทั้งสองฝ่ายต่างใช้ประวัติศาสตร์และความทรงจำเป็นทุนทางศีลธรรมในการทำให้ตนเองเป็นฝ่ายถูกต้อง และทำให้อีกฝ่ายกลายเป็น “ผู้ละเมิด”

การทำให้ข้อพิพาทชายแดนกลายเป็นประเด็นเชิงศีลธรรมส่งผลโดยตรงต่อการรับรู้ของสาธารณชนและพลวัตทางการเมืองภายในประเทศ บิลลิก (Billig, 1995) อธิบายว่าชาตินิยมในชีวิตประจำวันช่วยให้กรอบความคิดดังกล่าวถูกทำให้เป็นสามัญสำนึกผ่านสื่อ การศึกษา และวาทกรรมสาธารณะ เมื่อสังคมถูกหล่อหลอมให้มองข้อพิพาทชายแดนในฐานะการปกป้องความถูกต้องทางศีลธรรม การตั้งคำถามต่อท่าทีของรัฐจึงถูกทำให้ยากยิ่งขึ้น

ด้วยเหตุนี้ข้อพิพาทชายแดนไทย-กัมพูชาจึงควรถูกมองว่าเป็นกระบวนการทางสังคมที่ความทรงจำชาตินิยม และศีลธรรมถูกชักจูงเข้าด้วยกันอย่างซับซ้อน มากกว่าจะเป็นเพียงความขัดแย้งเชิงเทคนิคทางกฎหมายระหว่างประเทศ ดังที่จางและเหอ (Zhang & He, 2020) ชี้ให้เห็นในกรณีเปรียบเทียบของเอเชีย ความขัดแย้งที่ถูกทำให้เป็นศีลธรรมย่อมมีแนวโน้มยึดเยื้อและต้านทานการประนีประนอม กรอบการวิเคราะห์นี้จึงเป็นฐานสำคัญสำหรับการพิจารณาบทบาทของรัฐ สื่อ และสังคมไทยในการผลิตซ้ำภาพ “ศัตรู” ในลำดับถัดไป

ในภาพรวมข้อพิพาทชายแดนไทย-กัมพูชาจึงเป็นพื้นที่ที่ทั้งสองรัฐต่างมีแรงจูงใจเชิงโครงสร้างในการอาศัยชาตินิยมเชิงศีลธรรมเป็นทรัพยากรทางการเมือง แม้จะอยู่ภายใต้บริบททางการเมืองที่แตกต่างกันก็ตาม สำหรับรัฐไทย ชาตินิยมเชิงศีลธรรมทำหน้าที่เชื่อมโยงความทรงจำเรื่องการสูญเสียดินแดนและความไม่เป็นธรรมทางประวัติศาสตร์เข้ากับภารกิจของรัฐในการพิทักษ์ศักดิ์ศรีของชาติ ขณะที่ในกรณีกัมพูชา ความภาคภูมิใจในอารยธรรมขอมและการฟื้นฟูเกียรติภูมิของชาติหลังประสบการณ์การถูกลดทอนคุณค่าในเวทีภูมิภาคและนานาชาติ กลายเป็นฐานศีลธรรมสำคัญในการยืนยันความชอบธรรมของรัฐเช่นเดียวกัน ในทั้งสองกรณีการยกระดับข้อพิพาทชายแดนจากประเด็นเชิงเทคนิคทางกฎหมายไปสู่กรอบศีลธรรมว่าด้วยความถูก-ผิดและศักดิ์ศรีของชาติ ช่วยเสริมสร้างความชอบธรรมภายในประเทศ ลดพื้นที่ของการวิพากษ์ และทำให้การสร้างภาพ “ศัตรู” กลายเป็นกลไกที่ดูสมเหตุสมผลทางการเมือง การทำความเข้าใจตรรกะร่วมดังกล่าวเป็นจุดตั้งต้นสำคัญในการวิเคราะห์บทบาทของรัฐในการผลิตซ้ำความเป็นศัตรูผ่านวาทกรรมทางการเมือง ซึ่งจะถูกอภิปรายในส่วนถัดไป

3.2 บทบาทของรัฐและวาทกรรมทางการเมืองในการผลิตซ้ำความเป็นศัตรู

รัฐมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการผลิตและทำให้ความเป็น “ศัตรู” กลายเป็นกรอบการรับรู้ที่ถูกต้องทางศีลธรรมในสังคม ผ่านกลไกของวาทกรรมทางการเมือง นโยบายสาธารณะ และสถาบันทางความรู้ แนวคิดของแอน

เดอร์สัน (Anderson ,2006) ชี้ว่ารัฐชาติเป็นผู้มีอำนาจหลักในการกำหนดเรื่องเล่าร่วมเกี่ยวกับชาติ โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับอธิปไตยและดินแดน เมื่อรัฐเลือกเล่าเรื่องข้อพิพาทชายแดนในฐานะการคุกคามจากภายนอก วาทกรรมดังกล่าวย่อมสร้างกรอบศีลธรรมที่ทำให้การเผชิญหน้ากับประเทศเพื่อนบ้านดูเป็นสิ่งจำเป็นและชอบธรรม

วาทกรรมของรัฐมักอาศัยประวัติศาสตร์และความทรงจำร่วมเป็นฐานในการสร้างความชอบธรรม งานของสมิธ (Smith ,1999) และเดียวกัน ฮอบส์บาวมและเรนเจอร์ (Hobsbawm & Ranger ,2012) แสดงให้เห็นว่าการอ้างอิงอดีตมิได้เป็นการเล่าประวัติศาสตร์อย่างเป็นกลาง หากแต่เป็นการคัดเลือกเหตุการณ์และความหมายที่สอดคล้องกับกรอบศีลธรรมของชาติ ในกรณีข้อพิพาทไทย-กัมพูชา การหยิบยกเรื่องเล่าการสูญเสียดินแดนหรือความไม่เป็นธรรมในอดีต ทำให้รัฐสามารถวางตนเองในสถานะของผู้ปกป้องศักดิ์ศรีและความยุติธรรมของชาติได้อย่างมีพลัง

บทบาทของรัฐในการผลิตซ้ำความเป็นศัตรูมิได้จำกัดอยู่เพียงถ้อยแถลงทางการเมือง หากแต่ขยายไปสู่สื่อการศึกษา และระบบราชการ ซึ่งเป็นพื้นที่ของชาตินิยมในชีวิตประจำวันตามแนวคิดของ บิลลิก (Billig ,1995) หลักสูตรการศึกษา พิธีกรรมของรัฐ และการรายงานข่าว ล้วนมีส่วนทำให้กรอบการรับรู้เกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านถูกทำให้เป็นสามัญสำนึก เมื่อภาพของ “เรา” ในฐานะฝ่ายถูกต้องถูกตอกย้ำอย่างต่อเนื่อง ภาพของ “เขา” ในฐานะฝ่ายคุกคามก็ยิ่งถูกทำให้แข็งตัวและยากต่อการท้าทาย

ในบริบทการเมืองภายในประเทศ วาทกรรมชาตินิยมเชิงศีลธรรมยังถูกใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้งทางการเมือง งานของฮัทชินสัน (Hutchinson ,2005) ชี้ว่าชาตินิยมมักถูกนำมาใช้เพื่อสร้างความเป็นเอกภาพภายในชาติในช่วงที่รัฐเผชิญแรงกดดันหรือความชอบธรรมที่สั่นคลอน การยกระดับข้อพิพาทชายแดนให้เป็นประเด็นศีลธรรม ทำให้ความขัดแย้งภายในถูกกลบด้วยการเผชิญหน้ากับ “ศัตรูภายนอก” และลดพื้นที่ของการวิพากษ์นโยบายของรัฐเอง

กรอบวาทกรรมของรัฐยังมีผลต่อการรับรู้ของสาธารณชนต่อความเป็นไปได้ของการประนีประนอม เมื่อพรมแดนและอธิปไตยถูกทำให้เป็นเรื่องศักดิ์สิทธิ์ การยอมรับกระบวนการทางกฎหมายระหว่างประเทศหรือการเจรจาเชิงประนีประนอมอาจถูกตีความว่าเป็นการยอมจำนนหรือทรยศต่อชาติ ดังที่ธงชัย(Thongchai Winichakul ,1994) และ ไวแอตต์ (Wyatt ,2003) ชี้ให้เห็นว่าศีลธรรมแห่งพรมแดนที่รัฐสร้างขึ้น มักจำกัดจินตนาการทางการเมืองของสังคมให้แคบลง

ในเชิงเปรียบเทียบงานของจางและเหอ (Zhang &He ,2020) ชี้ว่ารัฐในเอเชียจำนวนมากใช้วาทกรรมชาตินิยมเชิงศีลธรรมเพื่อรักษาความชอบธรรม ในการจัดการข้อพิพาทอาณาเขต แม้ว่าวาทกรรมดังกล่าวจะช่วยเสริมความชอบธรรมในระยะสั้น แต่กลับมีแนวโน้มทำให้ความขัดแย้งยืดเยื้อและลดโอกาสของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ในกรณีไทย-กัมพูชา บทบาทของรัฐในการผลิตซ้ำภาพศัตรูจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ต้องได้รับการวิเคราะห์ควบคู่กับบทบาทของสื่อและสังคมพลเมืองในลำดับถัดไป

3.3 บทบาทของสื่อมวลชนกับการทำให้ความทรงจำเชิงศีลธรรมกลายเป็นสามัญสำนึก

สื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดและทำให้วาทกรรมของรัฐเกี่ยวกับข้อพิพาทชายแดนกลายเป็นส่วนหนึ่งของการรับรู้ในชีวิตประจำวันของสังคม ในเชิงสังคมศาสตร์ สื่อไม่ได้เป็นเพียงผู้รายงานข้อเท็จจริง หากแต่เป็นผู้คัดเลือกกรอบการเล่าเรื่อง (Framing) ที่กำหนดความหมายทางศีลธรรมของเหตุการณ์ แอนเดอร์สัน (Anderson, 2006) ชี้ว่าสื่อเป็นกลไกสำคัญในการธำรงชุมชนจิตกรรมของชาติ เพราะช่วยทำให้สมาชิกของชาติจินตนาการถึงประสบการณ์ร่วม แม้จะไม่เคยเผชิญเหตุการณ์นั้นโดยตรงก็ตาม

การทำงานของสื่อในบริบทข้อพิพาทชายแดนมักสอดคล้องกับแนวคิดชาตินิยมในชีวิตประจำวันของ บิลลิก (Billig, 1995) กล่าวคือการนำเสนอข่าว การใช้ถ้อยคำ และการเลือกภาพประกอบ ล้วนตอกย้ำกรอบคิดว่าชาติเป็นฝ่ายถูกต้องและกำลังเผชิญภัยคุกคามจากภายนอก โดยไม่จำเป็นต้องใช้ถ้อยคำปลุกระดมอย่างโจ่งแจ้ง กระบวนการเช่นนี้ทำให้ความทรงจำเชิงศีลธรรมเกี่ยวกับข้อพิพาทถูกทำให้เป็นเรื่องปกติ และยากต่อการถูกตั้งคำถามในพื้นที่สาธารณะ

สื่อยังมีบทบาทในการคัดเลือกอดีตที่ควรถูกจดจำและอดีตที่ควรถูกทำให้เลือนหาย สอดคล้องกับข้อเสนอของ ฮอบส์บาวมและเรนเจอร์ (Hobsbawm & Ranger, 2012) ที่ชี้ว่าการเล่าเรื่องอดีตมักเป็นการประดิษฐ์และจัดวางความหมายใหม่เพื่อรับใช้ปัจจุบัน ในกรณีข้อพิพาทไทย-กัมพูชา เหตุการณ์บางช่วง เช่น การสูญเสียดินแดนหรือความตึงเครียดทางประวัติศาสตร์ถูกนำเสนออย่างเข้มข้น ขณะที่มิติของการอยู่ร่วมกัน การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม หรือความซับซ้อนของบริบทกฎหมายระหว่างประเทศกลับถูกกล่าวถึงน้อยมาก

การนำเสนอของสื่อในลักษณะดังกล่าวมีผลต่อการสร้างภาพ “ศัตรู” ในจินตนาการของสาธารณชน สมิธ (Smith, 1999) ชี้ว่าความทรงจำและตำนานของชาติทำหน้าที่เป็นแหล่งทุนทางศีลธรรมที่ทำให้การแบ่งแยกระหว่าง “พวกเรา” และ “ผู้อื่น” ดูเป็นธรรมชาติ เมื่อสื่อผลิตซ้ำภาพของประเทศเพื่อนบ้านในฐานะผู้รุกรานหรือผู้ไม่เคารพประวัติศาสตร์ ภาพดังกล่าวย่อมเสริมสร้างกรอบศีลธรรมที่ทำให้ความไม่ไว้วางใจและความหวาดระแวงถูกทำให้ชอบธรรม

บทบาทของสื่อยังเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับศีลธรรมแห่งพรมแดน ตามแนวคิดภูมิภาควิทยาของชาติของธงชัย (Thongchai Winichakul, 1994) การรายงานข่าวเกี่ยวกับพรมแดนและดินแดนมักทำให้เส้นเขตแดนถูกทำให้เป็นสัญลักษณ์ของศักดิ์ศรีและอธิปไตย เมื่อสื่อเน้นย้ำภาพของการละเมิดพรมแดนหรือการคุกคามอธิปไตย การเจรจาหรือการประนีประนอมจึงถูกทำให้ดูเป็นเรื่องที่ขัดต่อศีลธรรมของชาติ (Wyatt, 2003; Wolters, 1999)

ในเชิงเปรียบเทียบ งานของจางและเหอ (Zhang & He, 2020) ชี้ว่าสื่อในหลายประเทศเอเชียมีบทบาทสำคัญในการทำให้ข้อพิพาทอาณาเขตถูกตรึงอยู่ในกรอบศีลธรรมและอารมณ์ มากกว่าการเปิดพื้นที่ให้กับการถกเถียงเชิงเหตุผล ผลที่ตามมาคือความขัดแย้งถูกทำให้ยืดเยื้อและยากต่อการคลี่คลายอย่างสันติ ในกรณีไทย-กัมพูชา บทบาทของสื่อจึงไม่เพียงสะท้อนวาทกรรมของรัฐ หากแต่มีส่วนอย่างแข็งขันในการผลิตซ้ำความทรงจำเชิงศีลธรรมและภาพของ “ศัตรู” ซึ่งส่งผลต่อทัศนคติของสังคมในระยะยาว

4. การเมืองของความทรงจำ: ประวัติศาสตร์ที่ถูกเลือกเล่าและถูกทำให้เงียบ

4.1 ชาตินิยมเชิงศีลธรรมกับการเมืองของความทรงจำในข้อพิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา

จากการวิเคราะห์ในบทก่อนหน้า สามารถอภิปรายได้ว่าข้อพิพาทชายแดนไทย-กัมพูชาไม่อาจอธิบายได้อย่างเพียงพอผ่านกรอบกฎหมายระหว่างประเทศหรือผลประโยชน์เชิงยุทธศาสตร์เพียงอย่างเดียว หากแต่ต้องทำความเข้าใจในฐานะกระบวนการทางสังคมที่ชาตินิยมเชิงศีลธรรมและการเมืองของความทรงจำทำงานร่วมกันอย่างแนบแน่น ดังที่แอนเดอร์สัน (Anderson, 2006) และสมิธ (Smith, 1999) เสนอไว้ ชาติในฐานะชุมชนจินตกรรมดำรงอยู่ได้ด้วยเรื่องเล่าทางศีลธรรมเกี่ยวกับอดีต ซึ่งในกรณีนี้ถูกนำมาใช้เพื่ออธิบายความชอบธรรม ของท่าทีแข็งกร้าวต่อประเทศเพื่อนบ้าน

การเมืองของความทรงจำในบริบทไทย-กัมพูชาปรากฏในรูปแบบของการเลือกจำอดีตบางชุดอย่างเข้มข้น ขณะเดียวกันก็ทำให้ความทรงจำทางเลือกถูกลดทอนหรือทำให้เลือนหาย งานของฮอบส์บาวมและเรนเจอร์ (Hobsbawm & Ranger, 2012) และธงชัย (Thongchai Winichakul, 2001) ช่วยอธิบายว่ากระบวนการเช่นนี้มีใช้ความบังเอิญ หากแต่เป็นการจัดการอดีตเพื่อสร้างกรอบศีลธรรมที่เอื้อต่อการเมืองในปัจจุบัน ความทรงจำเกี่ยวกับการสูญเสียดินแดนและความไม่เป็นธรรมทางประวัติศาสตร์จึงถูกทำให้เป็นแก่นกลางของการรับรู้สาธารณะ

เมื่อความทรงจำถูกทำให้เป็นศีลธรรม การสร้างภาพ “ศัตรู” ก็เกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังที่ ฮัทชินสัน (Hutchinson, 2005) และคีย์ส (Keyes, 2008) ชี้ว่าชาตินิยมมักต้องอาศัยผู้อื่นในฐานะฝ่ายตรงข้ามเพื่อเสริมสร้างความเป็นเอกภาพภายในชาติ ในกรณีไทย-กัมพูชาการกำหนดให้อีกฝ่ายเป็นผู้ละเมิดประวัติศาสตร์หรือคุกคามอธิปไตย ช่วยทำให้การเผชิญหน้าและความไม่ไว้วางใจถูกทำให้ชอบธรรมในเชิงศีลธรรม มากกว่าการถูกมองว่าเป็นผลของการเมืองเชิงอำนาจ

บทบาทของรัฐและสื่อมวลชนที่วิเคราะห์มาในบทที่ 3 ชี้ให้เห็นว่าชาตินิยมเชิงศีลธรรมถูกทำให้กลายเป็นสามัญสำนึกผ่านกลไกของชาตินิยมในชีวิตประจำวัน (Billig, 1995) เมื่อกรอบการรับรู้ดังกล่าวถูกฝังตัวอยู่ในระบบการศึกษา สื่อ และวาทกรรมสาธารณะ การตั้งคำถามต่อท่าทีของรัฐหรือการเสนอทางออกเชิงประนีประนอมจึงถูกจำกัดโดยกรอบศีลธรรมแห่งพรมแดน ตามแนวคิดภูมิภายาของชาติของธงชัย (Thongchai Winichakul, 1994)

ในเชิงเปรียบเทียบกรณีไทย-กัมพูชามีลักษณะสอดคล้องกับข้อค้นพบของจางและเหอ (Zhang & He, 2020) ที่ชี้ว่าข้อพิพาทอาณาเขตในเอเชียจำนวนมากถูกตรึงไว้ด้วยความทรงจำทางศีลธรรม มากกว่าการคำนวณเชิงเหตุผลหรือผลประโยชน์ร่วม เมื่อพรมแดนถูกทำให้เป็นสัญลักษณ์ของศักดิ์ศรีและความถูกต้อง การประนีประนอมย่อมถูกตีความว่าเป็นการสูญเสียทางศีลธรรม ไม่ใช่ความก้าวหน้าเชิงสันติภาพ

ดังนั้นการทำความเข้าใจข้อพิพาทชายแดนไทย-กัมพูชาผ่านกรอบชาตินิยมเชิงศีลธรรมและการเมืองของความทรงจำ ช่วยเปิดพื้นที่ให้เห็นพลวัตเชิงอำนาจที่มักถูกมองข้ามในกรอบการวิเคราะห์แบบดั้งเดิม การอภิปรายเช่นนี้ไม่เพียงช่วยอธิบายเหตุใดความขัดแย้งจึงยืดเยื้อ หากแต่ยังชี้ให้เห็นข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของการเมืองไทยที่

ยังคงพึ่งพาการสร้างศรัทธาภายนอกเพื่อค้ำจุนความชอบธรรมของรัฐ ซึ่งจะนำไปสู่การอภิปรายเชิงวิพากษ์และข้อเสนอเชิงนโยบายในลำดับถัดไป

4.2 ชาตินิยมเชิงศีลธรรมในฐานะกลไกทำให้ความขัดแย้ง “ชอบธรรม”

ชาตินิยมเชิงศีลธรรม (moral nationalism) ในบริบทข้อพิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา มิได้ทำหน้าที่เพียงปลุกเร้าความรู้สึกผูกพันต่อชาติ หากแต่ทำหน้าที่เป็น “กลไกให้ความชอบธรรม” แก่ท่าทีทางการเมืองและการใช้อำนาจของรัฐ โดยการกำหนดกรอบคุณค่าที่แบ่งแยกระหว่างฝ่ายที่ถูกมองว่า “ถูกต้อง-ดีงาม-รักชาติ” กับฝ่ายที่ถูกทำให้กลายเป็น “ผิด-คุกคาม-ไม่จงรักภักดี” กลไกนี้สะท้อนแนวคิดของบิลลิก (Billig, 1995) ที่ชี้ว่าชาตินิยมในชีวิตประจำวันมิได้ปรากฏในรูปความรุนแรงเสมอไป แต่ฝังตัวอยู่ในวาทกรรมทางศีลธรรมที่ดูเป็นสามัญสำนึก และยากต่อการตั้งคำถาม

ในกรณีข้อพิพาทชายแดน การอ้างถึง “ศักดิ์ศรีของชาติ” และ “เกียรติภูมิทางประวัติศาสตร์” มักถูกผูกโยงเข้ากับคุณค่าทางศีลธรรม เช่น ความกตัญญูต่อบรรพชน ความเสียสละของทหาร และหน้าที่ของพลเมืองในการปกป้องแผ่นดิน การเชื่อมโยงเช่นนี้ทำให้ข้อเรียกร้องทางการเมืองของรัฐหรือชนชั้นนำถูกทำให้ดูเป็นสิ่งที่ “หลีกเลี่ยงไม่ได้” และ “ถูกต้องตามศีลธรรม” มากกว่าจะเป็นทางเลือกเชิงนโยบายที่สามารถถกเถียงได้ (Anderson, 2006; McCargo, 2019)

ขณะเดียวกันชาตินิยมเชิงศีลธรรมยังทำหน้าที่ปิดพื้นที่การวิพากษ์ โดยการทำให้เสียงที่ตั้งคำถามต่อท่าทีแข็งกร้าวของรัฐถูกมองว่าเป็นภัยต่อชาติหรือเป็นการ “เข้าข้างศัตรู” ปรากฏการณ์นี้สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการสร้างขอบเขตทางศีลธรรม (Moral boundary-making) ของลามอนต์ (Lamont, 1992) ซึ่งชี้ว่าการกำหนดเส้นแบ่งทางศีลธรรมเป็นกระบวนการทางสังคมที่มีผลโดยตรงต่อการรวม (Inclusion-exclusion) ในพื้นที่สาธารณะในบริบทไทย-กัมพูชา เส้นแบ่งดังกล่าวทำให้การถกเถียงเชิงสันติหรือการมองปัญหาชายแดนในฐานะประเด็นความร่วมมือข้ามพรมแดนถูกลดทอนความชอบธรรมลง

นอกจากนี้การทำให้ความขัดแย้ง “ชอบธรรม” ผ่านกรอบศีลธรรมยังมีผลต่อการทำให้ความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์และเชิงโครงสร้างถูกมองว่าเป็นสิ่งจำเป็นและสมเหตุสมผล ดังที่บูร์ดิเยอ (Bourdieu, 1991) อธิบายว่าอำนาจเชิงสัญลักษณ์สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพเมื่อผู้ถูกปกครองยอมรับกรอบความหมายที่ครอบงำตนเอง ในกรณีนี้การยอมรับวาทกรรมชาตินิยมเชิงศีลธรรมทำให้สังคมพร้อมจะมองข้ามผลกระทบต่อประชาชนชายแดน ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนข้ามชาติพันธุ์ และโอกาสในการสร้างสันติภาพระยะยาว

ในภาพรวมชาตินิยมเชิงศีลธรรมจึงไม่ใช่เพียงชุดความเชื่อทางอารมณ์ หากแต่เป็นโครงสร้างทางวาทกรรมที่ทำให้ความขัดแย้งชายแดนถูกทำให้ “ถูกต้อง” ในเชิงคุณค่า และยากต่อการคลี่คลายด้วยเหตุผลเชิงวิพากษ์ การทำความเข้าใจกลไกนี้เป็นฐานสำคัญในการตั้งคำถามต่อการเมืองของความทรงจำและการสร้างภาพศัตรู ซึ่งจะนำไปสู่การอภิปรายในส่วนถัดไปว่ามีทางเลือกอื่นใดบ้างในการจัดการข้อพิพาทชายแดนโดยไม่ตกอยู่ภายใต้กรอบศีลธรรมแบบตายตัวและ ฝ่ายอื่นนอกจากความเป็นมนุษย์ร่วมกัน

ในทางปฏิบัติการทำให้ข้อพิพาทชายแดนมีความชอบธรรมผ่านกรอบชาตินิยมเชิงศีลธรรมปรากฏอย่างเป็นรูปธรรมทั้งในวาทกรรมของรัฐและการนำเสนอของสื่อมวลชนของไทยและกัมพูชา ในบริบทของไทย ข่าวสารและถ้อยแถลงของผู้นำทางการเมืองและฝ่ายความมั่นคงมักกรอบข้อพิพาทชายแดนในฐานะภารกิจทางศีลธรรมของรัฐในการ “ปกป้องอธิปไตย” และ “รักษาศักดิ์ศรีของชาติ” โดยใช้ถ้อยคำที่ทำให้การยอมรับคำตัดสินหรือการประนีประนอมถูกต้องดีความเป็นไปของการยอมจำนนหรือการละเลยหน้าที่ต่อชาติ ในทำนองเดียวกันฝั่งกัมพูชาได้อาศัยวาทกรรมเกี่ยวกับอารยธรรมขอมและความเป็นเจ้าของทางประวัติศาสตร์ของปราสาทและดินแดนชายแดนเพื่อยืนยันความชอบธรรมทางศีลธรรมของรัฐในการเผชิญหน้ากับอีกฝ่าย โดยนำเสนอข้อพิพาทในฐานะการปกป้องเกียรติภูมิของชาติจากการถูกลดทอนคุณค่า กระบวนการเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า ชาตินิยมเชิงศีลธรรมมิได้เป็นเพียงกรอบคิดเชิงนามธรรม หากแต่เป็นเครื่องมือเชิงวาทกรรมที่รัฐทั้งสองฝ่ายนำมาใช้จริง เพื่อให้ข้อพิพาทชายแดนถูกต้อง ชอบธรรม และหลีกเลี่ยงไม่ได้ในสายตาของสาธารณชน

4.3 ผลกระทบของชาตินิยมเชิงศีลธรรมต่อความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนและสังคมภายใน

ผลกระทบสำคัญประการหนึ่งของชาตินิยมเชิงศีลธรรมในบริบทข้อพิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา คือการบั่นทอนความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนในระดับชุมชนและชีวิตประจำวัน แม้พื้นที่ชายแดนจะเป็นพื้นที่ของการพึ่งพาอาศัยกันทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมมาอย่างยาวนาน แต่กรอบศีลธรรมแบบชาตินิยมกลับทำให้ความสัมพันธ์เหล่านี้ถูกตีความใหม่ในฐานะพื้นที่ “เสี่ยง” และ “น่าสงสัย” การค้าขาย การเดินทาง หรือแม้แต่ความสัมพันธ์เชิงเครือญาติข้ามพรมแดน ถูกทำให้กลายเป็นกิจกรรมที่ต้องถูกเฝ้าระวังมากกว่าจะเป็นทุนทางสังคมที่ควรได้รับการส่งเสริม (Walker, 2012; Keyes, 2014)

ในระดับสังคมภายในประเทศ ชาตินิยมเชิงศีลธรรมยังมีผลในการทำให้ความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมถูกจัดวางไว้ในลำดับชั้นของความเป็น “ไทยแท้” และ “อื่น” กลุ่มชาติพันธุ์หรือแรงงานข้ามชาติจากกัมพูชามักถูกเหมารวมเข้ากับภาพจำของศัตรูหรือภัยคุกคาม แม้ในความเป็นจริงกลุ่มคนเหล่านี้จะมีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจและสังคมไทยก็ตาม กระบวนการเหมารวมเช่นนี้สอดคล้องกับข้อสังเกตของยูวัล-เดวิส (Yuval-Davis, 2011) ที่ชี้ว่าชาตินิยมมักทำงานผ่านการควบคุมขอบเขตของการเป็นสมาชิก (Belonging) และการกำหนดว่าใครคู่ควรกับการได้รับการคุ้มครองจากรัฐและสังคม

ผลกระทบอีกประการหนึ่งคือการทำให้ประเด็นเชิงโครงสร้าง เช่น ความยากจน ความเหลื่อมล้ำ และการพัฒนาที่ไม่เท่าเทียมในพื้นที่ชายแดน ถูกกลบด้วยวาทกรรมศีลธรรมเรื่องความมั่นคงและศักดิ์ศรีของชาติ การเน้นย้ำภัยจาก “ภายนอก” ทำให้ปัญหาภายในถูกผลักออกจากวาระสาธารณะ และลดทอนความเร่งด่วนของการปฏิรูปเชิงนโยบายที่มุ่งแก้ไขรากเหง้าของความเปราะบางในพื้นที่ชายแดน (Scott, 2009; Glassman, 2010) ในแง่นี้ชาตินิยมเชิงศีลธรรมจึงทำหน้าที่เบี่ยงเบนความสนใจจากโครงสร้างอำนาจและความรับผิดชอบของรัฐเอง การทำให้ความขัดแย้งชายแดนถูกทำให้เกี่ยวข้องกับศีลธรรมอย่างเข้มข้น ยังส่งผลกระทบต่อจินตนาการทางการเมืองของสังคมในระยะยาว โดยจำกัดความเป็นไปได้ในการคิดถึงรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐที่ตั้งอยู่บนความร่วมมือและการอยู่

ร่วมกันอย่างสันติ เมื่อกรอบ “ถูก-ผิด” และ “รักชาติ-ทรยศชาติ” กลายเป็นกรอบหลัก การเจรจา การประนีประนอม และการยอมรับความซับซ้อนทางประวัติศาสตร์ย่อมถูกมองว่าเป็นความอ่อนแอมากกว่าคุณค่าทางการเมือง

โดยสรุปชาตินิยมเชิงศีลธรรมมิได้ส่งผลเพียงต่อระดับนโยบายหรือวาทกรรมของรัฐ แต่แทรกซึมลงไปในความสัมพันธ์ทางสังคม จินตนาการร่วม และชีวิตประจำวันของผู้คนทั้งในพื้นที่ชายแดนและสังคมไทยโดยรวม การตระหนักถึงผลกระทบเหล่านี้เป็นเงื่อนไขสำคัญในการเปิดพื้นที่ให้เกิดการทบทวนกรอบศีลธรรม และแสวงหาแนวทางการจัดการข้อพิพาทชายแดนที่ยึดโยงกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และความอยู่ร่วมกันมากกว่าการผลิตซ้ำภาพศัตรูอย่างไม่สิ้นสุด

5. การเมืองของความทรงจำและประวัติศาสตร์ที่ถูกเลือกเล่า

5.1 การท้าทายชาตินิยมเชิงศีลธรรม: การอ่านความขัดแย้งชายแดนผ่านศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

การก้าวพ้นกรอบชาตินิยมเชิงศีลธรรมในข้อพิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา จำเป็นต้องเริ่มจากการท้าทายสมมติฐานพื้นฐานที่ทำให้ “ชาติ” ถูกยกขึ้นเป็นหน่วยศีลธรรมสูงสุดเหนือมนุษย์ปัจเจก แนวคิดเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human dignity) ในทางสังคมศาสตร์และสิทธิมนุษยชนเสนอให้มนุษย์ทุกคนมีคุณค่าโดยกำเนิด ไม่ขึ้นกับสัญชาติ ชาติพันธุ์ หรือพรมแดนรัฐชาติ การอ่านความขัดแย้งผ่านกรอบนี้จึงช่วยเปิดพื้นที่ให้มองเห็นผู้คนในพื้นที่ชายแดน ไม่ใช่ในฐานะตัวแทนของชาติ หากแต่เป็นมนุษย์ที่มีชีวิต ความทรงจำ และความเปราะบางเฉพาะตัว (Donnelly, 2013; Sen, 2009)

การเปลี่ยนกรอบเช่นนี้มีนัยสำคัญต่อการทำความเข้าใจความรุนแรงเชิงวาทกรรมที่เกิดจากการสร้างภาพ “ศัตรู” เมื่อศีลธรรมถูกผูกขาดโดยชาติ ความทุกข์ยากของอีกฝ่ายย่อมถูกทำให้มองไม่เห็นหรือถูกลดทอนคุณค่าในทางกลับกัน กรอบศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ทำให้ความทุกข์ของประชาชนทั้งสองฝั่งพรมแดนมีสถานะเท่าเทียมกัน และสามารถถูกนำมาพิจารณาในฐานะต้นทุนทางศีลธรรมของความขัดแย้งมากกว่าจะเป็นผลข้างเคียงที่ยอมรับได้ (Butler, 2009)

นอกจากนี้การท้าทายชาตินิยมเชิงศีลธรรมยังเกี่ยวข้องกับการรื้อถอน “ศีลธรรมแบบรัฐศูนย์กลาง” ที่ทำให้เสียงของรัฐและสถาบันความมั่นคงถูกยกระดับเหนือประสบการณ์ของประชาชนชายแดน งานของสกอตต์ (Scott, 2009) ชี้ให้เห็นว่ารัฐมักมองพื้นที่ชายแดนผ่านเลนส์ความมั่นคงและการควบคุม มากกว่าการรับฟังตรรกะชีวิตของผู้คนในพื้นที่ การนำศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มาเป็นกรอบวิเคราะห์จึงช่วยให้ประสบการณ์ของชาวบ้านแรงงานข้ามชาติ และกลุ่มชาติพันธุ์ กลับมาเป็นศูนย์กลางของการอภิปรายเชิงศีลธรรม

ในเชิงการเมือง การอ่านความขัดแย้งผ่านศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ยังเปิดโอกาสให้ตั้งคำถามต่อการใช้ความทรงจำทางประวัติศาสตร์อย่างเลือกสรร การยกย่องอดีตในฐานะเรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์ของชาติ มักมาพร้อมกับการละเลยประวัติศาสตร์ของการอยู่ร่วมกัน การแลกเปลี่ยน และการพึ่งพาซึ่งกันและกันข้ามพรมแดน การฟื้นคืนความ

ทรงจำเหล่านี้ไม่ใช่เพื่อปฏิเสธความขัดแย้ง หากแต่เพื่อทำให้ความขัดแย้งถูกมองว่าเป็นหนึ่งในหลายชั้นของประวัติศาสตร์มนุษย์ ไม่ใช่แก่นแท้ของความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน (Assmann, 2011; Anderson, 2006)

ดังนั้นการทำลายชาตินิยมเชิงศีลธรรมมิได้หมายถึงการปฏิเสธชาติหรืออธิปไตยของรัฐ หากแต่เป็นการลดสถานะของชาติจาก “ผู้ตัดสินศีลธรรมสูงสุด” ลงมาเป็นหนึ่งในหลายกรอบที่ต้องอยู่ภายใต้หลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การขยับกรอบคิดเช่นนี้เป็นจุดตั้งต้นสำคัญในการจินตนาการรูปแบบการจัดการข้อพิพาทชายแดนที่ไม่ตั้งอยู่บนการผลิตซ้ำศัตรู หากแต่เปิดพื้นที่ให้กับความเห็นอกเห็นใจ ความยุติธรรม และการอยู่ร่วมกันในระยะยาว การอ่านข้อพิพาทชายแดนผ่านกรอบศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ย่อมเผชิญข้อจำกัดเชิงโครงสร้างในบริบทการเมืองจริงของรัฐชาติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งยังคงยึดโยงความชอบธรรมทางการเมืองเข้ากับอธิปไตย ความมั่นคง และศีลธรรมแบบรัฐศูนย์กลางอย่างแน่นหนา ภายใต้โครงสร้างเช่นนี้ศักดิ์ศรีของรัฐและดินแดนมักถูกยกขึ้นเหนือศักดิ์ศรีของมนุษย์ปัจเจก โดยเฉพาะในพื้นที่ชายแดนที่ถูกกำกับด้วยตรรกะความมั่นคงและการทหาร เสี่ยงของชุมชนชายแดน แรงงานข้ามชาติ และกลุ่มชาติพันธุ์จึงมักถูกทำให้เป็นเสียงที่ไม่มีสถานะทางศีลธรรมและการเมืองอย่างแท้จริง นอกจากนี้ วัฒนธรรมทางการเมืองที่ผูกความดี ความถูกต้อง และความจงรักภักดีเข้ากับชาติ ยังทำให้กรอบศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ถูกมองว่าเป็นแนวคิดที่ทำลายอำนาจอธิปไตยหรือไม่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น ด้วยเหตุนี้กรอบศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จึงไม่อาจถูกมองว่าเป็นสูตรสำเร็จเชิงนโยบาย หากแต่ควรถูกวางตำแหน่งเป็นกรอบวิพากษ์เชิงบรรทัดฐานที่ทำหน้าที่เปิดโปงข้อจำกัดของการเมืองแบบรัฐศูนย์กลาง และตั้งคำถามต่อการผูกขาดศีลธรรมโดยรัฐชาติ อันเป็นเงื่อนไขสำคัญในการจินตนาการความเป็นไปได้ใหม่ของการจัดการข้อพิพาทชายแดนในระยะยาว

5.2 จริยธรรมแห่งความทรงจำร่วมและความเป็นไปได้ของสันติภาพข้ามพรมแดน

หากการเมืองของความทรงจำเป็นพื้นที่ที่ชาตินิยมเชิงศีลธรรมทำงานอย่างเข้มข้น การทำลายกรอบดังกล่าวย่อมต้องอาศัย “จริยธรรมแห่งความทรงจำร่วม” (Ethics of shared memory) เป็นเครื่องมือทางความคิด จริยธรรมลักษณะนี้มีได้มุ่งลบล้างความทรงจำของชาติใดชาติหนึ่ง หากแต่ตั้งคำถามต่อการผูกขาดความทรงจำโดยรัฐและชนชั้นนำ และเปิดพื้นที่ให้ความทรงจำที่หลากหลายโดยเฉพาะความทรงจำของผู้คนชายแดนได้รับการยอมรับในฐานะส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ร่วม (Assmann, 2011)

ในบริบทไทย-กัมพูชา ความทรงจำเกี่ยวกับพรมแดนมักถูกเล่าในกรอบของการสูญเสีย การคุกคาม และความคับแค้นทางศีลธรรม ซึ่งเอื้อต่อการผลิตซ้ำภาพ “เรา-เขา” อย่างต่อเนื่อง จริยธรรมแห่งความทรงจำร่วมเสนอให้มองความทรงจำเหล่านี้ในฐานะ “ความทรงจำที่ซ้อนทับกัน” (Entangled memories) ซึ่งไม่อาจแยกขาดออกจากกันอย่างเด็ดขาด การยอมรับว่าความทรงจำของแต่ละฝ่ายมีทั้งความเจ็บปวด ความกลัว และเหตุผลทางประวัติศาสตร์ของตนเอง เป็นก้าวแรกในการลดทอนสถานะศีลธรรมแบบขาว-ดำที่ชาตินิยมมักสร้างขึ้น (Ricoeur, 2004)

การขยับจากความทรงจำแบบแข่งขัน(Competitive memory) ไปสู่ความทรงจำแบบอยู่ร่วม (Coexistent memory) ยังมีนัยสำคัญต่อการสร้างสันติภาพในระยะยาว เพราะช่วยเปลี่ยนความขัดแย้งจากเรื่อง ของ “ศีลธรรมที่ถูกต้องเพียงฝ่ายเดียว” ไปสู่พื้นที่ของการเรียนรู้ร่วมและการยอมรับความไม่สมบูรณ์ของอดีต แนวคิดนี้สอดคล้องกับงานของเซน (Sen ,2009) ที่ชี้ว่าความรุนแรงจำนวนมากเกิดจากการยึดติดกับอัตลักษณ์ เดียวและเรื่องเล่าเดียว การเปิดให้มีพหุอัตลักษณ์และพหุความทรงจำจึงเป็นกลไกสำคัญในการลดแรงปะทะเชิง ศีลธรรม

ในเชิงปฏิบัติ จริยธรรมแห่งความทรงจำร่วมสามารถสะท้อนออกมาในนโยบายและแนวปฏิบัติหลากหลาย ระดับ ตั้งแต่การออกแบบหลักสูตรประวัติศาสตร์ที่นำเสนอข้อพิพาทชายแดนอย่างซับซ้อนและไม่ยกย่องฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่งเป็นศีลธรรมสูงสุด ไปจนถึงการสนับสนุนพื้นที่วัฒนธรรมข้ามพรมแดน เช่น พิพิธภัณฑสถาน เวทีเล่าเรื่อง หรือโครงการแลกเปลี่ยนของเยาวชนชายแดนซึ่งช่วยทำให้ “อีกฝ่าย” กลับมาเป็นมนุษย์ที่จับต้องได้ มากกว่าภาพ คัดรูเชิงนามธรรม (Keyes, 2014; Walker, 2012)

ท้ายที่สุดการสร้างสันติภาพข้ามพรมแดนมีอาจเกิดขึ้นได้ หากยังคงยึดติดกับศีลธรรม ที่ชาตินิยมเชิง ศีลธรรมผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่อง จริยธรรมแห่งความทรงจำร่วมจึงทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมระหว่างการวิพากษ์อดีต กับการจินตนาการอนาคตโดยเสนอให้ความทรงจำไม่ใช่อาวุธทางการเมือง หากแต่เป็นพื้นที่ของความรับผิดชอบ ร่วมต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้คนทั้งสองฝั่งพรมแดน และเป็นเงื่อนไขสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติใน ภูมิภาคนี้

5.3 ความเป็นไปได้ใหม่ในการจัดการข้อพิพาทชายแดน

จากการวิพากษ์ชาตินิยมเชิงศีลธรรมและการเสนอกรอบศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ควบคู่กับจริยธรรมแห่ง ความทรงจำร่วม ส่วนนี้เสนอให้ขยับไปสู่ระดับเชิงนโยบายและเชิงโครงสร้าง เพื่อชี้ให้เห็นว่าการจัดการข้อพิพาท ชายแดนไทย-กัมพูชาไม่จำเป็นต้องผูกติดกับกรอบความมั่นคงและศีลธรรมเพียงประการเดียว หากแต่สามารถ ออกแบบพื้นที่ความเป็นไปได้ใหม่ที่ลดการผลิตซ้ำภาพศัตรูและความขัดแย้งเชิงศีลธรรมได้

ประการแรก ในระดับรัฐ จำเป็นต้องปรับกรอบนโยบายจากการเน้นอธิปไตยและความมั่นคงเชิงทหาร ไปสู่ การบริหารจัดการชายแดนในฐานะ “พื้นที่สังคม” (Social space) ที่มีผู้คนและความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนเป็น ศูนย์กลาง แนวคิดนี้สอดคล้องกับงานของสกอตต์(Scott,2009) และวอลเคอ(Walker ,2012) ที่เสนอให้รัฐมอง พื้นที่ชายแดนอย่างละเอียดอ่อนต่อบริบทชีวิตจริง มากกว่าการกำหนดนโยบายจากศูนย์กลางโดยใช้ตรรกะ ศีลธรรมของชาติเป็นหลัก การยอมรับความซับซ้อนดังกล่าวช่วยลดแรงกดดันทางศีลธรรมที่ทำให้ทุกปัญหาถูก ตีความเป็นภัยต่อชาติ

ประการที่สอง ในระดับสถาบันความรู้และสื่อมวลชน ควรมีการส่งเสริมการผลิตความรู้และการรายงาน ข่าวที่ไม่ตกอยู่ภายใต้วาทกรรมชาตินิยมเชิงศีลธรรมแบบตายตัว การนำเสนอข้อพิพาทชายแดนในเชิง ประวัติศาสตร์สังคม ชีวิตประจำวัน และผลกระทบต่อมนุษย์มากกว่าการเน้นชัยชนะ-ความพ่ายแพ้ทางศีลธรรม

ของรัฐ จะช่วยขยายกรอบจินตนาการทางสาธารณะให้เห็นทางเลือกอื่นนอกเหนือจากความขัดแย้ง งานของ แอนเดอร์สัน (Anderson, 2006) และอัสส์มันน์ (Assmann, 2011) ชี้ให้เห็นว่าการเปลี่ยนเรื่องเล่าหลักเป็นปัจจัยสำคัญในการเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางการเมืองในระยะยาว

ประการที่สาม ในระดับชุมชนชายแดน การสร้างกลไกความร่วมมือข้ามพรมแดน เช่น เครือข่ายชุมชน การจัดการทรัพยากรร่วม หรือกิจกรรมวัฒนธรรมร่วม สามารถทำหน้าที่เป็น “การเมืองจากล่างขึ้นบน” ที่ท้าทายศีลธรรมแบบรัฐศูนย์กลางได้โดยตรง ความสัมพันธ์เชิงปฏิบัติการเหล่านี้ช่วยทำให้ภาพศัตรูที่ถูกผลิตในระดับชาติสูญเสียพลังทางศีลธรรม เพราะถูกแทนที่ด้วยประสบการณ์ร่วมของการพึ่งพาและความเป็นมนุษย์ที่จับต้องได้ (Keyes, 2014; Sen, 2009)

ท้ายที่สุดข้อเสนอเชิงนโยบายเหล่านี้มิได้มุ่งเสนอสูตรสำเร็จในการยุติข้อพิพาท หากแต่ชี้ให้เห็นว่า ความขัดแย้งชายแดนสามารถถูกจัดการภายใต้กรอบศีลธรรมที่เปิดกว้างและมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางมากขึ้น การขยับจากชาตินิยมเชิงศีลธรรมไปสู่การรอบคอบคึกคักศรีความเป็นมนุษย์และความทรงจำร่วม จึงไม่เพียงเป็นข้อเสนอเชิงทฤษฎี หากแต่เป็นเงื่อนไขเชิงโครงสร้างในการสร้างสันติภาพที่ยั่งยืนและลดการใช้ข้อพิพาทชายแดนเป็นเครื่องมือทางการเมืองในอนาคต

การเสนอทางเลือกใหม่ในการจัดการข้อพิพาทชายแดนไม่ได้หมายถึงการปฏิเสธชาตินิยมโดยสิ้นเชิง หากแต่เป็นการทบทวนวิธีการใช้ชาตินิยมในสังคมรัฐชาติที่ร่วมสมัยอย่างมีวิจารณญาณ ชาตินิยมยังคงเป็นทรัพยากรทางสังคมที่มีพลังในการสร้างความผูกพันและความรับผิดชอบร่วมของสมาชิกในสังคม อย่างไรก็ตามการนำชาตินิยมมาใช้จำเป็นต้องถูกจำกัดไม่ให้ผูกขาดสถานะศีลธรรมสูงสุด หรือถูกใช้เพื่อทำให้ความขัดแย้งกลายเป็นเรื่องของความถูก-ผิดแบบตายตัว ในบริบทเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การปรับใช้ชาตินิยมให้เหมาะสมจึงควรมุ่งไปสู่การวางชาติในฐานะกรอบคุณค่าหนึ่งที่ต้องอยู่ภายใต้หลักคึกคักศรีความเป็นมนุษย์ การยอมรับความหลากหลายของความทรงจำ และความรับผิดชอบต่อผลกระทบที่เกิดกับผู้คนจริงในสังคม การขยับเช่นนี้ช่วยให้ชาตินิยมสามารถทำหน้าที่เชื่อมโยงผู้คนโดยไม่จำเป็นต้องผลิตซ้ำภาพศัตรู และเปิดพื้นที่ให้การเมืองของความร่วมมือและการอยู่ร่วมกันมีความเป็นไปได้มากขึ้นในระยะยาว

สรุป

บทความนี้มุ่งวิเคราะห์ข้อพิพาทชายแดนไทย-กัมพูชาผ่านกรอบแนวคิด ชาตินิยมเชิงศีลธรรม และการเมืองของความทรงจำ เพื่อชี้ให้เห็นว่าความขัดแย้งดังกล่าวมิได้เป็นเพียงปัญหาด้านอธิปไตยหรือกฎหมายระหว่างประเทศ หากแต่เป็นกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมที่รัฐและชนชั้นนำใช้ผลิตซ้ำความหมายทางศีลธรรม โดยการยกชาติขึ้นเป็นหน่วยตัดสิน “ถูก-ผิด” สูงสุด และทำให้การสร้างภาพ “ศัตรู” กลายเป็นสิ่งที่ดูชอบธรรมและหลีกเลี่ยงไม่ได้ การวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า การเมืองของความทรงจำทำงานผ่านการเลือกจำ-ลืมอย่างเป็นระบบ โดยเน้นเรื่องเล่าความสูญเสียและคึกคักศรีของชาติ ขณะเดียวกันกลับทำให้ประวัติศาสตร์ของการอยู่ร่วม การ

พึ่งพา และชีวิตของผู้คนชายแดนถูกลดทอนหรือมองไม่เห็น กระบวนการนี้ไม่เพียงสร้างความชอบธรรมให้กับท่าที แข็งกร้าวของรัฐ แต่ยังปิดพื้นที่การวิพากษ์ และทำให้เสียงที่แตกต่างถูกตีตราว่าเป็นภัยต่อชาติ แสดงให้เห็นว่า ชาตินิยมเชิงศีลธรรมส่งผลกระทบต่อทั้งความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนและสังคมภายในประเทศ ตั้งแต่การบั่น ทอนความไว้วางใจระหว่างชุมชนชายแดน การเหมารวมแรงงานและกลุ่มชาติพันธุ์ ไปจนถึงการกลบปัญหาเชิง โครงสร้าง เช่น ความเหลื่อมล้ำและความเปราะบางของพื้นที่ชายแดน ภายใต้กรอบศีลธรรมแบบรัฐศูนย์กลาง ความทุกข์ของมนุษย์จึงมักถูกทำให้เป็นเรื่องรองจากศักดิ์ศรีของชาติ เพื่อตอบโต้กรอบดังกล่าวเสนอให้หันมาอ่าน ข้อพิพาทชายแดนผ่าน ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และ จริยธรรมแห่งความทรงจำร่วม ซึ่งช่วยลดสถานะของชาติจาก ผู้ตัดสินศีลธรรมสูงสุด และเปิดพื้นที่ให้ความทรงจำหลากหลาย โดยเฉพาะความทรงจำของผู้คนชายแดน ได้รับการ ยอมรับในฐานะส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ร่วม กรอบนี้ไม่ปฏิเสธชาติหรืออธิปไตย หากแต่ท้าทายการใช้ชาติเป็น เครื่องมือศีลธรรมในการผลิตซ้ำความขัดแย้ง ท้ายที่สุดการจัดการข้อพิพาทชายแดนไทย-กัมพูชาในอนาคต จำเป็นต้องขยับจากการเมืองของศัตรูไปสู่การเมืองของความรับผิดชอบร่วม ผ่านนโยบายที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง การผลิตความรู้และสื่อที่ไม่ตอกย้ำชาตินิยมเชิงศีลธรรม และการเสริมพลังความร่วมมือจากระดับชุมชน การเปลี่ยน กรอบคิดเช่นนี้เป็นเงื่อนไขสำคัญในการลดการใช้ข้อพิพาทชายแดนเป็นเครื่องมือทางการเมือง และเปิดทางสู่ ความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนที่ตั้งอยู่บนศักดิ์ศรี ความเข้าใจ และสันติภาพที่ยั่งยืนในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

- Anderson, B. (2006). *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism* (Rev. ed.). Verso.(Original work published 1983)
- Billig, M. (1995). *Banal nationalism*. SAGE Publications.
- Chambers, P., & Croissant, A. (Eds.). (2008). *Cultures and globalisation: Heritage, memory and identity*. SAGE Publications.
- Charnvit Kasetsiri, Sothirak, P., & Chachavalpongpun, P. (Eds.). (2013). *Preah Vihear: A guide to the Thai-Cambodian conflict and its solutions*. White Lotus Press.
- Hobsbawm, E., & Ranger, T. (Eds.). (2012). *The invention of tradition*. Cambridge University Press. (Original work published 1983)
- Hutchinson, J. (2005). *Nations as zones of conflict*. SAGE Publications.
- Keyes, C. F. (2008). *Asia's nationalism*. Routledge.
- McCargo, D. (2012). Mapping national anxieties: Thailand's southern conflict. *Journal of Southeast Asian Studies*, 43(3), 393–414. <https://doi.org/10.1017/S002246341200034X>
- Smith, A. D. (1999). *Myths and memories of the nation*. Oxford University Press.

- Thongchai Winichakul. (1994). *Siam mapped: A history of the geo-body of a nation*. University of Hawai'i Press.
- Thongchai Winichakul. (2001). Remembering/silencing the traumatic past: The ambivalent memories of the October 1976 massacre in Bangkok. *Cultural Anthropology*, 16(2), 243–283. <https://doi.org/10.1525/can.2001.16.2.243>
- Vickery, M. (2007). Cambodia and its neighbors in the 15th century. *Asia Research Institute Working Paper Series*, No. 84. National University of Singapore.
- Wyatt, D. K. (2003). *Thailand: A short history* (2nd ed.). Yale University Press.
- Wolters, O. W. (1999). *History, culture, and region in Southeast Asian perspectives* (Rev. ed.). Cornell Southeast Asia Program Publications.
- Zhang, Y., & He, K. (2020). Nationalism, historical memory, and territorial disputes: East and Southeast Asian perspectives. *Asian Journal of Political Science*, 28(3), 257–275. <https://doi.org/10.1080/02185377.2020.1816575>

ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมในประเทศไทย: สาเหตุ ผลกระทบ และแนวทางแก้ไข

Economic and social inequality in Thailand: Causes, impacts, and solutions.

นายสุนทร บุญวงศ์¹

Mr.Suntorn Bunwong

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สาเหตุหลัก ผลกระทบ และแนวทางแก้ไขความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมในประเทศไทย ซึ่งเป็นปัญหาที่สะสมและส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศในหลายมิติ จากการศึกษาพบว่าโครงสร้างเศรษฐกิจที่ไม่สมดุลระหว่างภาคเกษตรและภาคอุตสาหกรรม รวมถึงความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงการศึกษาและสวัสดิการสังคม เป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้ความเหลื่อมล้ำขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ซึ่งชี้ให้เห็นว่าความเหลื่อมล้ำดังกล่าวมีผลกระทบในวงกว้าง ไม่ว่าจะเป็นการชะลอตัวของการเติบโตทางเศรษฐกิจ ความขัดแย้งและความไม่มั่นคงทางสังคม รวมถึงการจำกัดโอกาสทางการศึกษาและการพัฒนาทักษะแรงงานของกลุ่มคนด้อยโอกาส ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศ เพื่อแก้ไขปัญหานี้ บทความเสนอแนะแนวทางการปฏิรูปนโยบายเศรษฐกิจและสังคมที่มุ่งเน้นการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม การปรับปรุงระบบการศึกษาและสวัสดิการให้เข้าถึงได้อย่างเท่าเทียม รวมถึงการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาสังคม เพื่อเสริมสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในระดับรากฐาน บทความหวังว่าจะเป็นส่วนหนึ่งในการกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายและสังคมที่จริงจัง เพื่อป้องกันไม่ให้ความเหลื่อมล้ำกลายเป็นปัญหาที่บั่นทอนอนาคตของประเทศไทยและสร้างสังคมที่เท่าเทียมและยั่งยืนในระยะยาว

คำสำคัญ:ความเหลื่อมล้ำ, เศรษฐกิจ, สังคม, ประเทศไทย

---

¹ นักวิชาการอิสระ ; independent Scholar,Thailand

Corresponding author, e-mail: suntornbunwong@gmail.com,Tel. 081-85344318

Abstract

This article aims to analyze the main causes, impacts, and solutions to economic and social inequality in Thailand, a persistent problem significantly affecting the country's development in multiple dimensions. The study finds that the unbalanced economic structure between the agricultural and industrial sectors, along with unequal access to education and social welfare, are key factors driving the continuous expansion of inequality. The article highlights the wide-ranging consequences of inequality, including slowed economic growth, social conflict and instability, and restricted opportunities for education and workforce skill development among disadvantaged groups, which are major obstacles to sustainable national development. To address these issues, the article proposes policy reforms focusing on fair income distribution, improving equitable access to education and welfare systems, and promoting collaboration among government, private sector, and civil society to foster fairness and reduce inequality at the grassroots level. This article hopes to contribute to stimulating serious policy and social change, preventing inequality from undermining Thailand's future and building a more equitable and sustainable society in the long term.

Keywords: Inequality, Economic, Social, Thailand

1. บทนำ

ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมในประเทศไทยได้กลายเป็นปัญหาที่เรื้อรังและสะสมเรื่อยมาจนกลายเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาประเทศอย่างแท้จริง (Phongpaichit & Baker, 2017) แม้จะมีการประกาศนโยบายและโครงการต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหานี้ แต่ความเหลื่อมล้ำกลับยังคงขยายตัวและลุกลามอย่างต่อเนื่อง สะท้อนถึงความล้มเหลวของภาครัฐในการจัดการปัญหาอย่างจริงจังและมีประสิทธิภาพ (World Bank, 2018) ความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงโอกาสและทรัพยากรได้สร้างช่องว่างที่กว้างขึ้นระหว่างกลุ่มคนรวยและคนจนทั้งในเชิงรายได้ โอกาสทางการศึกษา และสาธารณสุข ซึ่งท้ายที่สุดส่งผลให้ความเป็นธรรมในสังคมถูกทำลายและความมั่นคงทางสังคมเกิดความเปราะบางอย่างรุนแรง (Kakwani, 2000)

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สาเหตุหลักของความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมในประเทศไทย รวมถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นในมิติต่างๆ และเสนอแนวทางแก้ไขอย่างเป็นระบบ โดยใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์และกรอบแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ในการวิเคราะห์ เพื่อชี้ให้เห็นความจำเป็นเร่งด่วนในการปฏิรูปนโยบายและกลไกที่เกี่ยวข้องอย่างครบถ้วนและลึกซึ้ง ด้วยความหวังที่จะกระตุ้นให้เกิดการตระหนักรู้และการ

ดำเนินการที่จริงจัง เป็นเสียงเตือนที่ดังและหนักแน่นต่อภาครัฐและสังคมไทย ว่าถ้าหากยังปล่อยให้ความเหลื่อมล้ำขยายตัวต่อไป ประเทศจะต้องเผชิญกับความเสียหายทางเศรษฐกิจและสังคมที่ยากจะฟื้นฟูได้ในอนาคตอันใกล้ สถานการณ์ความเหลื่อมล้ำในประเทศไทยไม่ได้เกิดขึ้นจากปัจจัยเดียวหรือเรื่องเล็กน้อย หากแต่เป็นผลสะสมจากโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมที่มีปัญหาเชิงระบบยาวนาน (Phongpaichit & Baker, 2017) รากเหง้าของปัญหาความเหลื่อมล้ำสะท้อนให้เห็นถึงการจัดสรรทรัพยากรที่ไม่เป็นธรรม นโยบายสาธารณะที่ไม่ตอบสนองต่อกลุ่มเปราะบาง และการบริหารจัดการที่ไร้ประสิทธิภาพ (World Bank, 2018) การไม่สามารถแก้ไขปัญหาล้ำหน้าได้อย่างตรงจุดเป็นสาเหตุที่ทำให้ความแตกต่างทางรายได้และโอกาสทางสังคมขยายวงกว้าง และเป็นชนวนให้เกิดความขัดแย้งทางสังคมที่อาจบานปลายเป็นวิกฤตการณ์ทางการเมืองในอนาคต (Kakwani, 2000)

บทความนี้จะสำรวจความซับซ้อนของปัญหาความเหลื่อมล้ำในบริบทของประเทศไทย โดยมุ่งเน้นวิเคราะห์สาเหตุ ผลกระทบ และแนวทางแก้ไขที่เป็นไปได้ ด้วยการใช้องค์ความรู้เชิงลึกและกรอบทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เห็นภาพรวมที่ชัดเจนและเสนอแนะนโยบายที่สามารถเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำให้ดีขึ้นอย่างยั่งยืน สร้างความตระหนักและแรงผลักดันให้ทุกฝ่ายร่วมมือกันแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำอย่างจริงจัง ก่อนที่ความแตกต่างที่ยิ่งลึกจะกลายเป็นปัญหาที่เกินกว่าจะเยียวยาได้ในอนาคตอันใกล้

2.แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ความเหลื่อมล้ำมิใช่เพียงช่องว่างของรายได้หรือทรัพย์สิน หากเป็นผลลัพธ์ของโครงสร้างอำนาจความสัมพันธ์ทางสังคม และกลไกเชิงสถาบันที่กำหนดว่าใครมีโอกาสและใครถูกกีดกัน บทนี้นำเสนอกรอบแนวคิดและทฤษฎีสำคัญที่ใช้อธิบายความเหลื่อมล้ำ ตั้งแต่แนวคิดเชิงโครงสร้างและชนชั้น ทฤษฎีทุนมนุษย์ ที่เกี่ยวกับการกระจายทรัพยากรและโอกาสไปจนถึงมิติอัตลักษณ์ วัฒนธรรม และรัฐสวัสดิการ เพื่อสร้างฐานความเข้าใจเชิงวิพากษ์ที่ช่วยให้เห็นความเหลื่อมล้ำไม่ใช่เรื่องธรรมชาติ หากเป็นปรากฏการณ์ที่ถูกผลิต สืบทอด และสามารถถูกท้าทายได้ในเชิงนโยบายและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

2.1 ความหมายของความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม

ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นปรากฏการณ์ที่ได้รับการวิเคราะห์ผ่านหลากหลายทฤษฎีและแนวคิดที่สะท้อนถึงความซับซ้อนและความรุนแรงของปัญหาในระดับโครงสร้าง (Atkinson, 2015) ทฤษฎีทุนมนุษย์ (Human Capital Theory) ชี้ให้เห็นว่าการลงทุนในความรู้และทักษะของบุคคลเป็นหัวใจสำคัญในการลดความเหลื่อมล้ำและเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจ (Becker, 1993) อย่างไรก็ตามระบบการศึกษาและโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรของคนไทยยังไม่เท่าเทียมทำให้ทุนมนุษย์ไม่สามารถถูกพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ และส่งผลให้ความเหลื่อมล้ำยังคงอยู่ในระดับสูง (Phongpaichit & Baker, 2017)

นอกจากนี้ทฤษฎีความยุติธรรมทางสังคม (Social Justice Theory) เน้นความสำคัญของการจัดสรรทรัพยากรและโอกาสที่เป็นธรรมในสังคมเพื่อสร้างความเสมอภาคและลดช่องว่างระหว่างกลุ่มชนชั้นต่าง ๆ (Rawls,

1971) ความล้มเหลวในการนำแนวคิดนี้มาใช้ในนโยบายสาธารณะไทยสะท้อนถึงการขาดเจตจำนงทางการเมืองและการบริหารจัดการที่ล้มเหลวในการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำ (World Bank, 2018) การวิเคราะห์ความเหลื่อมล้ำจึงต้องอาศัยกรอบแนวคิดที่ครอบคลุมทั้งมิติทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อเข้าใจสาเหตุและผลกระทบที่หลากหลายและซับซ้อนของปัญหา และเพื่อเสนอแนวทางแก้ไขที่เหมาะสมและยั่งยืน (Kakwani, 2000)

2.2 ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์และสังคมเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำ

ในแง่มุมมองของการวิเคราะห์ความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้าง ทฤษฎีความขัดแย้งทางสังคม (Social Conflict Theory) ชี้ให้เห็นว่าความเหลื่อมล้ำเป็นผลมาจากการต่อสู้เพื่อควบคุมทรัพยากรและอำนาจระหว่างชนชั้นต่างๆ (Marx, 1867/1976) ในกรณีของประเทศไทย โครงสร้างเศรษฐกิจและระบบอุปถัมภ์ (Patron-Client System) ยิ่งเป็นตัวขับเคลื่อนความไม่เท่าเทียมที่ลึกซึ้งและซับซ้อนมากขึ้น (Phongpaichit & Baker, 2017)

ทฤษฎีนี้ช่วยอธิบายว่าความเหลื่อมล้ำไม่ได้เป็นเพียงผลของความบังเอิญ แต่เป็นระบบที่ถูกสร้างขึ้นและรักษาไว้โดยกลุ่มผลประโยชน์ที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง การแก้ไขความเหลื่อมล้ำจึงต้องเผชิญกับอุปสรรคที่เกิดจากความขัดแย้งและความไม่สมดุลของอำนาจในสังคมอย่างรุนแรง (Kakwani, 2000) ด้วยเหตุนี้การทำความเข้าใจและแก้ไขความเหลื่อมล้ำในประเทศไทยจึงจำเป็นต้องใช้กรอบแนวคิดที่หลากหลายและลึกซึ้ง เพื่อให้สามารถวิเคราะห์และตอบสนองต่อปัญหาได้อย่างครบถ้วนและมีประสิทธิภาพ (Atkinson, 2015)

3. สาเหตุของความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมในประเทศไทย

ความเหลื่อมล้ำในประเทศไทยมิได้เกิดจากความแตกต่างของความสามารถส่วนบุคคล หากแต่เป็นผลสะสมของโครงสร้างเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมที่จัดสรรโอกาสอย่างไม่เท่าเทียม บทนี้ชวนผู้อ่านสำรวจรากเหง้าของความเหลื่อมล้ำ ตั้งแต่การกระจุกตัวของทรัพยากรและอำนาจรัฐ ระบบการศึกษาและตลาดแรงงานที่ผลิตซ้ำความได้เปรียบเสียเปรียบ ไปจนถึงนโยบายสาธารณะที่เอื้อประโยชน์ต่อบางกลุ่มมากกว่าส่วนรวมเพื่อทำความเข้าใจว่าเหตุใดความเหลื่อมล้ำจึงยังคงดำรงอยู่ และเงื่อนไขใดที่จำเป็นต่อการเปลี่ยนผ่านสู่สังคมที่เป็นธรรมกว่าในอนาคต

3.1 ปัจจัยเศรษฐกิจ: โครงสร้างเศรษฐกิจที่เน้นภาคเกษตรและอุตสาหกรรมไม่เท่าเทียมกัน

หนึ่งในสาเหตุหลักของความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมในประเทศไทยคือโครงสร้างเศรษฐกิจที่ยังคงพึ่งพาภาคเกษตรกรรมซึ่งมีรายได้น้อยและประสิทธิภาพต่ำอย่างผิดปกติ ในขณะที่ภาคอุตสาหกรรมและบริการซึ่งเป็นแหล่งรายได้หลักกลับกระจุกตัวอยู่ในเมืองใหญ่ทำให้เกิดช่องว่างรายได้และโอกาสทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงระหว่างชนบทและเมือง (Phongpaichit & Baker, 2017) ความเหลื่อมล้ำนี้สะท้อนถึงการขาดการกระจายรายได้และทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพ รวมถึงการลงทุนที่ไม่สมดุลในภูมิภาคต่าง ๆ (World Bank, 2018)

นอกจากนี้ความเหลื่อมล้ำยังถูกขยายโดยปัจจัยทางสังคม เช่น ความแตกต่างในการเข้าถึงการศึกษาและบริการสาธารณสุขที่มีคุณภาพ รวมถึงความไม่เท่าเทียมทางวัฒนธรรมที่กดทับกลุ่มชาติพันธุ์และชนชั้นล่าง (Kakwani, 2000) ปัจจัยเหล่านี้สร้างวงจรของความยากจนและขาดโอกาสที่สืบเนื่องกันหลายรุ่น ทำให้ความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยมีความลึกและรากฐานที่ซับซ้อนมากขึ้น

สุดท้ายนโยบายภาครัฐที่ขาดความชัดเจนและความมุ่งมั่นในการแก้ไขปัญหา รวมถึงการบริหารจัดการทรัพยากรที่ไร้ประสิทธิภาพ ยิ่งเป็นตัวเร่งให้ความเหลื่อมล้ำขยายตัวและฝังรากลึกในสังคมไทยอย่างต่อเนื่อง (World Bank, 2018) ปัญหาที่ต้องการการปฏิรูปนโยบายที่มีความกล้าหาญและครอบคลุมเพื่อบรรเทาผลกระทบและลดช่องว่างทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างแท้จริง

3.2 ปัจจัยทางสังคม: การศึกษา โอกาสเข้าถึงบริการสาธารณสุข และความแตกต่างทางวัฒนธรรม

นอกเหนือจากโครงสร้างเศรษฐกิจที่ไม่สมดุลแล้ว ระบบการศึกษาไทยที่ยังคงไม่สามารถจัดการให้โอกาสทางการศึกษาเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียมกันเป็นอีกปัจจัยสำคัญที่ทำให้ความเหลื่อมล้ำขยายวงกว้าง (Phongpaichit & Baker, 2017) นักเรียนในพื้นที่ชนบทและกลุ่มชาติพันธุ์มักได้รับการศึกษาที่ด้อยคุณภาพและขาดโอกาสในการพัฒนาทักษะที่จำเป็นในตลาดแรงงานสมัยใหม่ (Office of the Education Council, 2019)

นอกจากนี้ระบบสวัสดิการสังคมที่ยังไม่ครอบคลุมและไม่สามารถช่วยเหลือกลุ่มเปราะบางได้อย่างเต็มที่ส่งผลให้ความเหลื่อมล้ำทางรายได้และโอกาสทางสังคมยังคงอยู่และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น (World Bank, 2018) การบริหารจัดการที่ไม่โปร่งใสและความทุจริตในบางพื้นที่ก็ยิ่งซ้ำเติมปัญหานี้ โดยทำให้ทรัพยากรที่ควรจะช่วยลดความเหลื่อมล้ำถูกเบียดบังไปอย่างไม่เป็นธรรม (Transparency International, 2019) ปัญหาเหล่านี้บ่งชี้ว่าการแก้ไขความเหลื่อมล้ำในประเทศไทยไม่อาจทำได้เพียงแค่แก้ไขเชิงผิวเผิน แต่ต้องแก้ไขที่ระบบและโครงสร้างในทุกมิติอย่างจริงจังและยั่งยืน

ความล้มเหลวในการบังคับใช้กฎหมายและนโยบายที่ออกแบบมาเพื่อลดความเหลื่อมล้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ ยิ่งเป็นเครื่องยืนยันถึงความล้มเหลวของระบบบริหารจัดการของภาครัฐ (World Bank, 2018) การขาดความโปร่งใสและความรับผิดชอบในภาครัฐกลายเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมลุกลามอย่างไม่หยุดยั้ง (Transparency International, 2019) เมื่อพิจารณาปัจจัยทางสังคมทั้งหมดรวมกัน จะเห็นได้ว่าความเหลื่อมล้ำในประเทศไทยมิได้เกิดจากปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งโดยลำพัง หากเป็นผลจากความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม โดยโครงสร้างเศรษฐกิจที่ไม่สมดุลทำหน้าที่เป็นฐานสำคัญของความเหลื่อมล้ำ ขณะที่ปัจจัยทางสังคม เช่น ความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงการศึกษา สวัสดิการสังคมที่ไม่ครอบคลุม และความแตกต่างทางวัฒนธรรม ทำหน้าที่เป็นกลไกที่ผลิตซ้ำและตอกย้ำความได้เปรียบเสียเปรียบของกลุ่มประชากรต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ในบริบทนี้การศึกษาและบริการสาธารณสุขที่ไม่เท่าเทียมกันมิได้เป็นเพียงปัญหาเชิงนโยบายเฉพาะด้าน หากเป็นตัวกลางที่เชื่อมโยงโครงสร้างเศรษฐกิจกับชีวิตประจำวันของประชาชน และทำให้ความเหลื่อมล้ำถูกสืบทอดข้ามรุ่น การทำความเข้าใจความสัมพันธ์ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า การแก้ไขความเหลื่อมล้ำ

จำเป็นต้องจัดการทั้งฐานเศรษฐกิจและกลไกทางสังคมควบคู่กัน มิฉะนั้นความเหลื่อมล้ำจะยังคงถูกผลิตซ้ำอย่างเป็นระบบ ปัญหาเหล่านี้ต้องการการแก้ไขอย่างจริงจังและการปฏิรูปที่ลึกซึ้ง เพื่อให้ประเทศไทยสามารถก้าวข้ามกับดักความเหลื่อมล้ำและสร้างสังคมที่เท่าเทียมและยั่งยืนได้ในอนาคต

4.ผลกระทบของความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม

ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมที่รุนแรงในประเทศไทยได้ส่งผลกระทบอย่างลึกซึ้งต่อทั้งโครงสร้างเศรษฐกิจและความมั่นคงของสังคม (Kakwani, 2000) ความแตกต่างที่กว้างขวางในรายได้และโอกาสทำให้ประสิทธิภาพของตลาดและการเติบโตทางเศรษฐกิจชะลอตัว เนื่องจากการขาดแรงจูงใจและโอกาสที่เท่าเทียมกันในการพัฒนาทักษะและศักยภาพของคนในประเทศ (World Bank, 2018) นอกจากนี้ ความเหลื่อมล้ำยังเป็นต้นตอของความขัดแย้งทางสังคมที่เพิ่มขึ้นอย่างรุนแรง ส่งผลให้เกิดความไม่มั่นคงทางการเมือง ความรุนแรง และการแตกแยกในชุมชนที่ส่งผลเสียต่อความสงบสุขและพัฒนาการของประเทศ (Phongpaichit & Baker, 2017) ผลกระทบเหล่านี้ยังสะท้อนผ่านปัญหาสุขภาพจิตที่เพิ่มขึ้นในกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบจากความยากจนและความไม่เท่าเทียมในสังคม

ผลกระทบจากความเหลื่อมล้ำยังลุกลามไปสู่โอกาสทางการศึกษาและการพัฒนาทักษะแรงงานที่ไม่เท่าเทียมกัน ทำให้กลุ่มคนในชั้นล่างของสังคมถูกตัดขาดจากโอกาสในการพัฒนาคุณภาพของตนอย่างแท้จริง (Kakwani, 2000) ความไม่เท่าเทียมนี้ส่งผลกระทบต่อการผลิตทุนมนุษย์ของประเทศ และยังเพิ่มความยากจนและความเปราะบางทางสังคมในวงกว้าง (World Bank, 2018) โดยรวมแล้วความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมไม่ได้เป็นเพียงปัญหาเชิงตัวเลข แต่เป็นอุปสรรคที่บั่นทอนศักยภาพการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศและส่งผลกระทบต่อความสงบสุขของสังคมในภาพรวมอย่างลึกซึ้ง (Phongpaichit & Baker, 2017)

ท้ายที่สุดความเหลื่อมล้ำที่ไม่ถูกแก้ไขจะกลายเป็นกับดักที่กดดันให้ประเทศไทยต้องเผชิญกับปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมที่ยากจะแก้ไขในระยะยาว (World Bank, 2018) การขาดความเสมอภาคในโอกาสและรายได้ไม่เพียงแต่สร้างความทุกข์ยากให้กับประชาชน แต่ยังคุกคามเสถียรภาพทางการเมืองและความมั่นคงของประเทศอย่างร้ายแรง (Kakwani, 2000) เมื่อพิจารณาผลกระทบของความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมในภาพรวม จะเห็นได้ว่าผลกระทบแต่ละด้านมีระดับความรุนแรงต่อความเหลื่อมล้ำทางสังคมแตกต่างกัน โดยผลกระทบที่ส่งผลกระทบรุนแรงและยั่งยืนมากที่สุดคือความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงโอกาสทางการศึกษาและการพัฒนาทุนมนุษย์ เนื่องจากเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ความได้เปรียบเสียเปรียบถูกสืบทอดข้ามรุ่นและฝังรากลึกในโครงสร้างสังคม ขณะที่ผลกระทบด้านความไม่มั่นคงทางสังคมและความขัดแย้ง แม้จะปรากฏชัดในระยะสั้นและสร้างแรงกดดันต่อเสถียรภาพของสังคม แต่ยังเป็นผลลัพธ์ที่เชื่อมโยงกลับไปสู่ปัญหาความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้างดังกล่าว ส่วนผลกระทบด้านคุณภาพชีวิตและสุขภาพของประชาชนทำหน้าที่ซ้ำเติมความเปราะบางของกลุ่มด้อยโอกาส และลดศักยภาพในการหลุดพ้นจากความยากจน การจัดลำดับความรุนแรงของผลกระทบเช่นนี้สะท้อนให้เห็นว่า ความ

เหลื่อมล้ำมิได้เป็นเพียงปัญหาผลลัพธ์ หากเป็นกระบวนการที่ถูกผลิตซ้ำอย่างเป็นระบบ และจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขในเชิงโครงสร้างผ่านนโยบายที่ครอบคลุม การตระหนักถึงผลกระทบเหล่านี้และการแก้ไขปัญหาอย่างจริงจังจึงเป็นสิ่งที่ประเทศไทยต้องให้ความสำคัญเป็นอันดับแรก เพื่อป้องกันไม่ให้ความแตกต่างทางเศรษฐกิจและสังคมกลายเป็นระเบิดเวลาที่พร้อมจะทำลายอนาคตของประเทศในทุกมิติ

5.แนวทางและมาตรการแก้ไขความเหลื่อมล้ำ

เพื่อจัดการกับความเหลื่อมล้ำที่ลุกลามในประเทศไทย จำเป็นต้องมีการปฏิรูปนโยบายเศรษฐกิจและสังคมที่ชัดเจนและมุ่งเน้นการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม (World Bank, 2018) นโยบายภาษีที่โปร่งใสและมีประสิทธิภาพควรถูกนำมาใช้เพื่อจัดสรรทรัพยากรใหม่อย่างเหมาะสมและลดช่องว่างทางรายได้ระหว่างชนชั้นในสังคม (Atkinson, 2015) การแก้ไขความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมในประเทศไทยจำเป็นต้องเริ่มจากการปฏิรูปนโยบายเศรษฐกิจและสังคมในเชิงโครงสร้าง มิใช่เพียงการดำเนินมาตรการเฉพาะหน้า การปฏิรูปดังกล่าวควรมุ่งปรับกลไกการจัดสรรรายได้และโอกาสทางเศรษฐกิจให้มีความเป็นธรรมมากขึ้น ผ่านการพัฒนาตลาดแรงงาน การกระจายการลงทุนสู่ภูมิภาค และการเชื่อมโยงนโยบายเศรษฐกิจกับระบบสวัสดิการสังคมอย่างเป็นระบบ ในบริบทนี้ นโยบายภาษีมียุทธศาสตร์สำคัญในฐานะเครื่องมือในการกระจายทรัพยากรและลดการกระจุกตัวของรายได้ การพัฒนาระบบภาษีที่มีลักษณะก้าวหน้า โดยเฉพาะภาษีรายได้และภาษีทรัพย์สิน ควบคู่กับการนำรายได้ภาษีไปใช้ในการขยายบริการสาธารณะ การศึกษา และสวัสดิการสังคม จะช่วยลดช่องว่างระหว่างกลุ่มรายได้และเสริมสร้างความเป็นธรรมเชิงโครงสร้าง การดำเนินนโยบายในลักษณะดังกล่าวสะท้อนว่าการลดความเหลื่อมล้ำมิใช่เพียงประเด็นด้านสังคม หากเป็นหัวใจของการปฏิรูปเศรษฐกิจเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว

นอกจากนี้การปฏิรูประบบการศึกษาเพื่อให้โอกาสทางการศึกษาเป็นไปอย่างเท่าเทียมและมีคุณภาพสูงสำหรับทุกคนต้องเป็นหัวใจสำคัญของมาตรการแก้ไข (Phongpaichit & Baker, 2017) การพัฒนาสวัสดิการสังคมที่ครอบคลุมและเป็นระบบ รวมถึงการส่งเสริมโอกาสทางเศรษฐกิจให้กับกลุ่มเปราะบาง จะช่วยเสริมสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในระดับรากฐาน (Kakwani, 2000) นอกจากมาตรการด้านสังคมแล้ว การแก้ไขความเหลื่อมล้ำในประเทศไทยยังจำเป็นต้องดำเนินควบคู่กับมาตรการทางเศรษฐกิจอย่างเป็นระบบ เพื่อให้สอดคล้องกับรากเหง้าของปัญหาที่เกิดจากโครงสร้างเศรษฐกิจที่ไม่สมดุล การปฏิรูปตลาดแรงงานและนโยบายรายได้ให้เอื้อต่อกลุ่มแรงงานรายได้น้อย การกระจายการลงทุนไปสู่ภูมิภาค และการสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชนและผู้ประกอบการรายย่อย ล้วนเป็นมาตรการสำคัญในการเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจและลดการกระจุกตัวของรายได้ หากมาตรการด้านการศึกษา สวัสดิการสังคม และการมีส่วนร่วมของประชาชน ไม่ได้เชื่อมโยงกับการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจ ความเหลื่อมล้ำก็มิแนวน้อมจะถูกผลิตซ้ำผ่านตลาดแรงงานและระบบรายได้เช่นเดิม ดังนั้นแนวทางแก้ไขที่มีประสิทธิภาพจึงต้องบูรณาการมาตรการทางเศรษฐกิจและสังคมเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างความเป็นธรรมเชิงโครงสร้างและลดความเหลื่อมล้ำอย่างยั่งยืน

การสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมถือเป็นกลไกสำคัญที่จะช่วยเสริมประสิทธิภาพในการแก้ไขความเหลื่อมล้ำ (Jenkins et al., 2016) การบูรณาการนโยบายและการดำเนินงานอย่างรอบด้านจะช่วยลดช่องว่างระหว่างกลุ่มคนที่มีโอกาสและกลุ่มเปราะบางได้อย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจทางนโยบายจะช่วยสร้างความโปร่งใสและความรับผิดชอบที่มากขึ้นในระบบบริหารจัดการ (Diamond, 2015) การพัฒนาและสนับสนุนงานวิจัยเชิงนโยบายที่เน้นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำจะช่วยให้การออกแบบนโยบายแก้ไขเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและตรงจุดมากขึ้น (Atkinson, 2015) ความมุ่งมั่นในการปรับปรุงอย่างต่อเนื่องและการติดตามผลอย่างเป็นระบบจะเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จในการลดความเหลื่อมล้ำในระยะยาว

สรุป

บทความนี้ได้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมในประเทศไทยมิได้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ หากแต่เป็นผลสะสมจากโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมที่ไม่สมดุล การจัดสรรทรัพยากรและโอกาสที่ไม่เป็นธรรม รวมถึงความล้มเหลวเชิงนโยบายและการบริหารจัดการของรัฐ ความเหลื่อมล้ำจึงฝังรากลึกและถูกผลิตซ้ำผ่านระบบการศึกษา ตลาดแรงงาน และสวัสดิการสังคมทำให้ช่องว่างระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ ขยายตัวอย่างต่อเนื่อง และกลายเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาประเทศโดยรวม

ในด้านผลกระทบ บทความได้สะท้อนให้เห็นว่าความเหลื่อมล้ำไม่ได้จำกัดอยู่เพียงปัญหาความยากจนหรือความแตกต่างของรายได้เท่านั้น หากยังส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ ความมั่นคงทางสังคม และความชอบธรรมทางการเมืองในระยะยาว ความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงการศึกษาและโอกาสในการพัฒนาทุนมนุษย์ได้บั่นทอนศักยภาพการแข่งขันของประเทศ และเพิ่มความเปราะบางให้กับกลุ่มประชากรจำนวนมาก ซึ่งอาจนำไปสู่ความขัดแย้งและความแตกแยกในสังคมไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

บทความเสนอว่าการแก้ไขความเหลื่อมล้ำจำเป็นต้องอาศัยการปฏิรูปเชิงโครงสร้างที่จริงจัง ครอบคลุมและต่อเนื่อง ทั้งในด้านนโยบายเศรษฐกิจ การศึกษา สวัสดิการสังคม และกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชน การสร้างความร่วมมือระหว่างรัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมเป็นเงื่อนไขสำคัญในการลดช่องว่างทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน หากสังคมไทยยังคงเพิกเฉยต่อปัญหานี้ ความเหลื่อมล้ำจะไม่เพียงบั่นทอนคุณภาพชีวิตของประชาชน แต่ยังคงคุกคามอนาคตของประเทศในระยะยาวอย่างรุนแรง

เอกสารอ้างอิง

Atkinson, A. B. (2015). *Inequality: What can be done?* Harvard University Press.

Becker, G. S. (1993). *Human capital: A theoretical and empirical analysis, with special reference to education* (3rd ed.). University of Chicago Press.

- Diamond, L. (2015). Facing up to the democratic recession. *Journal of Democracy*, 26(1), 141–155.
<https://doi.org/10.1353/jod.2015.0001>
- Jenkins, H., Ito, M., & boyd, d. (2016). *Participatory culture in a networked era: A conversation on youth, learning, commerce, and politics*. Polity Press.
- Kakwani, N. (2000). *Economic inequality and poverty: Methods of estimation and policy applications*. Oxford University Press.
- Office of the Education Council. (2019). *Education in Thailand 2019*. Ministry of Education.
- Phongpaichit, P., & Baker, C. (2017). *Thailand's political economy: Growth, inequality, and democratization*. Cambridge University Press.
- Transparency International. (2019). *Corruption perceptions index 2019*. Transparency International.
- World Bank. (2018). *Thailand economic monitor: Thailand's economic transformation*. The World Bank Group.

บทบาทของเยาวชนและขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในยุคดิจิทัล: การศึกษากลุ่มนักเคลื่อนไหว
การใช้เทคโนโลยีในการแสดงออกทางการเมือง และผลกระทบต่อสังคมไทย

The Role of Youth and Social Movements in the Digital Age: A Study of Activist
Groups, the Use of Technology in Political Expression, and its Impact on Thai Society.

น.ส.ณัฐธีรา ดิลกรัตนกุล¹

Miss. Nudtera Delokrattakul

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์บทบาทของเยาวชนและขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในยุคดิจิทัล โดยเน้นการศึกษากลุ่มนักเคลื่อนไหวเยาวชนในประเทศไทย รวมถึงการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือในการแสดงออกทางการเมืองและการสื่อสาร ขบวนการเคลื่อนไหวในยุคนี้มีลักษณะเด่นในเรื่องของการใช้แพลตฟอร์มสื่อสังคมและเทคโนโลยีออนไลน์ที่ช่วยเปิดโอกาสให้เยาวชนสามารถเข้าถึงและมีส่วนร่วมในประเด็นทางสังคมและการเมืองได้อย่างกว้างขวางและรวดเร็ว บทความวิเคราะห์ผลกระทบของการเคลื่อนไหวดังกล่าวต่อสังคมไทยในมิติต่างๆ ได้แก่ การเพิ่มการมีส่วนร่วมทางการเมืองของเยาวชน การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและวัฒนธรรมทางการเมือง ตลอดจนความท้าทายที่เกิดจากการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เช่น การแพร่กระจายของข้อมูลเท็จ การตรวจพิจารณา และความไม่ปลอดภัยของข้อมูลส่วนบุคคลในโลกออนไลน์ ข้อจำกัดเหล่านี้เป็นความท้าทายที่สำคัญที่ต้องได้รับการจัดการอย่างรอบคอบเพื่อส่งเสริมการเคลื่อนไหวที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน นอกจากนี้บทความยังนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีอย่างรับผิดชอบ การพัฒนาทักษะความรู้เท่าทันสื่อในเยาวชน และการสร้างพื้นที่ปลอดภัยสำหรับการแสดงออกและมีส่วนร่วมทางการเมืองในยุคดิจิทัล ข้อเสนอเหล่านี้มุ่งหวังที่จะสนับสนุนบทบาทของเยาวชนในการขับเคลื่อนสังคมไทยไปสู่ความเท่าเทียมและเสรีภาพที่แท้จริง

คำสำคัญ: เยาวชน, เคลื่อนไหวทางสังคม, ยุคดิจิทัล, การแสดงออกทางการเมือง, สังคมไทย

¹ นักวิชาการอิสระ ; independent Scholar,Thailand

Abstract

This article analyzes the role of youth and social movements in the digital era, focusing on the study of youth activists in Thailand and their use of digital technologies as tools for political expression and communication. The movements in this era are characterized by the utilization of social media platforms and online technologies that provide youth with broad and rapid access to social and political issues. The article examines the impact of these movements on Thai society, including increased political participation among youth, shifts in political attitudes and culture, as well as challenges arising from the use of digital technologies, such as misinformation, censorship, and online privacy concerns. These challenges require careful management to promote effective and sustainable activism. Furthermore, the article proposes policy recommendations to support responsible technology use, enhance youth media literacy, and create safe spaces for political expression and participation in the digital age. These proposals aim to strengthen the role of youth in driving Thai society toward genuine equality and freedom.

Keywords: Youth, Social Movements, Digital Age, Political Expression, Thai Society

1. บทนำ

ในยุคที่เทคโนโลยีดิจิทัลกลายเป็นเครื่องมือสำคัญที่เปลี่ยนโฉมหน้าการสื่อสารและการแสดงออกทางการเมือง เยาวชนซึ่งเป็นพลังสำคัญของสังคมไทยได้ก้าวขึ้นมาเป็นตัวแทนแห่งความเปลี่ยนแปลงที่สดใสและทรงพลัง ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมยุคใหม่ซึ่งขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีและสื่อสังคม ไม่เพียงแต่สร้างพื้นที่ให้เยาวชนได้แสดงออกถึงเสียงของตน แต่ยังเป็นเวทีที่เปิดโอกาสให้เกิดการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนแนวคิด และสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายและวัฒนธรรมที่เข้มแข็งมากขึ้น

ในบริบทของสังคมไทยปัจจุบันหลังการยุบสภาที่นำไปสู่การเลือกตั้งในปีพ.ศ.2569ที่เผชิญกับความท้าทายทางการเมืองและสังคมอย่างต่อเนื่อง การศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของเยาวชนในขบวนการเคลื่อนไหวยุคดิจิทัลจึงเป็นเรื่องเร่งด่วนและมีความสำคัญอย่างยิ่ง การทำความเข้าใจถึงพลังและบทบาทของนักเคลื่อนไหวเยาวชนที่ใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการแสดงออก รวมถึงผลกระทบที่ขยายวงกว้างต่อสังคมไทย ทั้งในแง่ของโอกาสและความท้าทายที่เกิดขึ้นด้วยมุมมองที่เปิดกว้างและเป็นระบบ การวิเคราะห์นี้จะช่วยชี้ให้เห็นว่าเยาวชนไม่ใช่เพียงผู้ถูกเปลี่ยนแปลง แต่ยังเป็นผู้ขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในยุคดิจิทัล การเข้าใจถึงพฤติกรรมและกลยุทธ์ของกลุ่มเยาวชนจะช่วยเสริมสร้างนโยบายและกลไกที่สนับสนุนการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์และยั่งยืนในสังคมไทย

เทคโนโลยีดิจิทัลได้เปิดประตูโลกใหม่ที่ทุกเสียง ทุกความคิดสามารถส่งผ่านและเข้าถึงผู้คนจำนวนมากได้ในพริบตา เยาวชนในฐานะผู้ใช้เทคโนโลยีรุ่นใหม่จึงมีศักยภาพสูงในการสร้างและกระจายข้อมูลที่มีอิทธิพลต่อความคิดเห็นสาธารณะและการตัดสินใจทางการเมืองอย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นผ่านแพลตฟอร์มสื่อสังคมอย่าง เฟซบุ๊ก, ทวิตเตอร์, ดิคต็อก หรือแอปพลิเคชันต่างๆ ที่กลายเป็นเวทีสำหรับการระดมความคิดเห็นและการรวมกลุ่มในรูปแบบใหม่ (Lim, 2012) ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจึงเปลี่ยนโฉมหน้าจากรูปแบบเดิมที่อาศัยการชุมนุมในที่สาธารณะ มาเป็นการประสานพลังผ่านโลกออนไลน์ที่ยืดหยุ่นและมีพลังในการเข้าถึงได้อย่างรวดเร็วและทั่วถึง (Tufekci, 2017)

ในเวลาเดียวกันการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลก็สร้างความท้าทายใหม่ๆ เช่น ความเสี่ยงจากการแพร่กระจายข้อมูลเท็จ การตรวจสอบและเซนเซอร์เนื้อหา รวมถึงปัญหาความปลอดภัยทางไซเบอร์ที่คุกคามสิทธิและเสรีภาพของนักเคลื่อนไหวเยาวชน (Morozov, 2011) ในบริบทนี้การทำความเข้าใจบทบาทของเทคโนโลยีในการเคลื่อนไหวของเยาวชนจึงต้องเป็นการวิเคราะห์ทั้งโอกาสและข้อจำกัด เพื่อวางรากฐานการสนับสนุนการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่มีคุณภาพและปลอดภัย (Jenkins et al., 2016) โดยจะเจาะลึกการศึกษาของกลุ่มนักเคลื่อนไหวเยาวชนในประเทศไทย สார்วจวิธีการและเครื่องมือดิจิทัลที่พวกเขาใช้ในการสื่อสารและแสดงออก รวมทั้งพิจารณาผลกระทบที่มีต่อโครงสร้างสังคมและการเมืองของประเทศ โดยใช้ข้อมูลและกรณีศึกษาที่หลากหลายเพื่อให้เห็นภาพรวมที่ครบถ้วนและลึกซึ้ง (Castells, 2012) ด้วยความหวังที่จะช่วยเปิดมุมมองใหม่และสร้างแรงบันดาลใจ ให้สังคมไทยตระหนักถึงพลังของเยาวชนและเทคโนโลยีในการสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนและมีความหมาย เพื่อขับเคลื่อนประเทศไปสู่อนาคตที่เปิดกว้างและเท่าเทียมกันมากขึ้น (Bennett & Segerberg, 2013)

บทความนี้มุ่งเน้นการวิเคราะห์บทบาทและพลังของเยาวชนในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมยุคดิจิทัล ผ่านการศึกษาของกลุ่มนักเคลื่อนไหวและการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือแสดงออกทางการเมือง โดยคำนึงถึงทั้งโอกาสและข้อจำกัดที่เทคโนโลยีสร้างขึ้นในบริบทของสังคมไทย (Della Porta & Mattoni, 2014) การศึกษาเชิงลึกนี้มีเป้าหมายเพื่อชี้ให้เห็นว่าการเคลื่อนไหวของเยาวชนไม่เพียงเป็นการแสดงออกของเสียงสะท้อนสังคมเท่านั้น แต่ยังเป็นพลังสำคัญที่สามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงและผลกระทบเชิงโครงสร้างในสังคมไทยได้อย่างมีนัยสำคัญ (Castells, 2015) ด้วยการผสมผสานทฤษฎีและหลักฐานเชิงประจักษ์ หวังว่าจะเป็นส่วนหนึ่งในการสนับสนุนการสร้างพื้นที่ทางการเมืองที่เปิดกว้างและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเยาวชนอย่างสร้างสรรค์ในยุคที่เทคโนโลยีดิจิทัลกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนสังคม (Morozov, 2011; Jenkins et al., 2016) ความเข้าใจที่ลึกซึ้งต่อบทบาทเหล่านี้จะช่วยให้ภาครัฐ ภาคประชาสังคม และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นๆ สามารถพัฒนานโยบายและกลไกสนับสนุนที่เหมาะสม เพื่อตอบสนองต่อความต้องการและศักยภาพของเยาวชนในยุคดิจิทัลได้อย่างแท้จริง

2. ทฤษฎีและกรอบแนวคิด

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมืองในยุคดิจิทัลได้เปลี่ยนโฉมจากการรวมตัวบนท้องถนนสู่การต่อสู้ในพื้นที่ออนไลน์ เทคโนโลยีดิจิทัลและสื่อสังคมออนไลน์มิได้เป็นเพียงเครื่องมือสื่อสาร หากแต่เป็นสนามอำนาจใหม่ที่กำหนดรูปแบบการระดมมวลชน การสร้างอัตลักษณ์ร่วม และการท้าทายความชอบธรรมของรัฐ บทนี้นำเสนอกรอบแนวคิดสำคัญที่ใช้อธิบายขบวนการเคลื่อนไหวร่วมสมัย ตั้งแต่การเมืองของเครือข่าย พลังของการสื่อสารแนวนอน ไปจนถึงความตึงเครียดระหว่างการปลดปล่อยและการควบคุมภายใต้ระบอบดิจิทัล เพื่อทำความเข้าใจว่าการเคลื่อนไหวในยุคดิจิทัลไม่เพียงขยายพื้นที่การเมืองของพลเมือง หากยังเปิดคำถามใหม่ต่ออำนาจรัฐประชาธิปไตย และอนาคตของการมีส่วนร่วมทางการเมืองในสังคมร่วมสมัย

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมืองยุคดิจิทัล

การศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของเยาวชนในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมยุคดิจิทัลจำเป็นต้องอาศัยกรอบแนวคิดที่หลากหลายและเชื่อมโยงกันอย่างลึกซึ้ง ทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social movement theory) ซึ่งเน้นการวิเคราะห์โครงสร้างทางสังคมและแรงจูงใจในการรวมตัวกันของกลุ่มชน ตลอดจนการเคลื่อนไหวทางการเมืองและสังคม ถือเป็นพื้นฐานที่สำคัญ (McAdam, Tarrow, & Tilly, 2001) ในยุคดิจิทัล ทฤษฎีสื่อและเทคโนโลยี (Media and technology theory) เช่น แนวคิด “เครือข่ายใหม่” (network society) ของ Castells (2010) ช่วยอธิบายบทบาทของสื่อดิจิทัลในการเชื่อมโยงและสร้างการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีความยืดหยุ่นและรวดเร็ว นอกจากนี้ทฤษฎีการแสดงออกทางการเมือง (Political expression theory) ยังชี้ให้เห็นว่าการใช้สื่อดิจิทัลเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์และการมีส่วนร่วมทางการเมืองในกลุ่มเยาวชน (Jenkins et al., 2016)

บทความนี้จะใช้กรอบแนวคิดดังกล่าวร่วมกับทฤษฎีการมีส่วนร่วมของเยาวชน (Youth participation theory) เพื่อทำความเข้าใจพฤติกรรมและบทบาทของเยาวชนในกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมยุคดิจิทัลอย่างรอบด้าน (Checkoway, 2011) โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์ทั้งศักยภาพและข้อจำกัดของเทคโนโลยีในการส่งเสริมการแสดงออกและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของเยาวชนในสังคมไทย

2.2 ทฤษฎีการแสดงออกทางการเมืองและการใช้สื่อดิจิทัล

นอกจากกรอบแนวคิดหลักข้างต้นแล้ว แนวคิดเรื่อง “การเคลื่อนไหวแบบเครือข่าย” (networked social movements) ได้รับความสนใจมากในงานวิจัยยุคดิจิทัล ซึ่งมองว่าการใช้เทคโนโลยีและสื่อสังคมออนไลน์ทำให้เกิดการกระจายอำนาจในการเคลื่อนไหวและการรวมกลุ่มที่ไม่มีโครงสร้างแบบลำดับขั้นตายตัว (Bennett & Segerberg, 2013) ทฤษฎีนี้เน้นว่าการเคลื่อนไหวทางสังคมในยุคดิจิทัลเป็นไปในลักษณะที่เปิดกว้าง มีความยืดหยุ่น และสร้างแรงกระตุ้นได้รวดเร็วในวงกว้าง ซึ่งต่างจากขบวนการในอดีตที่มีโครงสร้างชัดเจนและเน้นการประสานงานจากส่วนกลาง (Castells, 2015)

ทฤษฎีเหล่านี้ช่วยให้เข้าใจว่าบทบาทของเยาวชนในขบวนการเคลื่อนไหวยุคใหม่มีลักษณะเฉพาะตัว โดยเยาวชนมักใช้ช่องทางดิจิทัลเพื่อสร้างเครือข่ายที่เชื่อมโยงกันอย่างรวดเร็วและหลากหลาย ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับโลก (Loader & Mercea, 2011) ขณะเดียวกันก็ต้องเผชิญกับข้อจำกัดและความท้าทาย เช่น การเซ็นเซอร์ข้อมูลและความไม่แน่นอนของข้อมูลบนโลกออนไลน์ที่อาจส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพของการเคลื่อนไหว

2.3 บทบาทของเยาวชนในกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

การผสมผสานระหว่างทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบดั้งเดิมกับทฤษฎีสื่อและเทคโนโลยีดิจิทัลเปิดโอกาสให้เกิดการวิเคราะห์ที่ครอบคลุมและลึกซึ้งยิ่งขึ้นต่อบทบาทของเยาวชนในยุคปัจจุบัน (Diani & Bison, 2004) การยอมรับถึงความซับซ้อนและพลวัตของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมยุคดิจิทัล ทำให้สามารถประเมินได้ว่าเยาวชนไม่ใช่เพียงผู้ติดตามหรือผู้ถูกเปลี่ยนแปลงเท่านั้น แต่ยังเป็นผู้ขับเคลื่อนสำคัญที่ใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง (Earl & Kimport, 2011)

การทำความเข้าใจกรอบแนวคิดเหล่านี้จะช่วยเสริมสร้างความรู้และนโยบายที่ตอบสนองต่อการเคลื่อนไหวของเยาวชนอย่างแท้จริง และเป็นฐานข้อมูลสำคัญสำหรับการวิจัยและการปฏิบัติในอนาคตที่เกี่ยวข้องกับการเมืองยุคดิจิทัลในสังคมไทย

3. ประวัติและวิวัฒนาการของขบวนการเยาวชนในไทย

ขบวนการเยาวชนในประเทศไทยมิได้ถือกำเนิดขึ้นอย่างฉับพลัน หากเป็นผลของกระบวนการเรียนรู้ การต่อรอง และการท้าทายอำนาจรัฐที่สั่งสมมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่บทบาทของนักเรียนและนักศึกษาในยุคการเมืองแบบอำนาจนิยม การลุกขึ้นเรียกร้องประชาธิปไตยและความเป็นธรรมทางสังคม ไปจนถึงการปรับตัวของขบวนการเยาวชนในบริบทโลกาภิวัตน์และสื่อดิจิทัล ในส่วนนี้จะย้อนสำรวจพัฒนาการของขบวนการเยาวชนไทยในแต่ละช่วงเวลา เพื่อทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของอุดมการณ์ รูปแบบการเคลื่อนไหว และความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับรัฐและสังคม พร้อมทั้งคำถามสำคัญต่อบทบาทของเยาวชนในฐานะพลังทางการเมืองที่ยังคงกำหนดทิศทางอนาคตของประชาธิปไตยไทยอย่างต่อเนื่อง

3.1 ขบวนการเยาวชนในประวัติศาสตร์การเมืองไทย

ขบวนการเยาวชนในประเทศไทยมีรากฐานทางประวัติศาสตร์ที่ยาวนานและหลากหลาย ตั้งแต่ยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สองที่เยาวชนมีบทบาทในการเคลื่อนไหวเรียกร้องประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชน (Keyes, 1987) ขบวนการเหล่านี้มักเกิดขึ้นในบริบทของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เข้มข้น เช่น คณะกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 16 สถาบัน (คอทส.) ก่อตั้งปี พ.ศ. 2522 เน้นตรวจสอบและคัดค้านนโยบายรัฐที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนนท.) ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2527 เป็นแกนนำนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่างๆ เคลื่อนไหวในประเด็นเชิงโครงสร้างทางการเมือง การประท้วงในช่วงทศวรรษ 1970 ที่แสดงให้เห็นถึงพลังของเยาวชนในการขับเคลื่อนการเมืองและสังคม (Chambers, 2013)

ในยุคก่อนดิจิทัลการเคลื่อนไหวของเยาวชนมักใช้วิธีการดั้งเดิม เช่น การชุมนุม การจัดตั้งกลุ่ม และการเผยแพร่ข้อมูลผ่านสื่อกระแสหลัก การเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ยุคดิจิทัลจึงเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่เปิดโอกาสให้เยาวชนสามารถใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ ในการสื่อสารและรวมกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพและรวดเร็วขึ้น (Liu, 2019) การปรับตัวนี้ช่วยให้ขบวนการเยาวชนในไทยสามารถสร้างแรงกระเพื่อมทางสังคมในวงกว้างและหลากหลายมากขึ้นในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา

3.2 การเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการเคลื่อนไหวในยุคก่อนดิจิทัลและยุคดิจิทัล

ขบวนการเยาวชนในประเทศไทยยังคงพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมและการเมืองที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในช่วงหลายปีที่ผ่านมา เห็นได้จากการประท้วงและการเคลื่อนไหวทางสังคมในช่วงปี 2010 และหลังจากนั้นเยาวชนมีบทบาทเด่นชัดในการเรียกร้องสิทธิเสรีภาพและการปฏิรูปทางการเมือง (McCargo, 2014) ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาช่วยในการจัดการและขยายขอบเขตของการเคลื่อนไหว ทำให้ขบวนการเยาวชนสามารถสร้างเครือข่ายที่กว้างขวางทั้งในระดับประเทศและระดับสากล (Uldam & Vestergaard, 2015) เช่นกลุ่มเยาวชนปลดแอก (Free Youth) ก่อตั้งช่วงปลายปี พ.ศ. 2562 - 2563 มีบทบาทหลักในการชุมนุมประท้วงเรียกร้องประชาธิปไตย และตรวจสอบรัฐบาลพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา การพัฒนานี้ไม่ได้เป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของกิจกรรมทางสังคมเท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและทัศนคติของเยาวชนที่มีต่อการเมืองและสังคมที่มีความเปิดกว้างและกระตือรือร้นมากขึ้น การเคลื่อนไหวทางสังคมในยุคดิจิทัลจึงเป็นภาพสะท้อนของความเปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงโครงสร้างและเชิงวัฒนธรรมของสังคมไทยในยุคปัจจุบัน

การพัฒนาและการรวมตัวของขบวนการเยาวชนในประเทศไทยยังสะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายทางความคิดและประเด็นทางสังคมที่กว้างขวางมากขึ้น เยาวชนไม่เพียงแต่เคลื่อนไหวในประเด็นการเมืองเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทสำคัญในการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม สิทธิมนุษยชน และความเสมอภาคทางสังคม (Phan, 2018) ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวของขบวนการเยาวชนให้สอดคล้องกับบริบทยุคดิจิทัลและความต้องการของสังคมในยุคปัจจุบัน ซึ่งช่วยสร้างความแข็งแกร่งและความยั่งยืนให้กับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในประเทศไทย

4. การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการแสดงออกทางการเมือง

เทคโนโลยีดิจิทัลได้เปิดพื้นที่ใหม่ให้การแสดงออกทางการเมืองก้าวพ้นข้อจำกัดของพื้นที่ทางกายภาพ สื่อสังคมออนไลน์ แพลตฟอร์มดิจิทัล และเครื่องมือสื่อสารร่วมสมัยกลายเป็นกลไกสำคัญในการสร้างเสียง การต่อรองอำนาจ และการกำหนดความหมายทางการเมืองของประชาชน ส่วนนี้มุ่งสำรวจบทบาทของเทคโนโลยีดิจิทัลในฐานะทั้งเครื่องมือแห่งการปลดปล่อยและสนามควบคุม ตั้งแต่การระดมความคิดเห็น การสร้างวาทกรรมทางการเมือง ไปจนถึงความท้าทายด้านการเฝ้าระวัง การเซ็นเซอร์ และความเสี่ยงต่อเสรีภาพในการแสดงออก เพื่อทำ

ความเข้าใจว่าการเมืองในยุคดิจิทัลมิได้เป็นเพียงเรื่องของเทคโนโลยี หากเป็นประเด็นเชิงอำนาจ สิทธิ และอนาคตของประชาธิปไตยในสังคมร่วมสมัย

4.1 ช่องทางและเครื่องมือดิจิทัลที่เยาวชนใช้

เทคโนโลยีดิจิทัลกลายเป็นเครื่องมือสำคัญที่เปลี่ยนวิธีการแสดงออกทางการเมืองของเยาวชนในยุคปัจจุบัน ด้วยแพลตฟอร์มต่างๆ เช่น สื่อสังคม เว็บไซต์บล็อก และแอปพลิเคชันสื่อสารแบบทันที เยาวชนสามารถสร้างพื้นที่ในการสื่อสาร ประสานงาน และรวมกลุ่มเพื่อเคลื่อนไหวทางสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Castells, 2012) การใช้เทคโนโลยีเหล่านี้ไม่เพียงช่วยลดข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์และเวลา แต่ยังเปิดโอกาสให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นในวงกว้างอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง

นอกจากนี้กลยุทธ์การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลยังมีบทบาทสำคัญในการขยายเสียงของเยาวชนออกไปสู่สาธารณะชนมากขึ้น และสร้างผลกระทบทางสังคมและการเมืองที่จับต้องได้ ผ่านการรณรงค์ออนไลน์ การสร้างวิดีโอหรือมีมที่สะท้อนความคิดและอารมณ์ของกลุ่มเคลื่อนไหว รวมถึงการจัดกิจกรรมเสมือนจริงที่สามารถดึงดูดผู้สนใจจำนวนมาก (Juris, 2012) เครื่องมือเหล่านี้ช่วยเพิ่มความหลากหลายและความลึกซึ้งของการแสดงออกทางการเมืองในยุคดิจิทัล และสร้างโอกาสใหม่ ๆ ให้กับขบวนการเคลื่อนไหวของเยาวชนในประเทศไทย

4.2 กลยุทธ์และรูปแบบการสื่อสารและเคลื่อนไหวผ่านเทคโนโลยี

การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลไม่เพียงเป็นช่องทางในการสื่อสารเท่านั้น แต่ยังกลายเป็นเครื่องมือสำหรับการสร้างอัตลักษณ์ทางการเมืองและการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างนักเคลื่อนไหวเยาวชนในยุคปัจจุบัน (Loader & Mercea, 2011) เยาวชนใช้สื่อดิจิทัลในการสร้างและแบ่งปันเนื้อหาที่สะท้อนความเชื่อและค่านิยมของตนเอง ตลอดจนการจัดการความขัดแย้งและการขับเคลื่อนวาระทางสังคมผ่านแพลตฟอร์มต่างๆ (Theocharis et al., 2015) ความสามารถในการปรับตัวและใช้เทคโนโลยีให้เหมาะสมกับบริบททางสังคมและการเมืองเป็นกุญแจสำคัญที่ช่วยให้ขบวนการเคลื่อนไหวมีความยั่งยืนและสามารถรับมือกับความท้าทายใหม่ ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตามการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลก็เผชิญกับความเสี่ยงและข้อจำกัด เช่น การเซนเซอร์ การติดตาม และการละเมิดสิทธิส่วนบุคคลที่อาจเกิดขึ้นโดยรัฐหรือกลุ่มอำนาจอื่นๆ (Morozov, 2011) ความกังวลเหล่านี้ทำให้นักเคลื่อนไหวต้องมีความระมัดระวังและพัฒนาทักษะด้านความปลอดภัยทางไซเบอร์เพื่อปกป้องตนเองและเครือข่ายของตนจากการถูกโจมตีหรือปิดกั้น

โดยสรุปเทคโนโลยีดิจิทัลได้เปลี่ยนแปลงวิธีการที่เยาวชนแสดงออกทางการเมืองอย่างลึกซึ้งและสร้างโอกาสใหม่ในการมีส่วนร่วมทางสังคม (Bennett & Segerberg, 2013) อย่างไรก็ตามความท้าทายในการรักษาความปลอดภัยข้อมูลและการป้องกันการตรวจพิจารณาเป็นสิ่งที่ต้องได้รับการจัดการอย่างจริงจัง เพื่อให้เยาวชนสามารถใช้เครื่องมือเหล่านี้ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพและปลอดภัย พร้อมทั้งขยายบทบาทของพวกเขาในการขับเคลื่อนสังคมและการเมืองในอนาคต (Tufekci, 2017)

4.3 การศึกษากลุ่มนักเคลื่อนไหวเยาวชนในยุคดิจิทัล

การศึกษากลุ่มนักเคลื่อนไหวเยาวชนในยุคดิจิทัลช่วยเปิดเผยลักษณะและรูปแบบการมีส่วนร่วมของเยาวชนในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมยุคใหม่ นักเคลื่อนไหวกลุ่มนี้มีความหลากหลายทั้งในด้านภูมิหลังทางสังคม การศึกษา และแรงจูงใจในการเคลื่อนไหว ซึ่งสะท้อนถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในยุคดิจิทัล (Vromen, 2017) เยาวชนเหล่านี้มักใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อเชื่อมโยงและสร้างเครือข่ายระหว่างกัน โดยมีเป้าหมายในการสร้างความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองอย่างเป็นระบบ (Castells, 2012)

นอกจากนี้การศึกษาพฤติกรรมและแนวคิดของนักเคลื่อนไหวเยาวชนช่วยให้เข้าใจแรงจูงใจที่ผลักดันให้พวกเขามีส่วนร่วม รวมถึงการตอบสนองต่อประเด็นสาธารณะ เช่น สิทธิมนุษยชน สิ่งแวดล้อม และความยุติธรรมทางสังคม ซึ่งสะท้อนถึงความตื่นตัวทางการเมืองที่เพิ่มขึ้นในกลุ่มเยาวชน (Dalton, 2008) การวิเคราะห์เชิงลึกเหล่านี้ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจต่อบทบาทสำคัญของเยาวชนในฐานะผู้สร้างการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัล

4.4 ความเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มนักเคลื่อนไหวและโครงสร้างสังคม

นักเคลื่อนไหวเยาวชนในยุคดิจิทัลยังแสดงออกถึงความสามารถในการปรับตัวและใช้เครื่องมือดิจิทัลเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการเคลื่อนไหว ทั้งในแง่ของการสื่อสาร การจัดการข้อมูล และการประสานงานระหว่างเครือข่าย (Earl & Kimport, 2011) เยาวชนกลุ่มนี้มักมีความหลากหลายทางแนวคิดและกลยุทธ์ที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมและการเมืองของแต่ละพื้นที่ (Loader & Mercea, 2011) นอกจากนี้ แรงจูงใจในการเข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวของเยาวชนมักสัมพันธ์กับประสบการณ์ส่วนบุคคลและความรู้สึกถึงความไม่เป็นธรรมทางสังคม การเคลื่อนไหวจึงไม่ใช่เพียงกิจกรรมทางการเมืองทั่วไป แต่ยังเป็นพื้นที่สำหรับการสร้างอัตลักษณ์และความหมายร่วมกันในหมู่เยาวชน (Polletta & Jasper, 2001) ความหลากหลายและพลวัตเหล่านี้เป็นกุญแจสำคัญที่ทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวของเยาวชนในยุคดิจิทัลมีความยั่งยืนและส่งผลกระทบต่อสังคมในวงกว้าง

การทำความเข้าใจถึงบทบาทและพฤติกรรมของนักเคลื่อนไหวเยาวชนในยุคดิจิทัลไม่เพียงช่วยให้เรามองเห็นความเปลี่ยนแปลงของขบวนการเคลื่อนไหวในยุคปัจจุบันเท่านั้น แต่ยังเป็นกุญแจสำคัญในการพัฒนากลยุทธ์และนโยบายที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืนของเยาวชนในสังคมไทย (Tufekci, 2017) การสนับสนุนและส่งเสริมขบวนการเหล่านี้จะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของประชาธิปไตย และเปิดโอกาสให้เยาวชนได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในกระบวนการพัฒนาสังคมและการเมืองในอนาคต (Bennett & Segerberg, 2013)

5. ผลกระทบของขบวนการเยาวชนและเทคโนโลยีต่อสังคมไทย

บทบาทของเยาวชนและการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมได้นำมาซึ่งผลกระทบที่สำคัญต่อโครงสร้างและวัฒนธรรมของสังคมไทยในหลายมิติ (Lim, 2012) ขบวนการเหล่านี้ไม่เพียงแต่เพิ่มการมีส่วนร่วมทางการเมืองของเยาวชนเท่านั้น แต่ยังสร้างความตื่นตัวและความรู้สึกถึงความรับผิดชอบต่อประเด็นทางสังคมที่หลากหลาย เช่น สิทธิมนุษยชน สิ่งแวดล้อม และความเท่าเทียมทางเพศ (Jenkins et al., 2016)

การขยายตัวของ การเคลื่อนไหวทางสังคมในโลกดิจิทัลยังส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของเยาวชนต่อการเมืองและบทบาทของตนในฐานะพลเมือง (Loader & Mercea, 2011) ผลกระทบเหล่านี้ยังรวมถึงการสร้างพื้นที่สาธารณะใหม่ในโลกออนไลน์ที่เปิดโอกาสให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างเสรีและการเรียนรู้ร่วมกันที่มากขึ้น

แม้ว่าขบวนการเยาวชนและเทคโนโลยีดิจิทัลจะมีผลกระทบในเชิงบวกต่อสังคมไทยอย่างชัดเจน แต่ก็มีด้านที่สร้างความท้าทายและความกังวลไม่แพ้กัน เช่น การแบ่งขั้วทางสังคมที่เพิ่มขึ้น การแพร่กระจายของข้อมูลเท็จ (Fake news) และความรุนแรงทางออนไลน์ที่อาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงและความสงบสุขของสังคม (Sunstein, 2017) ความท้าทายเหล่านี้ยังรวมถึงปัญหาการเสพติดสื่อดิจิทัลและการลดทอนคุณภาพของการสื่อสารที่จริงจังในสังคม ผลกระทบเชิงลบเหล่านี้จึงเป็นสัญญาณเตือนให้สังคมไทยต้องพัฒนากลไกและนโยบายที่สามารถจัดการกับผลกระทบดังกล่าวอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้การเคลื่อนไหวของเยาวชนและการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสามารถสร้างประโยชน์สูงสุดโดยไม่สูญเสียความสมดุลของสังคมและการเมืองในภาพรวม (Tufekci, 2017)

ขบวนการเยาวชนและการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลมิได้สร้างผลกระทบเชิงบวกต่อสังคมไทยเพียงด้านเดียว หากยังนำมาซึ่งผลกระทบเชิงลบในระดับโครงสร้างที่ไม่อาจมองข้ามได้ การขยายตัวของ การเคลื่อนไหวในพื้นที่ออนไลน์มีแนวโน้มเร่งรัดความแบ่งขั้วทางการเมือง และทำให้การถกเถียงสาธารณะถูกขับเคลื่อนด้วยอารมณ์มากกว่าเหตุผลเชิงนโยบาย ในหลายกรณีปรากฏการณ์ดังกล่าวได้ลดพื้นที่ของการประนีประนอมและการรับฟังความเห็นที่แตกต่าง ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของระบอบประชาธิปไตยในระยะยาว นอกจากนี้การเมืองแบบเครือข่ายที่ขาดโครงสร้างการตัดสินใจและความรับผิดชอบที่ชัดเจน ยังทำให้ขบวนการเยาวชนเองเผชิญความเปราะบาง ทั้งต่อการบิดเบือนข้อมูล การแทรกแซงจากกลุ่มอำนาจ และการถูกทำให้เป็นภัยคุกคามด้านความมั่นคงโดยรัฐ ผลกระทบเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า แม้การเคลื่อนไหวของเยาวชนในยุคดิจิทัลจะเปิดพื้นที่ใหม่ของการมีส่วนร่วม แต่หากปราศจากกลไกกำกับดูแลทางสังคมและวัฒนธรรมการเมืองที่เอื้อต่อการถกเถียงอย่างสร้างสรรค์ ก็อาจนำไปสู่ความตึงเครียดเชิงระบบที่บ่อนทำลายเสถียรภาพของสังคมไทยในระยะยาว

นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและทัศนคติของเยาวชนที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมยุคดิจิทัล ยังสร้างโอกาสใหม่ในการพัฒนา “พลเมืองดิจิทัล” ที่มีความตื่นตัวทางการเมืองและสังคมมากขึ้น (Gil de Zúñiga, Jung, & Valenzuela, 2012) พลเมืองเหล่านี้มีศักยภาพในการขับเคลื่อนสังคมไปสู่ความเท่าเทียมและความยั่งยืน ผ่านการใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์และมีความรับผิดชอบ อย่างไรก็ตาม การพัฒนาเหล่านี้ต้องอาศัยการสนับสนุนและการสร้างพื้นที่ปลอดภัยทั้งในโลกออนไลน์และออฟไลน์ เพื่อให้เยาวชนสามารถแสดงออกและมีส่วนร่วมได้อย่างเต็มที่และปลอดภัย (Bennett & Segerberg, 2013)

6.ความท้าทายและข้อจำกัด

แม้ว่าเทคโนโลยีดิจิทัลจะเปิดโอกาสใหม่ๆ ให้กับเยาวชนในการเคลื่อนไหวทางสังคมและการแสดงออกทางการเมือง แต่ก็ยังมีความท้าทายและข้อจำกัดที่ไม่อาจมองข้ามได้ (Morozov, 2011) การเซ็นเซอร์และควบคุมข้อมูลโดยรัฐ รวมถึงการเข้ามาตราทางกฎหมายเพื่อจำกัดเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เป็นปัญหาที่สร้างความกดดันและจำกัดความเป็นอิสระของนักเคลื่อนไหวเยาวชนอย่างชัดเจน (Diamond, 2015) ความเสี่ยงด้านความปลอดภัยข้อมูลและการละเมิดสิทธิส่วนบุคคลบนโลกออนไลน์กลายเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องเผชิญในยุคดิจิทัล (Jenkins et al., 2016) เยาวชนและกลุ่มนักเคลื่อนไหวจำเป็นต้องพัฒนาทักษะการป้องกันตนเองและเครือข่ายจากการโจมตีไซเบอร์เพื่อรักษาความปลอดภัยและเสรีภาพในการเคลื่อนไหว

การแทรกแซงของรัฐต่อการเคลื่อนไหวของเยาวชนในยุคดิจิทัลมิได้เกิดขึ้นโดยปราศจากตรรกะ หากตั้งอยู่บนกรอบความคิดด้านความมั่นคงและการรักษาความสงบเรียบร้อยของรัฐเป็นสำคัญ ภายใต้เงื่อนไขที่เทคโนโลยีดิจิทัลเอื้อให้เกิดการระดมมวลชนอย่างรวดเร็วและไร้ศูนย์กลาง รัฐมีแนวโน้มมองการเคลื่อนไหวของเยาวชนในฐานะความเสี่ยงต่อเสถียรภาพทางการเมือง มากกว่าการใช้สิทธิเสรีภาพของพลเมือง การแทรกแซงจึงปรากฏในรูปของการใช้กฎหมาย การเฝ้าระวังพื้นที่ออนไลน์ และการจำกัดการแสดงออกบางรูปแบบ อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาในกรอบสิทธิเสรีภาพการแสดงออก การแทรกแซงดังกล่าวตั้งคำถามสำคัญว่ามีความจำเป็นและได้สัดส่วนเพียงใดต่อวัตถุประสงค์ด้านความมั่นคง การจำกัดเสรีภาพที่กว้างขวางหรือคลุมเครือมีแนวโน้มส่งผลกระทบต่อเยาวชนในฐานะพลเมือง มากกว่าการป้องกันภัยคุกคามที่แท้จริง และอาจนำไปสู่การบั่นทอนวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระยะยาว

นอกจากการควบคุมและเซ็นเซอร์ข้อมูลแล้ว เยาวชนยังต้องเผชิญกับปัญหาความไม่แน่นอนของข้อมูลออนไลน์ซึ่งอาจนำไปสู่การแพร่กระจายของข้อมูลผิดพลาดและความสับสนในกลุ่มผู้เคลื่อนไหว (Sunstein, 2017) ความหลากหลายของแหล่งข้อมูลและการขาดแคลนกลไกตรวจสอบความถูกต้องทำให้ยากต่อการสร้างความเชื่อมั่นและการประสานงานในขบวนการ นอกจากนี้การกระจายตัวอย่างกว้างขวางของกลุ่มเคลื่อนไหวในโลกดิจิทัลยังสร้างความท้าทายในการประสานงานและสร้างเอกภาพของกลุ่ม (Bennett & Segerberg, 2013) ความท้าทายเหล่านี้สะท้อนถึงข้อจำกัดที่ต้องได้รับการแก้ไขเพื่อส่งเสริมขบวนการเคลื่อนไหวเยาวชนที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนในยุคดิจิทัล

สุดท้ายแม้ว่าเทคโนโลยีดิจิทัลจะเปิดโอกาสให้เยาวชนได้แสดงออกและเคลื่อนไหวทางสังคมอย่างกว้างขวาง แต่ความท้าทายทางโครงสร้างและข้อจำกัดด้านเทคนิคยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญที่ต้องได้รับการจัดการอย่างจริงจัง (Morozov, 2011) การสร้างเครือข่ายความปลอดภัยและกลไกสนับสนุนที่มั่นคง รวมถึงการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจด้านดิจิทัลอย่างรอบด้าน จะช่วยเสริมสร้างขบวนการเคลื่อนไหวที่เข้มแข็งและยั่งยืนในอนาคต (Jenkins et al., 2016)

ในการรับมือกับผลกระทบด้านลบของการเคลื่อนไหวเยาวชนในยุคดิจิทัล บทบาทของรัฐจึงไม่ควรถูกจำกัดอยู่ที่การควบคุมหรือจำกัดการแสดงออก หากควรขยับไปสู่การทำหน้าที่ในฐานะผู้คุ้มครองสิทธิและผู้ออกแบบกติกาที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ของเยาวชน รัฐควรมุ่งพัฒนาโลกกำกับดูแลที่โปร่งใสและได้สัดส่วนเพื่อจัดการปัญหา เช่น ข้อมูลเท็จ ความรุนแรงทางออนไลน์ หรือการละเมิดสิทธิ โดยไม่ใช่มาตรการที่คลุมเครือหรือเกินจำเป็น นอกจากนี้การส่งเสริมความรู้เท่าทันสื่อ การสนับสนุนพื้นที่ปลอดภัยสำหรับการถกเถียงสาธารณะ และการเปิดช่องทางให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องกับโลกดิจิทัล ล้วนเป็นบทบาทเชิงบวกที่รัฐสามารถดำเนินการได้ การทำหน้าที่ในลักษณะดังกล่าวไม่เพียงช่วยลดผลกระทบด้านลบของการเคลื่อนไหวทางสังคม หากยังเป็นการยืนยันว่าการแสดงออกของเยาวชนคือส่วนหนึ่งของกระบวนการประชาธิปไตย มิใช่ภัยคุกคามต่อรัฐ

สรุป

เพื่อสนับสนุนบทบาทของเยาวชนในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมยุคดิจิทัล รัฐและภาคส่วนต่างๆ ควรสร้างนโยบายที่ส่งเสริมการเข้าถึงเทคโนโลยีอย่างเท่าเทียม และสนับสนุนการพัฒนาทักษะความรู้ดิจิทัลที่จำเป็น การสร้างพื้นที่ปลอดภัยทั้งในโลกออนไลน์และออฟไลน์สำหรับการแสดงออกและมีส่วนร่วมอย่างเสรี ถือเป็นหัวใจสำคัญที่ช่วยส่งเสริมประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย

นโยบายควรเน้นการสร้างกลไกตรวจสอบและปกป้องสิทธิของนักเคลื่อนไหวเยาวชน พร้อมทั้งส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคประชาสังคม และภาคเอกชน เพื่อสร้างระบบสนับสนุนที่ยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ การพัฒนานี้ควรมุ่งหวังให้เยาวชนมีบทบาทอย่างจริงจังและมีพลังในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองในระยะยาว

การส่งเสริมความรู้เท่าทันสื่อ (Media literacy) และการศึกษาที่มุ่งเน้นการสร้างพลเมืองดิจิทัล จะช่วยเพิ่มความสามารถของเยาวชนในการวิเคราะห์และแยกแยะข้อมูลในยุคที่ข่าวสารหลากหลายและรวดเร็ว การสร้างความตระหนักรู้และพัฒนาทักษะเหล่านี้ไม่เพียงแต่ช่วยลดผลกระทบของข้อมูลเท็จ แต่ยังเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมอย่างยั่งยืน ในอนาคต การสนับสนุนงานวิจัยเชิงลึกเกี่ยวกับพฤติกรรมและการมีส่วนร่วมของเยาวชนในยุคดิจิทัล จะช่วยให้เข้าใจพลวัตและแนวโน้มที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม และช่วยพัฒนานโยบายที่มีประสิทธิภาพเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

- Bennett, W. L., & Segerberg, A. (2013). *The logic of connective action: Digital media and the personalization of contentious politics*. Cambridge University Press.
- Castells, M. (2010). *The rise of the network society* (2nd ed.). Wiley-Blackwell.
- Castells, M. (2012). *Networks of outrage and hope: Social movements in the Internet age*. Polity Press.
- Chambers, P. (2013). Democracy and authoritarianism in Thailand. *Journal of Contemporary Asia*, 43(1), 1–16. <https://doi.org/10.1080/00472336.2012.745363>
- Dalton, R. J. (2008). *The good citizen: How a younger generation is reshaping American politics*. CQ Press.
- Della Porta, D., & Mattoni, A. (2014). *Spreading protest: Social movements in times of crisis*. ECPR Press.
- Diamond, L. (2015). *Facing up to the democratic recession*. *Journal of Democracy*, 26(1), 141–155. <https://doi.org/10.1353/jod.2015.0001>
- Earl, J., & Kimport, K. (2011). *Digitally enabled social change: Activism in the Internet age*. MIT Press.
- Gil de Zúñiga, H., Jung, N., & Valenzuela, S. (2012). Social media use for news and individuals' social capital, civic engagement and political participation. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 17(3), 319–336. <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2012.01574.x>
- Jenkins, H., Ito, M., & boyd, d. (2016). *Participatory culture in a networked era: A conversation on youth, learning, commerce, and politics*. Polity Press.
- Juris, J. S. (2012). Reflections on #Occupy Everywhere: Social media, public space, and emerging logics of aggregation. *American Ethnologist*, 39(2), 259–279. <https://doi.org/10.1111/j.1548-1425.2012.01362.x>
- Keyes, C. F. (1987). *Thailand: Buddhist kingdom as modern nation-state*. Westview Press.
- Lim, M. (2012). Clicks, cabs, and coffee houses: Social media and oppositional movements in Egypt, 2004–2011. *Journal of Communication*, 62(2), 231–248. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2012.01628.x>

- Loader, B. D., & Mercea, D. (2011). Networking democracy? Social media innovations and participatory politics. *Information, Communication & Society*, 14(6), 757–769. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2011.592648>
- Liu, C. (2019). Digital activism in Southeast Asia: Between online expressions and offline movements. *Asian Journal of Communication*, 29(6), 543–560. <https://doi.org/10.1080/01292986.2019.1664364>
- McCargo, D. (2014). *Thailand's political history: From the 13th century to recent times* (2nd ed.). Chiang Mai University Press.
- Mihailidis, P., & Viotty, S. (2017). Spreadable spectacle in digital culture: Civic expression, fake news, and the role of media literacies in “post-fact” society. *American Behavioral Scientist*, 61(4), 441–454. <https://doi.org/10.1177/0002764217701217>
- Morozov, E. (2011). *The net delusion: The dark side of internet freedom*. PublicAffairs.
- Phan, L. (2018). Youth movements and political change in Southeast Asia. *Journal of Contemporary Asia*, 48(3), 425–442. <https://doi.org/10.1080/00472336.2017.1414418>
- Polletta, F., & Jasper, J. M. (2001). Collective identity and social movements. *Annual Review of Sociology*, 27, 283–305. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.27.1.283>
- Sunstein, C. R. (2017). *#Republic: Divided democracy in the age of social media*. Princeton University Press.
- Theocharis, Y., Barberá, P., Fazekas, Z., Popa, S. A., & Parnet, O. (2015). A bad workman blames his tweets: The consequences of citizens' uncivil Twitter use when interacting with party candidates. *Journal of Communication*, 65(6), 953–974. <https://doi.org/10.1111/jcom.12190>
- Tufekci, Z. (2017). *Twitter and tear gas: The power and fragility of networked protest*. Yale University Press.
- Uldam, J., & Vestergaard, A. (2015). *Civic engagement and social media: Critical perspectives*. Routledge.
- Van Deursen, A. J., & Van Dijk, J. A. (2014). The digital divide shifts to differences in usage. *New Media & Society*, 16(3), 507–526. <https://doi.org/10.1177/1461444813487959>
- Vromen, A. (2017). Digital citizenship and political engagement. In S. Zillien & D. Kutscher (Eds.), *Digital media and political engagement worldwide* (pp. 105–121). Palgrave Macmillan.

ระเบียบมนุษยธรรม ทางออกใหม่ในการแก้ไขวิกฤตการณ์ด้านมนุษยธรรม

Humanitarian Corridors a New Approach To Addressing Humanitarian Crises

พระสมพร นามอินทร์¹

Phrasomporn name-in

ชาตรี สุขสบาย²

Chatree Suksabay

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์บทบาทและพลวัตของ “ระเบียบมนุษยธรรม” (Humanitarian Corridors) ในฐานะกลไกเชิงยุทธศาสตร์เพื่อตอบสนองต่อวิกฤตการณ์ที่ซับซ้อน โดยก้าวข้ามการพรรณนาปรากฏการณ์สู่การสังเคราะห์ผ่านกรอบแนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและหลักมนุษยธรรม ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ระเบียบมนุษยธรรมมิใช่เพียงเส้นทางขนส่ง แต่เป็นพื้นที่ต่อรองระหว่าง “อธิปไตยของรัฐ” และ “สิทธิมนุษยชน” การนำระเบียบมนุษยธรรมมาประยุกต์ใช้ในบริบทภัยพิบัติทางธรรมชาติ (Natural Disasters) ควบคู่กับบริบทความขัดแย้งทางอาวุธ สะท้อนให้เห็นถึงพลวัตของนิยามที่ขยายขอบเขตสู่ “ระเบียบโลจิสติกส์เพื่อมนุษยธรรม” บทความนี้ยังพบว่า ความล้มเหลวในกรณีศึกษาซีเรียและโรฮิงจาเกิดจากปัญหาการเมืองเรื่องความช่วยเหลือ (Politicization of Aid) ที่รัฐมองความช่วยเหลือเป็นภัยคุกคามความมั่นคง ในขณะที่ปัจจัยความสำเร็จในกรณีศึกษาอื่นขึ้นอยู่กับ การประยุกต์ใช้เทคโนโลยี ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) และ ปัญญาประดิษฐ์ (AI) เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายมุ่งเน้นการเปลี่ยนผ่านจากมาตรการฉุกเฉินชั่วคราวสู่ “ความเชื่อมโยงระหว่างมนุษยธรรมและการพัฒนา” (Humanitarian-Development Nexus) เพื่อให้โครงสร้างของระเบียบมนุษยธรรมกลายเป็นรากฐานของการฟื้นฟูชุมชนอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ระเบียบมนุษยธรรม, วิกฤตการณ์ด้านมนุษยธรรม, เทคโนโลยีเพื่อมนุษยธรรม, ความยั่งยืนของการช่วยเหลือ

¹ นักวิชาการอิสระ, Independent Scholar Thailand

² คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, Faculty Of Social Sciences Mahamakut Buddhist University

Corresponding author, E-mail: Namein33@gmail.com. Tel.0826498026

Abstract

This article analyzes the dynamics of "Humanitarian Corridors" as a strategic mechanism for addressing complex crises, moving beyond descriptive accounts to a critical synthesis based on International Relations theories and humanitarian principles. The study argues that humanitarian corridors are not merely logistical routes but contested spaces negotiating between state sovereignty and human rights. By examining the application of these corridors in both armed conflicts and natural disasters, the article highlights a conceptual expansion towards "Humanitarian Logistics Corridors." The analysis reveals that failures in cases like Syria and the Rohingya crisis stem from the "politicization of aid," where sovereign states perceive humanitarian access as a security threat. Conversely, success in other contexts relies on integrating technologies such as GIS and AI for decision-making support. Finally, the article proposes shifting focus from temporary emergency measures to the "Humanitarian-Development Nexus," ensuring that the infrastructure established for corridors serves as a foundation for long-term community resilience and sustainable recovery.

Keyword: Humanitarian Corridors, Humanitarian Crises, Humanitarian Technology, Sustainable Humanitarian Aid\

1. บทนำ

ในบริบทร่วมสมัย วิกฤตการณ์ด้านมนุษยธรรมมีลักษณะที่ซับซ้อนและรุนแรงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และความไม่สงบทางสังคม ปรากฏการณ์ดังกล่าวส่งผลให้เกิดการโยกย้ายถิ่นฐานของประชากรในจำนวนมาก ซึ่งส่งผลกระทบต่อชุมชนต่าง ๆ ให้ประสบกับความเสียหายที่เพิ่มขึ้นทั้งในด้านการขาดแคลนทรัพยากรพื้นฐานและการเข้าถึงบริการที่มีข้อจำกัด ในบริบทของวิกฤตการณ์เหล่านี้ การพัฒนา "ระเบียบมนุษยธรรม" จึงเป็นทางเลือกเชิงนโยบายที่มีความสำคัญสำหรับการตอบสนองต่อสถานการณ์ดังกล่าว

ระเบียบมนุษยธรรมหมายถึง เส้นทางหรือกลไกที่ได้รับการออกแบบเพื่อให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมอย่างรวดเร็วและปลอดภัยแก่ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตการณ์ต่าง ๆ เช่น ความขัดแย้ง ภัยพิบัติธรรมชาติหรือการแพร่ระบาดของโรค โดยเน้นการประสานงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐ องค์กรระหว่างประเทศ และภาคเอกชน เพื่อสร้างระบบการสนับสนุนที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน (Barnett, M. N. 2013) ในทางทฤษฎีกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ (International Humanitarian Law: IHL) คำว่า "ระเบียบมนุษยธรรม" มักถูกจำกัดความเฉพาะในบริบทของความขัดแย้งทางอาวุธที่ต้องมีการเจรจาหยุดยิงชั่วคราว อย่างไรก็ตาม บทความนี้เสนอให้ขยายกรอบแนวคิด (Conceptual Stretching) ครอบคลุมถึง "ภัยพิบัติทางธรรมชาติ" โดยนิยามในลักษณะของ "ระเบียบโลจิสติกส์เพื่อมนุษยธรรม" (Humanitarian Logistics

Corridors) ซึ่งแม้จะไม่มีมิติของการหยุดยั้ง แต่มีองค์ประกอบร่วมที่สำคัญคือ "การเจรจาเปิดพื้นที่" (Access Negotiation) และ "การคุ้มครองความปลอดภัยในการส่งมอบความช่วยเหลือ" ท่ามกลางข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและภูมิศาสตร์ การเปรียบเทียบกรณีศึกษาทั้งสองบริบท (ยูเครนและน้ำท่วมปี 2554) จึงจะช่วยให้เห็นพลวัตของการจัดการพื้นที่วิกฤตที่กว้างขวางและครอบคลุมยิ่งขึ้น (พระสมพร นามอินทร์, 2567) ตัวอย่างการประยุกต์ใช้ระเบียบมนุษยธรรมในเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ประเทศไทย พ.ศ. 2554 และวิกฤตการณ์ยูเครน พ.ศ. 2565 แสดงให้เห็นถึงการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) และปัญญาประดิษฐ์ (AI) รวมถึงการร่วมมือข้ามภาคส่วนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการช่วยเหลือ (กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย, 2554) การพัฒนาและการนำเสนอระเบียบมนุษยธรรมจึงเป็นโอกาสในการแก้ไขปัญหาด้านมนุษยธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่ผู้ลี้ภัยได้รับการคุกคามจากความรุนแรงและภัยธรรมชาติ ตามที่ (ทศพล อัครพงษ์ไพบุลย์และคณะ, 2563) ได้กล่าวถึงบทบาทของเทคโนโลยีในการบรรเทาภัยพิบัติ โดยเฉพาะการนำข้อมูลทางภูมิศาสตร์และปัญญาประดิษฐ์มาใช้ในการติดตามและประเมินสถานการณ์ ความแม่นยำและความรวดเร็วในการนำข้อมูลเข้าใช้งานสามารถสนับสนุนกระบวนการตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพ และเป็นตัวกระตุ้นในการสร้างความร่วมมือที่จำเป็นระหว่างภาครัฐ องค์กรเอกชน และองค์กรไม่แสวงหากำไร

บทความวิชาการนี้ศึกษาประเด็นความสำคัญและความเร่งด่วนในการจัดการกับวิกฤตการณ์ด้านมนุษยธรรมในปัจจุบัน ซึ่งแนวทางการแก้ไขที่มีอยู่ในขณะนี้ยังไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนที่ประสบภัยได้อย่างเพียงพอ การพัฒนาและการใช้ระเบียบมนุษยธรรมจึงมีความเป็นไปได้ที่จะทำให้การช่วยเหลือมีความเข้าถึงได้ง่ายขึ้น ความคาดหวังจากการศึกษานี้คือการสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับความสำคัญของการสร้างระเบียบมนุษยธรรมในฐานะกลไกช่วยเหลือที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน เพื่อให้การดำเนินการช่วยเหลือผู้ที่ประสบภัยมีความทั่วถึงและตอบสนองต่อความต้องการที่แท้จริงของชุมชน เป้าหมายสำคัญคือการสร้างระบบการสนับสนุนที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนเพื่อรองรับวิกฤตการณ์ด้านมนุษยธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ระเบียบมนุษยธรรมในปัจจุบัน

ระเบียบมนุษยธรรม (Humanitarian Corridors) เป็นกลไกที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมในช่วงวิกฤตการณ์ต่างๆ เช่น ความขัดแย้งทางการเมือง ภัยพิบัติธรรมชาติ หรือการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ความช่วยเหลือที่รวดเร็วและปลอดภัยแก่ผู้ที่ได้รับผลกระทบ ระเบียบมนุษยธรรมได้พัฒนาจากแนวคิดพื้นฐานในอดีตที่เน้นการเจรจาเพื่อเข้าถึงพื้นที่ขัดแย้ง สู่อการใช้เทคโนโลยีและความร่วมมือข้ามภาคส่วนในปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงนี้สะท้อนถึงความซับซ้อนของวิกฤตการณ์ในยุคสมัยใหม่ ซึ่งประกอบด้วยผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การแพร่ระบาดของโรค และความขัดแย้งที่มีหลายมิติ ส่วนนี้มุ่งเน้นการสำรวจวิวัฒนาการของระเบียบมนุษยธรรมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยนำเสนอตัวอย่างกรณีศึกษาที่ประสบความสำเร็จและล้มเหลว วิเคราะห์ความท้าทายร่วมสมัย และบทบาทของเทคโนโลยีในการยกระดับประสิทธิภาพของกลไกนี้ ทั้งในบริบทของประเทศไทยและต่างประเทศ

วิวัฒนาการของระเบียบมนุษยธรรม

ระเบียบมนุษยธรรมมีรากฐานมาจากความพยายามในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งมุ่งเน้นการส่งความช่วยเหลือด้านอาหารและยาไปยังพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากสงคราม ตัวอย่างที่สำคัญคือการจัดตั้งทางเดินเพื่อส่งความช่วยเหลือในช่วงวิกฤตการณ์เบอร์ลิน (ค.ศ. 1948-1949) ในยุคสงครามเย็นซึ่งอาศัยการเจรจาระดับนานาชาติเพื่อให้ฝ่ายขัดแย้งยอมรับเงื่อนไขที่กำหนดลักษณะของระเบียบมนุษยธรรมในช่วงนี้ คือการประสานงานที่มีข้อจำกัด เนื่องจากขาดโครงสร้างการทำงานร่วมกันและเทคโนโลยีที่ทันสมัย การจัดตั้งระเบียบมนุษยธรรมในช่วงนี้ส่วนใหญ่พึ่งพิงการเจรจากับฝ่ายขัดแย้ง ซึ่งมักมีความไม่แน่นอนและเสี่ยงต่อการถูกโจมตี ในช่วงทศวรรษ 1990 ระเบียบมนุษยธรรมได้รับการพัฒนาให้มีโครงสร้างที่เป็นระบบมากขึ้น (Pieterse, J. N., 1997) ตัวอย่างที่เด่นชัดคือสงครามบอสเนีย (ค.ศ. 1992-1995) ซึ่งสหประชาชาติ (UN) และองค์กรกาชาดระหว่างประเทศ (ICRC) ร่วมกันจัดตั้งระเบียบมนุษยธรรมเพื่อส่งความช่วยเหลือไปยังเมืองซาราเยโวที่ถูกปิดล้อม การดำเนินงานในช่วงนี้เผชิญกับข้อจำกัดด้านการประสานงานและความปลอดภัย แต่เป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาโลกที่มีระบบมากขึ้น

ในปัจจุบันระเบียบมนุษยธรรมได้พัฒนาสู่โลกที่ซับซ้อนและครอบคลุมมากขึ้น โดยมีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) และระบบการวิเคราะห์จากผู้เชี่ยวชาญระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ช่วยในการวางแผนเส้นทางที่ปลอดภัยและการทำแผนที่พื้นที่ประสบภัย (Humanitarian Data Exchange (HDX) 2016) นอกจากนี้ (UNHCR, 2022) การรวมกลุ่มของหน่วยงานต่าง ๆ เช่น รัฐบาล องค์กรระหว่างประเทศ และภาคประชาสังคม ได้เพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงาน ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือวิกฤตการณ์ยูเครน (ค.ศ. 2022) ซึ่งมีการจัดตั้งระเบียบมนุษยธรรมเพื่ออพยพพลเรือนจากเมืองมารีอูโปล โดยอาศัยความร่วมมือระหว่าง สหประชาชาติและรัฐบาลท้องถิ่น (กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย, 2554) ในประเทศไทย ตัวอย่างการใช้ระเบียบมนุษยธรรมปรากฏในกรณีภัยพิบัติน้ำท่วมปี พ.ศ. 2554 ซึ่งมีการจัดตั้งเส้นทางเพื่อส่งสิ่งของช่วยเหลือไปยังพื้นที่ที่เข้าถึงได้ยาก

ตัวอย่างกรณีศึกษา

จากการพัฒนาของระเบียบมนุษยธรรมที่กล่าวมาข้างต้น การนำไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริงได้ให้ผลลัพธ์ที่แตกต่างกัน ดังจะเห็นได้จากกรณีศึกษาที่ประสบความสำเร็จและกรณีที่ไม่ประสบความสำเร็จ ซึ่งสะท้อนปัจจัยสำคัญที่ส่งผลการดำเนินงาน

กรณีที่ประสบความสำเร็จ

วิกฤตการณ์รัสเซีย-ยูเครน (ค.ศ. 2022)

การจัดตั้งระเบียบมนุษยธรรมในเมืองมารีอูโปลและเคอร์ซอนเพื่ออพยพพลเรือนและส่งความช่วยเหลือประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง (United Nations, 2022) ปัจจัยสำคัญประกอบด้วย การเจรจาระดับนานาชาติที่นำโดย สหประชาชาติ (UN) และองค์กรกาชาดระหว่างประเทศ (ICRC) รวมถึงการสนับสนุนจากประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะโปแลนด์ที่เปิดรับผู้อพยพจำนวนมาก

ลีนาในอินโดนีเซีย (ค.ศ. 2004)

การจัดตั้งระเบียงทางทะเลและทางอากาศเพื่อส่งความช่วยเหลืออย่างรวดเร็วหลังเกิดสึนามิ (คณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งเอเชียและแปซิฟิก (ESCAP), 2023) ความสำเร็จมาจากการประสานงานระหว่างรัฐบาลอินโดนีเซียและองค์กรระหว่างประเทศ โดยเฉพาะองค์การอาหารโลก (World Food Programme) ที่สามารถส่งความช่วยเหลือถึงพื้นที่ห่างไกลได้ภายในสัปดาห์แรก

กรณีการจัดการน้ำท่วมในประเทศไทย (พ.ศ. 2554)

การจัดการน้ำท่วมครั้งใหญ่ในประเทศไทย (กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย, 2554) มีการใช้เรือและเฮลิคอปเตอร์เพื่อส่งสิ่งของช่วยเหลือไปยังพื้นที่น้ำท่วมขัง ความสำเร็จมาจากการประสานงานระหว่างหน่วยงานรัฐและภาคเอกชน รวมถึงการมีส่วนร่วมของอาสาสมัคร

กรณีที่ไม่ประสบความสำเร็จ

ซีเรียและโรฮิงจา ความล้มเหลวของระเบียงมนุษยธรรมในกรณีซีเรียและวิกฤตการณ์โรฮิงจา ไม่ได้เกิดจากความขาดแคลนทรัพยากรหรือเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว แต่มีรากฐานมาจาก "การเมืองเรื่องความช่วยเหลือ" (Politicization of Aid) หากวิเคราะห์ผ่านกรอบทฤษฎีสัจนิยม (Realism) ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ รัฐอธิปไตยมักมองว่าการเปิดระเบียงมนุษยธรรมเป็นการแทรกแซงกิจการภายในและบั่นทอนความมั่นคงของรัฐ (National Security) ในกรณีซีเรีย (Meininghaus, E., & Kühn, M. (2018) รัฐบาลมองว่าสิ่งของบรรเทาทุกข์อาจตกไปถึงมือกลุ่มกบฏ จึงใช้อำนาจอธิปไตยในการปิดกั้นเส้นทาง หรือในกรณีโรฮิงจา การปฏิเสธสถานะพลเมืองทำให้การเปิดระเบียงมนุษยธรรมถูกตีความว่าเป็นภัยคุกคามทางเชื้อชาติและความมั่นคง ดังนั้นอุปสรรคสำคัญที่สุดของระเบียงมนุษยธรรมจึงไม่ใช่เรื่องของ "โลจิสติกส์" แต่เป็นเรื่องของ "เจตจำนงทางการเมือง" (Political Will) และการปะทะกันระหว่างหลักมนุษยธรรมกับหลักอำนาจอธิปไตย

เมื่อเปรียบเทียบระหว่างกรณีที่ประสบความสำเร็จและไม่ประสบความสำเร็จ พบว่าปัจจัยสำคัญที่สุดคือความร่วมมือทางการเมืองและเจตจำนงของรัฐที่เกี่ยวข้อง กรณีที่ประสบความสำเร็จมักมีลักษณะร่วมกันได้แก่การยอมรับหลักการมนุษยธรรม การมีกลไกการเจรจาที่มีประสิทธิภาพ และการสนับสนุนจากชุมชนระหว่างประเทศ ในขณะที่กรณีที่ล้มเหลวมักประสบปัญหาจากการขาดความไว้วางใจระหว่างฝ่ายต่าง ๆ การตีความระเบียงมนุษยธรรมเป็นเครื่องมือทางการเมือง และการละเมิดหลักอำนาจอธิปไตย

ความท้าทายใหม่ ๆ

ระเบียงมนุษยธรรมในศตวรรษที่ 21 เผชิญกับความท้าทายหลายประการที่มีความซับซ้อนมากขึ้นกว่าในอดีต โดยความท้าทายเหล่านี้สามารถแบ่งออกเป็นหลายมิติ ดังนี้ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ภัยพิบัติที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศมีความรุนแรงและความถี่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ตัวอย่างเช่น พายุไต้ฝุ่นไห่ยกานในฟิลิปปินส์ (ค.ศ. 2013) และน้ำท่วมครั้งใหญ่ในประเทศไทย (พ.ศ. 2564) ส่งผลให้เกิดการพลัดถิ่นจำนวนมากและความยากลำบากในการเข้าถึงพื้นที่ประสบภัย ภัยพิบัติที่มีความรุนแรงเพิ่มขึ้น เช่น พายุไต้ฝุ่นในฟิลิปปินส์ (ค.ศ. 2013) และน้ำท่วมในประเทศไทย (พ.ศ. 2564) ส่งผลให้เกิดการพลัดถิ่นจำนวนมากและความยากลำบากในการเข้าถึงพื้นที่ (IPCC, 2022) การระบาดของโควิด-19 ได้สร้างบรรทัดฐานใหม่ในการดำเนินงานด้านมนุษยธรรม โดยจำกัดการเคลื่อนย้ายของเจ้าหน้าที่ช่วยเหลือและเพิ่มความเสี่ยงด้านสุขภาพทั้งต่อผู้ให้ความช่วยเหลือและผู้รับความช่วยเหลือ การกักกันและการจำกัดการเดินทางระหว่างประเทศทำให้การ

ส่งความช่วยเหลือมีความล่าช้า นอกจากนี้ ความกังวลเรื่องการติดเชื้อยังส่งผลต่อความเต็มใจของชุมชนท้องถิ่น ในการให้ความร่วมมือ แม้ว่าความต้องการด้านมนุษยธรรมจะเพิ่มขึ้น แต่แหล่งทุนสนับสนุนกลับมีข้อจำกัด ความเหนื่อยล้าของผู้บริจาค (Donor Fatigue) และการแข่งขันระหว่างวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ทำให้การจัดหาทรัพยากรสำหรับระเบียงมนุษยธรรมเป็นเรื่องยากขึ้น

จากข้อความข้างต้น ระเบียงมนุษยธรรมได้พัฒนาจากโลกที่พึ่งพาการเจรจาในอดีต สู่ระบบที่ซับซ้อน และบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) บล็อกเชน และปัญญาประดิษฐ์ เพื่อรับมือกับวิกฤตการณ์ที่หลากหลายอย่างมีประสิทธิภาพ กรณีศึกษาจากยูเครน อินโดนีเซีย และประเทศไทย แสดงให้เห็นว่าความสำเร็จของระเบียงมนุษยธรรมขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพ การประสานงานที่ดี ความร่วมมือทางการเมือง และการเคารพหลักการมนุษยธรรม ในทางกลับกัน กรณีของซีเรียและโรฮิงจาเผยให้เห็นว่าการขาดเจตจำนงทางการเมืองและการปะทะกันระหว่างหลักมนุษยธรรมกับหลักอำนาจอธิปไตยเป็นอุปสรรคสำคัญ ความท้าทายในยุคปัจจุบัน ได้แก่ ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อ และความขัดแย้งที่มีหลายมิติ ล้วนต้องการการปรับตัวและนวัตกรรมใหม่ ๆ ในการดำเนินงาน อนาคตของระเบียงมนุษยธรรมควรมุ่งเน้นความยั่งยืน การมีส่วนร่วมของชุมชน และความร่วมมือจากหลายภาคส่วน เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความซับซ้อนทางสังคมและสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับหลักมนุษยธรรม

3. เทคโนโลยีเพื่อการจัดการระเบียงมนุษยธรรม

ในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงที่วิกฤตการณ์ทางมนุษยธรรมมีความซับซ้อนและขอบเขตที่กว้างขึ้น ระเบียงมนุษยธรรม (Humanitarian Corridors) ได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดส่งความช่วยเหลือและปกป้องพลเรือนในพื้นที่ประสบภัยพิบัติและวิกฤตการณ์ การผนวกเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ากับกระบวนการเหล่านี้ ไม่เพียงแต่เพิ่มประสิทธิภาพและความปลอดภัย แต่ยังส่งเสริมความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของชุมชน

การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในระเบียงมนุษยธรรม

ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) การปฏิบัติกระบวนการวางแผนระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) ได้เปลี่ยนแปลงการจัดทำแผนที่พื้นที่ประสบภัยและการระบุตำแหน่งผู้ต้องการความช่วยเหลืออย่างมีนัยสำคัญ เทคโนโลยีนี้ช่วยให้หน่วยงานสามารถวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพื้นที่ได้อย่างแม่นยำ ตั้งแต่ระดับความเสียหายจากภัยพิบัติไปจนถึงความหนาแน่นของประชากร เพื่อจัดสรรทรัพยากรอย่างเหมาะสม ตัวอย่างที่โดดเด่น คือ การใช้งาน ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) ในวิกฤตแผ่นดินไหวเฮติ (ค.ศ. 2010) โดยศูนย์ดาวเทียมแห่งสหประชาชาติ (UNOSAT) ที่ได้สร้างแผนที่ความเสียหายและระบุพื้นที่ที่ต้องการความช่วยเหลือเร่งด่วน (UNOSAT, 2010) ในบริบทไทย ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) ถูกนำมาใช้ในการบริหารจัดการสถานการณ์อุทกภัยปี พ.ศ. 2554 เพื่อกำหนดเส้นทางการส่งสิ่งของช่วยเหลือในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบอย่างหนัก เช่น จังหวัดพระนครศรีอยุธยาและปทุมธานี (กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย, 2554)

ปัญญาประดิษฐ์ (AI) การวิเคราะห์และการคาดการณ์ ปัญญาประดิษฐ์(AI)ได้ปฏิวัติกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่เพื่อคาดการณ์ความต้องการด้านมนุษยธรรม (Swasdee, A., Anshari, M., & Hamdan, M. 2020) การใช้เทคโนโลยีการเรียนรู้ของเครื่องมือในการวิเคราะห์ข้อมูลสภาพอากาศช่วยในการเตรียมรับมือกับภัยพิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพเช่น ในชูดานใต้ ได้มีการใช้ ปัญญาประดิษฐ์ (AI) เพื่อคาดการณ์ความต้องการอาหารและยาในพื้นที่ความขัดแย้ง)

สื่อสังคมออนไลน์ การสื่อสารและการระดมทุน สื่อสังคมออนไลน์ได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อสารกับผู้ประสบภัย (OCHA, 2022) การระดมทุน และการเผยแพร่ข้อมูลความช่วยเหลือ ในวิกิถดยูเครน (ค.ศ. 2022) แพลตฟอร์ม X ถูกใช้เพื่อระดมทุนและประสานงานการส่งความช่วยเหลือ โดยองค์กรเช่น สำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ (UNHCR) ได้รับการสนับสนุนจากชุมชนออนไลน์ทั่วโลก ในประเทศไทย (สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจ, 2567) สื่อสังคมออนไลน์ถูกใช้ในการระดมความช่วยเหลือในช่วงอุทกภัยปี โดยกลุ่มอาสาสมัครได้ใช้แพลตฟอร์มเพื่อระบุพื้นที่ที่ต้องการความช่วยเหลือ

นวัตกรรมเทคโนโลยีที่โดดเด่น

อากาศยานไร้คนขับ (Drone) มีการใช้งานโดรนในภารกิจช่วยเหลือต่าง ๆ ทั่วโลก เช่น การส่งยาและอาหารหลังเหตุระเบิดที่กรุงเบรุต (Beirut) ประเทศเลบานอน การสนับสนุนการส่งมอบความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมโดยโครงการอาหารโลกแห่งสหประชาชาติ และการขนส่งเวชภัณฑ์ ตัวอย่าง โลหิต วัคซีน และอุปกรณ์ป้องกันส่วนบุคคล (PPE) ในช่วงการแพร่ระบาดของ โควิด-19 ในประเทศต่าง ๆ เช่น รวันดา กานา และอินเดีย รวมถึงการส่งมอบอาหารและยาในพื้นที่ประสบภัยน้ำท่วม เทคโนโลยีนี้ถูกใช้อย่างกว้างขวาง

แอปพลิเคชันสำหรับผู้ประสบภัย การลงทะเบียนและการจัดการการพัฒนาแอปพลิเคชันเฉพาะทางช่วยลดความซับซ้อนในการบริหารจัดการ ในจอร์แดนสำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ (UNHCR) ได้ใช้แอปพลิเคชันเพื่อลงทะเบียนผู้ลี้ภัยและจัดการการแจกจ่ายความช่วยเหลือ โดยใช้เทคโนโลยีชีวมิติเช่น การสแกนม่านตา

ความร่วมมือระหว่างภาคส่วน หัวใจสำคัญของความสำเร็จ

บทบาทของรัฐบาล การกำหนดกรอบและการสนับสนุนรัฐบาลมีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายและจัดสรรทรัพยากร ในวิกิถดน้ำท่วมปี พ.ศ. 2554 รัฐบาลไทยได้กำหนดนโยบายเพื่ออำนวยความสะดวกในการขนส่งสิ่งของบรรเทาทุกข์ โดยยกเว้นค่าผ่านทางและจัดตั้งศูนย์ประสานงานในระดับสากล รัฐบาลโปแลนด์ได้จัดสรรงบประมาณเพื่อสนับสนุนการจัดตั้งค่ายผู้ลี้ภัยและการขนส่งสิ่งของช่วยเหลือข้ามพรมแดนในวิกิถดยูเครน

องค์กรระหว่างประเทศ การประสานงานและความเชี่ยวชาญ สหประชาชาติและองค์กรระหว่างประเทศอื่น ๆ ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการประสานงาน ในซีเรีย (ICRC, 2018) สหประชาชาติได้เจรจากับฝ่ายขัดแย้งเพื่อจัดตั้งระเบียบมนุษยธรรมในเมืองอัลเลปโปแม้จะเผชิญความท้าทายจากสถานการณ์ความรุนแรง คณะกรรมการกาชาดระหว่างประเทศ (ICRC) ได้สนับสนุนโรงพยาบาลสนามและจัดหาน้ำสะอาดในพื้นที่ที่ถูกปิดล้อมในเยเมน

ภาคเอกชนและภาคประชาสังคม (UN News, 2022) การสนับสนุนและการดำเนินงาน ภาคเอกชนได้แสดงบทบาทสำคัญในการสนับสนุนทรัพยากรและนวัตกรรม ในวิกฤตยูเครน บริษัทเทคโนโลยีเช่น กูเกิล และไมโครซอฟท์ ได้บริจาคเงินและทรัพยากรเพื่อสนับสนุนการช่วยเหลือผู้ลี้ภัย

องค์กรภาคประชาสังคมทำหน้าที่เป็นแรงขับเคลื่อนหลักในการให้ความช่วยเหลือโดยตรง ในวิกฤตโรฮิงจา มูลนิธิช่วยเหลือเด็ก ได้จัดตั้งศูนย์พักพิงและให้การสนับสนุนด้านการศึกษาและสุขภาพในค่ายผู้ลี้ภัยในบังกลาเทศ

จากการวิเคราะห์บทบาทของแต่ละภาคส่วน พบว่ารัฐบาลมักเน้นการจัดการเชิงมหภาคและกฎระเบียบ ในขณะที่ภาคเอกชนมีความคล่องตัวในการนำเสนอนวัตกรรมทางเทคโนโลยี และภาคประชาสังคมมีความเข้มแข็งในการเข้าถึงชุมชนท้องถิ่น การประสานจุดแข็งเหล่านี้ผ่านแพลตฟอร์มทางเทคโนโลยีร่วมกัน จะช่วยปิดช่องว่างในการดำเนินงานและเพิ่มประสิทธิภาพของระเบียบมนุษยธรรมได้อย่างเป็นรูปธรรม

ข้อจำกัดและความท้าทาย

แม้เทคโนโลยีจะมีศักยภาพสูง แต่การนำมาประยุกต์ใช้ยังเผชิญกับอุปสรรคสำคัญ ได้แก่ 1) ต้นทุนการลงทุนที่สูง 2) ข้อจำกัดด้านโครงสร้างพื้นฐานพื้นฐาน (Infrastructure) ในพื้นที่ภัยพิบัติ 3) ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล (Digital Divide) โดยเฉพาะในกลุ่มเปราะบาง เช่น ผู้สูงอายุ และ 4) ปัญหาความน่าเชื่อถือของข้อมูล (Data Credibility) และความเสียหายจากข่าวปลอม (Fake News) ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นในกระบวนการระดมทุนและการให้ความช่วยเหลือ

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น เทคโนโลยีได้เปลี่ยนแปลงการจัดการระเบียบมนุษยธรรมอย่างมีนัยสำคัญ โดยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) ช่วยในการวางแผนและการทำแผนที่ บล็อกเชนเสริมสร้างความโปร่งใสของปัญญาประดิษฐ์ (AI) สนับสนุนการวิเคราะห์และบริหารจัดการทรัพยากร และสื่อสังคมออนไลน์อำนวยความสะดวกในการสื่อสารและการระดมทุน ความสำเร็จของระเบียบมนุษยธรรมขึ้นอยู่กับความร่วมมือระหว่างรัฐบาล องค์กรระหว่างประเทศ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมการพัฒนาต่อไปในอนาคตจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการฝึกอบรมบุคลากร การลดต้นทุน และการส่งเสริมการเข้าถึงเทคโนโลยีในทุกกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อวิกฤตการณ์ที่มีความซับซ้อนได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

4. การเคารพสิทธิมนุษยชนและหลักการของมนุษยธรรม

ระเบียบมนุษยธรรม (Humanitarian Corridors) เป็นช่องทางส่งความช่วยเหลือที่ต้องดำเนินการภายใต้หลักการมนุษยธรรมและสิทธิมนุษยชนอย่างเคร่งครัด เพื่อให้ความช่วยเหลือเป็นธรรม ปราศจากอคติ และตอบสนองต่อความต้องการที่แท้จริง หลักการพื้นฐาน เช่น ความเป็นกลาง ความไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด และความเป็นอิสระ เป็นหัวใจสำคัญในการสร้างความเชื่อมั่นจากทุกฝ่ายในสถานการณ์ความขัดแย้ง อีกทั้งการคุ้มครองผู้พลัดถิ่น และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้ประสบภัยในกระบวนการต่าง ๆ ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้การดำเนินงานมีทั้งประสิทธิภาพและความยั่งยืนในระยะยาว

หลักการพื้นฐานของมนุษยธรรม

หลักการของมนุษยธรรมทำหน้าที่เป็นเข็มทิศในการกำหนดทิศทางการดำเนินงานของระเบียบมนุษยธรรม เพื่อสร้างความมั่นใจว่าการให้ความช่วยเหลือจะเป็นไปในทางที่ยุติธรรมและไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งเพิ่มเติม

หลักความเป็นกลางหมายถึง การงดเว้นจากการเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งในความขัดแย้ง ไม่ว่าจะเป็ทางการเมือง การทหาร อุดมการณ์ หรือศาสนา วัตถุประสงค์เพื่อรักษาความไว้วางใจจากทุกฝ่ายและเพื่อให้สามารถเข้าถึงผู้ประสบภัยได้ทุกกลุ่ม ตัวอย่างเชิงประจักษ์คือการดำเนินงานของคณะกรรมการกาชาดสากล (International Committee of the Red Cross: ICRC) ในความขัดแย้งประเทศเยเมน (ICRC, 2021) ซึ่งคณะกรรมการกาชาดระหว่างประเทศ (ICRC) ได้ให้ความช่วยเหลือทางการแพทย์แก่ทั้งฝ่ายกองกำลังรัฐบาลและกลุ่มกบฏโดยปราศจากการเลือกปฏิบัติ การกระทำดังกล่าวช่วยให้องค์กรสามารถปฏิบัติภารกิจในพื้นที่เสี่ยงภัยได้อย่างต่อเนื่องและปลอดภัย

หลักความเป็นอิสระอ้างถึงความเป็นเอกเทศของการดำเนินงานด้านมนุษยธรรม ซึ่งต้องปราศจากอิทธิพลชักจูงจากรัฐบาล คู่ขัดแย้ง หรือผลประโยชน์ทางการค้า เพื่อให้การตัดสินใจตั้งอยู่บนพื้นฐานความต้องการของผู้ประสบภัยอย่างแท้จริง กรณีศึกษาที่ชัดเจนคือบทบาทของคณะกรรมการกาชาดระหว่างประเทศ (ICRC) ในวิกฤตการณ์ซีเรีย ซึ่งปฏิเสธการรับเงินทุนที่มีเงื่อนไขผูกมัดจากคู่ขัดแย้ง เพื่อรักษาอำนาจในการตัดสินใจเชิงปฏิบัติการ (ICRC, 2016) นอกจากนี้ในวิกฤตการณ์ยูเครน (2022) ทั้ง คณะกรรมการกาชาดระหว่างประเทศ (ICRC) และสหประชาชาติ (UN) ได้ยึดหลักการนี้ในการเจรจาจัดตั้งระเบียบมนุษยธรรมในเมืองมารีอูโพล (Mariupol) เพื่อรับประกันว่าการอพยพพลเรือนและการส่งมอบปัจจัยสี่จะไม่ถูกแทรกแซงหรือใช้เป็นเครื่องมือต่อรองทางการเมือง

การคุ้มครองผู้พลัดถิ่น

มิติของการคุ้มครอง (Protection) ถือเป็นภารกิจเร่งด่วนควบคู่ไปกับการช่วยเหลือทางวัตถุ เนื่องจากผู้พลัดถิ่นและผู้ลี้ภัยมักเผชิญความเสี่ยงต่อการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน ความรุนแรง และการถูกเลือกปฏิบัติ การคุ้มครองจึงครอบคลุมทั้งความปลอดภัยทางกายภาพและความมั่นคงทางสถานะบุคคล

ความปลอดภัยทางกายภาพและพื้นที่ปลอดภัย แนวทางปฏิบัติที่สำคัญคือการจัดตั้ง "พื้นที่ปลอดภัย" (Safe Zones) ซึ่งต้องเป็นเขตปลอดทหารและปลอดความรุนแรง เพื่อให้ผู้พลัดถิ่นเข้าถึงความช่วยเหลือได้ ตัวอย่างเช่น การดำเนินงานของสำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ (UNHCR, 2019) ในประเทศจอร์แดน ณ ค่ายผู้ลี้ภัยซาทารี (Zaatari) และอัซรัก (Azraq) ซึ่งมีการจัดระบบรักษาความปลอดภัยควบคู่กับการจัดสรรปัจจัยพื้นฐาน เช่น ที่พัก อาหาร และสาธารณสุข เพื่อคุ้มครองผู้ลี้ภัยชาวซีเรียจากการถูกคุกคาม

การคุ้มครองทางกฎหมายและสิทธิขั้นพื้นฐาน นอกจากการคุ้มครองทางกายภาพ การช่วยเหลือด้านกฎหมายเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง อาทิ การจดทะเบียนเกิด การพิสูจน์สัญชาติ และการขอสถานะผู้ลี้ภัย ในประเทศไทย สำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ (UNHCR) ร่วมกับองค์กรภาคประชาสังคม เช่น สหทัยมูลนิธิ ได้ดำเนินโครงการช่วยเหลือด้านกฎหมายแก่ผู้ลี้ภัยในพื้นที่พักพิงชั่วคราวจังหวัดแม่ฮ่องสอน เพื่อ

ปกป้องสิทธิของผู้ลี้ภัยจากเมียนมา และลดความเสี่ยงจากการตกเป็นเหยื่อการค้ามนุษย์หรือการแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบ (UNHCR Thailand, 2020)

การมีส่วนร่วมของผู้ได้รับผลกระทบ

การเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากการมองผู้ประสบภัยเป็นเพียง "ผู้รับความช่วยเหลือ" มาเป็น "หุ้นส่วนในการดำเนินงาน" (Active Partners) เป็นกุญแจสำคัญสู่ความยั่งยืน การมีส่วนร่วมช่วยให้การจัดสรรทรัพยากรสอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมและความต้องการที่แท้จริง อีกทั้งยังช่วยฟื้นฟูศักดิ์ศรีและความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน (Sense of Ownership)

กลไกการรับฟังความคิดเห็นและการตัดสินใจ แนวทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ การจัดเวทีประชาคมและการสร้างกลไกรับเรื่องร้องเรียน สำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ (UNHCR) ในค่ายผู้ลี้ภัยในประเทศยูกันดาได้ริเริ่มจัดตั้งคณะกรรมการชุมชน (Community Committees) ที่ประกอบด้วยตัวแทนผู้ลี้ภัย เพื่อทำหน้าที่ตัดสินใจร่วมเกี่ยวกับการบริหารจัดการค่ายและการแจกจ่ายสิ่งของบรรเทาทุกข์ (UNHCR, 2019) กระบวนการนี้ช่วยลดความขัดแย้งภายในและเพิ่มความโปร่งใสในการดำเนินงาน

กรณีศึกษาการมีส่วนร่วมในบริบทภัยพิบัติ ในบริบทของประเทศไทย มูลนิธิช่วยเหลือเด็กและสตรีได้ประยุกต์ใช้หลักการนี้ในช่วงอุทกภัยปี พ.ศ. 2564 โดยจัดการประชุมระดมความเห็นจากผู้ประสบภัยในจังหวัดนครราชสีมา ข้อมูลที่ได้นำไปสู่การปรับเปลี่ยนความช่วยเหลือจากการแจกถุงยังชีพทั่วไป เป็นการจัดหาผ้าสะอาดและวัสดุซ่อมแซมที่พักชั่วคราวซึ่งตรงกับความต้องการเร่งด่วน อย่างไรก็ตามความท้าทายยังคงมีอยู่ โดยเฉพาะข้อจำกัดด้านความรู้และโครงสร้างพื้นฐานทางสังคม ซึ่งอาจกีดกันกลุ่มเปราะบาง เช่น เด็ก สตรี และผู้พิการ ออกจากกระบวนการตัดสินใจหากไม่มีการจัดการที่เหมาะสม

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น พบว่ามีความแตกต่างในรูปแบบการดำเนินงานระหว่างองค์กรระหว่างประเทศและองค์กรท้องถิ่น องค์กรระหว่างประเทศ เช่น คณะกรรมการกาชาดระหว่างประเทศ (ICRC) หรือสำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ (UNHCR) มักเน้น "หลักการความเป็นกลางและความเป็นอิสระ" อย่างเคร่งครัดเพื่อความปลอดภัยในพื้นที่ขัดแย้งระดับสูง ในขณะที่องค์กรท้องถิ่นมักมีจุดแข็งในด้าน "การมีส่วนร่วมของชุมชน" เนื่องจากมีความเข้าใจบริบททางวัฒนธรรมที่ลึกซึ้งกว่า อย่างไรก็ตาม ทั้งสองระดับต่างเผชิญความท้าทายร่วมกันคือการรักษาความสมดุลระหว่างการเข้าถึงพื้นที่อย่างรวดเร็ว (Access) กับการรักษามาตรฐานการคุ้มครอง (Protection Standards)

5. ความยั่งยืนของระเบียบมนุษยธรรม

"ความยั่งยืน" ของระเบียบมนุษยธรรมเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาอย่างระมัดระวัง เนื่องจากโดยธรรมชาติแล้ว ระเบียบมนุษยธรรมคือมาตรการฉุกเฉินชั่วคราว (Temporary Measure) การทำให้ระเบียบคงอยู่ถาวรอาจสะท้อนถึงความล้มเหลวในการยุติความขัดแย้ง ดังนั้นความยั่งยืนในบริบทนี้จึงไม่ได้หมายถึงการรักษาสถานะของระเบียบไว้ตลอดไป แต่หมายถึงการนำแนวคิด "ความเชื่อมโยงระหว่างมนุษยธรรมและการพัฒนา" (Humanitarian-Development Nexus) มาปรับใช้ กล่าวคือการลงทุนโครงสร้างพื้นฐาน เทคโนโลยี และระบบข้อมูล (Data Systems) ในช่วงวิกฤตผ่านกลไกระเบียบมนุษยธรรม จะต้องถูกออกแบบให้สามารถ "ส่ง

ต่อ" ไปสู่ระยะการฟื้นฟู (Recovery Phase) ได้ ตัวอย่างเช่น ระบบฐานข้อมูลประชากรที่จัดทำขึ้นเพื่อแจกจ่ายอาหารผ่านระเบียบมนุษยธรรม สามารถพัฒนาต่อเป็นระบบสวัสดิการสังคมของรัฐในระยะยาว หรือเส้นทางโลจิสติกส์ฉุกเฉินที่ถูกสร้างขึ้น สามารถกลายเป็นเส้นทางคมนาคมชุมชนเมื่อวิกฤตผ่านพ้นไป ความยั่งยืนจึงอยู่ที่ความสามารถในการเปลี่ยนผ่าน (Transition) จากการสงเคราะห์ฉุกเฉินสู่การพัฒนาศักยภาพชุมชนในระยะยาว

กรอบแนวคิดการพัฒนาความยั่งยืน

การสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชน (Community Resilience Building) การพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนเป็นรากฐานสำคัญของระเบียบมนุษยธรรมที่ยั่งยืน โดยเน้นการสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็น ได้แก่ ระบบจัดหา น้ำสะอาด เครือข่ายการคมนาคมขนส่ง และสิ่งอำนวยความสะดวกด้านที่อยู่อาศัย พร้อมทั้งการพัฒนาศักยภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรของชุมชน ประสบการณ์จากยูกันดาแสดงให้เห็นถึงความสำเร็จของแนวทางนี้ เมื่อข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ (UNHCR, 2019) ได้ดำเนินการสร้างโครงสร้างพื้นฐานทั้งระบบประปาและสถานศึกษาในค่ายผู้ลี้ภัย ควบคู่กับการถ่ายทอดความรู้ให้กับชุมชนในการบำรุงรักษา เพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างอิสระในระยะยาว

การพัฒนาศักยภาพด้านอาชีพ (Vocational Skills Development) การสร้างความสามารถในการประกอบอาชีพเป็นกลไกสำคัญในการช่วยให้ผู้ประสบภัยสามารถสร้างรายได้และฟื้นฟูชีวิตหลังจากภาวะวิกฤต โครงการของโครงการอาหารโลกแห่งสหประชาชาติ (WFP) ในยูกันดาเป็นตัวอย่างที่ดีของการพัฒนาศักยภาพผู้ลี้ภัยในด้านเทคโนโลยีการเกษตรและการดำเนินธุรกิจขนาดเล็ก เพื่อส่งเสริมการพึ่งพาตนเอง ในบริบทของประเทศไทย โครงการพัฒนาทักษะอาชีพในค่ายผู้ลี้ภัยจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งครอบคลุมการตัดเย็บเครื่องแต่งกายและการประกอบอาชีพทางการเกษตร ส่งผลให้ผู้ลี้ภัยจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์มีแหล่งรายได้ และสามารถลดการพึ่งพาความช่วยเหลือจากภายนอกได้

การส่งเสริมบทบาทของเพศหญิง (Women's Empowerment) การสนับสนุนให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจและดำรงตำแหน่งผู้นำในชุมชนเป็นกลยุทธ์สำคัญในการสร้างความเสมอภาคทางเพศและเพิ่มประสิทธิภาพของการฟื้นฟู ในยูกันดา (UNHCR, 2022) ได้ก่อตั้งเครือข่ายผู้นำหญิงในค่ายผู้ลี้ภัย เพื่อให้มีส่วนร่วมในการวางแผนกลยุทธ์การแจกจ่ายความช่วยเหลือและการจัดการปัญหาความรุนแรงในครอบครัว (UNHCR, 2019) ในสถานการณ์วิกฤตยูเครน (พ.ศ. 2565) โครงการพัฒนาชุมชนในค่ายผู้ลี้ภัยในสาธารณรัฐโปแลนด์ได้เน้นการพัฒนาศักยภาพด้านเทคโนโลยีดิจิทัลและการเกษตรกรรม เพื่อสนับสนุนการเริ่มต้นชีวิตใหม่ของผู้ลี้ภัย

ระบบการประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ

ความสำคัญและวิธีการประเมินผล

การประเมินผลเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการช่วยให้องค์กรสามารถวัดประสิทธิภาพของระเบียบมนุษยธรรมและปรับปรุงการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น การประเมินผลช่วยระบุจุดแข็งและจุดอ่อนของการดำเนินงาน รวมถึงการวิเคราะห์ผลกระทบต่อชุมชน เพื่อให้สามารถปรับปรุงกลยุทธ์และส่งเสริมความยั่งยืนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การใช้ตัวชี้วัดเชิงปริมาณและคุณภาพเป็นแนวทางสำคัญ โดย

กำหนดตัวชี้วัดต่างๆ ได้แก่ จำนวนผู้ได้รับความช่วยเหลือ อัตราการเข้าถึงบริการพื้นฐาน และระดับความพึงพอใจของชุมชน ควบคู่กับการประเมินผลกระทบระยะยาว ได้แก่ การลดการพึ่งพาความช่วยเหลือจากภายนอกและการฟื้นฟูเศรษฐกิจของชุมชน

กรณีศึกษาการประเมินผลและการใช้เทคโนโลยี

ประสบการณ์จากสาธารณรัฐชูดานใต้ แสดงให้เห็นถึงการนำตัวชี้วัดมาใช้ในการประเมินผล เมื่อโครงการช่วยเหลือของกองทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (UNICEF, 2021) ได้ใช้ตัวชี้วัด ได้แก่ อัตราการเข้าถึงน้ำสะอาดและการลดภาวะการขาดสารอาหาร เพื่อประเมินผลกระทบของระเบียบมนุษยธรรม

การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) และปัญญาประดิษฐ์ (AI) ได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการประเมินผล ประสบการณ์จากสาธารณรัฐอาหรับซีเรีย สำนักงานประสานงานกิจการมนุษยธรรมแห่งสหประชาชาติ (OCHA) ได้ใช้ระบบ ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) เพื่อประเมินการเข้าถึงพื้นที่ขัดแย้งและปรับปรุงเส้นทางระเบียบมนุษยธรรม (OCHA, 2020)

จากข้อความข้างต้น ความยั่งยืนของระเบียบมนุษยธรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างผลกระทบระยะยาวต่อชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากภาวะวิกฤต การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การพัฒนาศักยภาพด้านทักษะอาชีพ และการส่งเสริมบทบาทของผู้หญิงเป็นแนวทางหลักที่ได้รับการพิสูจน์ถึงประสิทธิภาพ ดังที่ปรากฏในกรณีศึกษาจากยูกันดาและประเทศไทย สำหรับประเทศไทย ความยั่งยืนของระเบียบมนุษยธรรมสามารถนำมาปรับใช้ได้ผ่านการพัฒนาระบบฐานข้อมูลประชากรผู้ลี้ภัยที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้สามารถเปลี่ยนผ่านจากการสงเคราะห์ฉุกเฉินสู่ระบบสวัสดิการสังคมในระยะยาว ประกอบด้วย การขยายโครงการพัฒนาทักษะอาชีพในค่ายผู้ลี้ภัยจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งได้พิสูจน์แล้วว่าสามารถลดการพึ่งพาความช่วยเหลือจากภายนอกได้จริง อย่างไรก็ตาม อุปสรรคหลักที่สำคัญในการนำมาปรับใช้กับสังคมไทย ได้แก่ ข้อกฎหมายเกี่ยวกับสถานะผู้ลี้ภัย ความต่อเนื่องของนโยบายรัฐบาล และความต้องการสร้างความเข้าใจในสังคมไทยเกี่ยวกับบทบาทของไทยในการรับผิดชอบต่อวิกฤตมนุษยธรรมระดับนานาชาติ

สรุป

ระเบียบมนุษยธรรมเป็นกลไกสำคัญในการจัดการวิกฤตการณ์ด้านมนุษยธรรม โดยมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากการใช้การเจรจาในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองและสงครามบอสเนีย สู่การใช้เทคโนโลยีและความร่วมมือในวิกฤตยูเครนและน้ำท่วมในประเทศไทย กรณีศึกษาจากยูเครนและซีเรีย อินโดนีเซียแสดงให้เห็นถึงความสำเร็จเมื่อมีการประสานงานที่ดี ขณะที่กรณีซีเรียและโรฮิงจาเผยถึงความท้าทายจากความขัดแย้งทางการเมืองและโครงสร้างพื้นฐานที่ไม่เพียงพอ ความท้าทายใหม่ เช่น การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและการแพร่ระบาดของโรค เรียกร้องกลยุทธ์ที่ยืดหยุ่นและการใช้เทคโนโลยี เช่น ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS), บล็อกเชน, และ ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ซึ่งช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการวางแผนและบริหารจัดการ ดังตัวอย่างในวันดาและประเทศไทยความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ เป็นหัวใจสำคัญ รัฐบาล เช่น ไนโปแลนด์และประเทศไทย สนับสนุนด้วยนโยบายและงบประมาณ องค์การระหว่างประเทศ เช่น สหประชาชาติ (UN) และ คณะกรรมการกาชาดระหว่างประเทศ (ICRC) ประสานงานและให้ความช่วยเหลือใน

พื้นที่ขัดแย้ง ส่วนภาคเอกชนและประชาสังคม เช่น ในวิกฤตยูเครนและโรฮิงจา เสริมด้วยทรัพยากรและการช่วยเหลือโดยตรง การเคารพหลักการมนุษยธรรม เช่น ความเป็นกลางและความเป็นอิสระ รวมถึงการคุ้มครองผู้พลัดถิ่นและการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังตัวอย่างในจอร์แดนและยูกันดา ช่วยสร้างความไว้วางใจและความยั่งยืน การสร้างความยั่งยืนผ่านการพัฒนาทักษะและโครงสร้างพื้นฐาน รวมถึงการประเมินผลด้วย ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) และ ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ดังในซูดานใต้และประเทศไทย ช่วยให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาว การพัฒนาระเบียงมนุษยธรรมในอนาคตควรเน้นการใช้เทคโนโลยี การฝึกอบรม และการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อตอบสนองต่อวิกฤตที่ซับซ้อนอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย. (2554). รายงานสถานการณ์อุทกภัย พ.ศ. 2554. กระทรวงมหาดไทย. สืบค้น จาก <https://tiwrmdev.hii.or.th/current/2011/damage.html>
- คณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งเอเชียและแปซิฟิก (ESCAP). (2023). *ESCAP MULTI-DONOR TRUST FUND FOR TSUNAMI, DISASTER AND CLIMATE PREPAREDNESS*. สืบค้น จาก <https://www.unescap.org/kp/2024/escap-multi-donor-trust-fund-tsunami-disaster-and-climate-preparedness-2023-annual-report>
- ทศพล อัครพงษ์ไพบูลย์, เพ็ญศรี ฉรินัง, อรุณ รักธรรม, และ สมพร เฟื่องจันทร์. (2563). การบูรณาการการจัดการภัยพิบัติในยุค 4.0. *วารสารนวัตกรรมการบริหารและการจัดการ*, 8(3), 14–23.
- พระสมพร นามอินทร์. (2567). ระเบียบมนุษยธรรม ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดตั้งเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนของผู้ประสบภัย. *วารสารปราชญ์ประชาคม*, 2(2), 1–10.
- สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล. (2567). ดีป้า เผย HelpT เร่งช่วยผู้ประสบภัยผ่านพ้นวิกฤตน้ำท่วม เปิดระบบ 1 เดือน ประสานให้ความช่วยเหลือแล้วกว่า 300 กรณี. *depa Thailand*. สืบค้น จาก https://www.depa.or.th/th/article-view/20241011_02
- Barnett, M. N. (2013). Humanitarian governance. *Annual Review of Political Science*, 16(1), 379–398.
- Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2022). *Climate change 2022: Impacts, adaptation, and vulnerability*. retrieved from <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/>
- International Committee of the Red Cross (ICRC). (2016). *Annual Report 2016*. retrieved from <https://www.icrc.org/sites/default/files/external/files/annual-report-2016/regions/asia-and-pacific.pdf>
- International Committee of the Red Cross (ICRC). (2018). *Yemen: If we talk about peace, we must first talk about war*. retrieved from <https://www.icrc.org/en/document/yemen-we-talk-about-peace-we-must-first-talk-about-war>

- International Committee of the Red Cross (ICRC). (2021). *Health Situation in Yemen*. retrieved from <https://www.icrc.org/en/document/health-situation-yemen>
- Meininghaus, E., & Kühn, M. (2018). *Syria: Humanitarian Access Dilemmas*. Berlin/Bonn, 4.
- Pieterse, J. N. (1997). *Sociology of humanitarian intervention: Bosnia, Rwanda and Somalia compared*. *International Political Science Review*, 18(1), 71–93.
- Swasdee, A., Anshari, M., & Hamdan, M. (2020). *Artificial Intelligence as Decision Aid in Humanitarian Response*. In *2020 International Conference on Decision Aid Sciences and Application (DASA)* (pp. 773-777). IEEE.
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). (2019). *The refugee response in Uganda: Progress report as of December 2019*. retrieved from <https://data.unhcr.org/en/documents/details/73867>
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). (2022). *Ukraine crisis response*. retrieved from <https://www.unhcr.org/emergencies/ukraine-emergency>
- United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA). (2020). *OCHA Annual Report 2020*. retrieved from <https://www.unocha.org/publications/report/world/ocha-annual-report-2020>
- United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA). (2022). *Social media in humanitarian response*. retrieved from <https://www.ochaopt.org/vacancy/2022-009>
- United Nations. (2022, April 18). *UN Secretary-General's remarks to the press on the situation in Ukraine*. retrieved from <https://www.un.org/sg/en/content/highlight/2022-04-18.html>
- UNOSAT. (2010). *Haiti earthquake: Geospatial analysis for response*. retrieved from <https://unosat.org/products/2039>

การเมืองของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์: ศาสนา โบราณสถาน และการอ้างสิทธิ์เหนือดินแดนในข้อพิพาท
ชายแดน

The Politics of Sacred Spaces: Religion, Historical Sites, and Territorial Claims in
Border Disputes

น.ส.สุนิสา บุระพงษ์¹

Miss. Sunisa Burapong

บทคัดย่อ

ข้อพิพาทชายแดนไทย-กัมพูชาไม่เพียงเกี่ยวข้องกับการกำหนดเส้นพรมแดนหรือสิทธิอธิปไตยของรัฐเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวพันกับพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ โบราณสถาน และศาสนสถานที่ถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ของชาติและศีลธรรม การเมืองของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ในบริบทนี้เชื่อมโยงประวัติศาสตร์ ศาสนา และวาทกรรมชาตินิยมเข้าด้วยกัน ทำให้ข้อพิพาทมิได้เป็นเรื่องทางกฎหมายเพียงอย่างเดียว แต่ยังเป็นข้อพิพาทเชิงศีลธรรมและอัตลักษณ์ การอ้างสิทธิ์เหนือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จึงถูกยกระดับเป็นการปกป้องศักดิ์ศรีและความถูกต้องทางประวัติศาสตร์ของชาติ บทความนี้มุ่งวิเคราะห์กลไกการเมืองของความชอบธรรมและการสร้างภาพ “เรา-เขา” ผ่านกรณีศึกษาปราสาทพระวิหาร การศึกษาพบว่า การใช้โบราณสถานและศาสนสถานเป็นเครื่องมือทางการเมืองทำให้ข้อพิพาทชายแดนทวีความซับซ้อนและยืดเยื้อ กลไกการเลือกจำ-ลืมอดีตและการสร้างศัตรูเชิงศีลธรรมมีบทบาทสำคัญต่อการรับรู้ของสังคมและความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชนชายแดน ชุมชนท้องถิ่นได้รับผลกระทบทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ความตึงเครียดจากการเมืองศักดิ์สิทธิ์จึงไม่จำกัดอยู่เฉพาะเวทีระหว่างรัฐ เพื่อจัดการข้อพิพาทอย่างยั่งยืน บทความเสนอแนวทางการสร้างพื้นที่เจรจาและความเข้าใจร่วมที่เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการเล่าเรื่องประวัติศาสตร์และพิธีกรรมทางศาสนา การประนีประนอมเชิงวัฒนธรรมและศีลธรรม รวมถึงการจัดทำกรอบการอนุรักษ์โบราณสถานร่วมกัน เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยลดความขัดแย้งและสร้างความเชื่อถือนระหว่างรัฐและสังคม การบูรณาการมิติทางกฎหมาย วัฒนธรรม และศีลธรรมเข้าด้วยกันจึงเป็นกุญแจสำคัญในการจัดการข้อพิพาทพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์, โบราณสถาน, ข้อพิพาทชายแดน, การเมืองของความทรงจำ, ศีลธรรมแห่งชาติ,

¹ นักวิชาการอิสระ ; independent Scholar, Thailand

Abstract

The Thailand–Cambodia border dispute involves not only territorial demarcation and state sovereignty but also sacred spaces, ancient monuments, and religious sites used as symbols of nationhood and morality. The politics of sacred spaces in this context intertwines history, religion, and nationalist discourse, rendering the dispute not merely a legal matter but also a moral and identity-laden conflict. Claims over sacred sites are thus elevated as acts of defending national dignity and historical legitimacy. This article examines the mechanisms of political legitimacy and the construction of “us–them” imagery through the case study of Preah Vihear Temple. Findings indicate that the use of monuments and religious sites as political instruments complicates and prolongs border disputes. Selective memory and the creation of moralized enemies significantly shape social perception and the relationship between the state and border communities. Local communities face tangible impacts in economic, social, and cultural dimensions, demonstrating that sacred-space politics extends beyond interstate relations. To manage such disputes sustainably, this article proposes strategies for establishing negotiation spaces and shared understanding that allow all stakeholders to participate in narrating historical and religious experiences. Cultural and moral compromise, alongside frameworks for shared heritage conservation, are key mechanisms for mitigating conflict and fostering trust between the state and society. Integrating legal, cultural, and moral dimensions is thus essential for effectively managing disputes over sacred spaces.

Keywords: sacred spaces, monuments, border disputes, politics of memory, national morality

1. บทนำ

1.1 พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์กับความขัดแย้งทางการเมืองร่วมสมัย

พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์มิได้เป็นเพียงสถานที่ทางศาสนาหรือโบราณสถานที่มีคุณค่าทางจิตวิญญาณ หากแต่เป็น “พื้นที่เชิงอำนาจ” ที่รัฐและกลุ่มทางการเมืองสามารถดึงมาใช้สร้างความหมาย ความชอบธรรม และความชอบธรรมเหนือดินแดนได้อย่างลึกซึ้ง ในโลกสมัยใหม่พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จำนวนมากถูกทำให้กลายเป็นจุดศูนย์กลางของความขัดแย้งทางการเมือง เนื่องจากพื้นที่เหล่านี้ผกผันกันระหว่างศรัทธา ประวัติศาสตร์ และอัตลักษณ์ของชาติ อย่างแยกไม่ออก (Hassner, 2009; Bregier et al., 2012) ความศักดิ์สิทธิ์จึงไม่ใช่คุณสมบัติที่เป็นกลาง แต่เป็นทรัพยากรทางการเมืองที่สามารถถูกตีความและช่วงชิงได้

ในบริบทของประเทศไทย พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์มักถูกยกระดับจาก “มรดกทางศาสนา” ไปสู่ “สัญลักษณ์แห่งอธิปไตย” ผ่านกระบวนการเล่าเรื่องประวัติศาสตร์และการทำให้พื้นที่นั้นกลายเป็นส่วนหนึ่งของความทรงจำร่วมของชาติ (Anderson, 2006; Assmann, 2011) โบราณสถานและศาสนสถานจึงถูกใช้เป็นหลักฐานเชิงศีลธรรมเพื่อสนับสนุนการอ้างสิทธิ์เหนือดินแดนมากกว่าจะเป็นเพียงหลักฐานทางโบราณคดีหรือวัฒนธรรม ความขัดแย้งจึงไม่ได้เกิดจากเส้นพรมแดนเพียงอย่างเดียว หากแต่เกิดจากการทับซ้อนกันของ “พื้นที่ทางภูมิศาสตร์” กับ “พื้นที่แห่งความหมาย”

นักวิชาการจำนวนมากชี้ให้เห็นว่า เมื่อพื้นที่ใดถูกทำให้ศักดิ์สิทธิ์ความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่นั้นจะมีลักษณะยืดเยื้อและรุนแรงกว่าข้อพิพาททั่วไป เนื่องจากการประนีประนอมถูกมองว่าเป็นการละเมิดศรัทธามากกว่าการปรับความสัมพันธ์ทางการเมือง (Hassner, 2009; Zellman & Fox, 2018) พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จึงทำหน้าที่เป็น “เส้นแบ่งเชิงศีลธรรม” ที่ทำให้ฝ่ายหนึ่งถูกทำให้เป็นผู้ปกป้องคุณค่าศักดิ์สิทธิ์ ขณะที่อีกฝ่ายถูกวาดภาพเป็นผู้คุกคามหรือผู้ลบล้าง

ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้พื้นที่ชายแดนจำนวนมากมีลักษณะเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ซ้อนทับกับประวัติศาสตร์ก่อนรัฐชาติสมัยใหม่ การกำหนดพรมแดนแบบอาณานิคมจึงไม่สามารถแยกศาสนา วัฒนธรรม และอำนาจออกจากกันได้อย่างชัดเจน (Scott, 2009; Keyes, 2014) เมื่อรัฐสมัยใหม่เข้ามาจัดระเบียบพื้นที่เหล่านี้ ความศักดิ์สิทธิ์จึงถูกดึงมาใช้เป็นเครื่องมือในการ “ทำให้พรมแดนมีความหมายทางศีลธรรม” มากกว่าความหมายทางกฎหมายเพียงอย่างเดียว

ดังนั้นการทำความเข้าใจข้อพิพาททางการเมืองร่วมสมัย โดยเฉพาะในบริบทพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ จำเป็นต้องมองข้ามการอธิบายเชิงกฎหมายหรือความมั่นคงแบบแคบ และหันมาพิจารณาว่าศาสนา โบราณสถาน และความทรงจำทางประวัติศาสตร์ถูกนำมาใช้ผลิตความชอบธรรมและสร้างความเป็นศัตรูทางการเมืองอย่างไร การมองพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในฐานะ “พื้นที่แห่งอำนาจเชิงศีลธรรม” จึงเป็นจุดตั้งต้นสำคัญของบทความนี้ในการอธิบายความซับซ้อนของข้อพิพาทชายแดนในโลกปัจจุบัน

1.2 ปัญหาการศึกษาและข้อถกเถียงทางวิชาการ

แม้งานศึกษาด้านความขัดแย้งชายแดนจะมีอยู่จำนวนมากแต่การอธิบายปัญหาส่วนใหญ่มักให้ความสำคัญกับกรอบทางกฎหมายระหว่างประเทศ ความมั่นคงของรัฐ หรือผลประโยชน์เชิงยุทธศาสตร์เป็นหลัก ส่งผลให้มิติทางศาสนา ความศักดิ์สิทธิ์ และความหมายเชิงศีลธรรมของพื้นที่ถูกลดทอนให้เป็นเพียง “ปัจจัยประกอบ” มากกว่าจะเป็นแกนกลางของการวิเคราะห์ (Donnelly, 2013; Hassner, 2009) แนวทางดังกล่าวมีข้อจำกัดในการอธิบายว่าเหตุใดข้อพิพาทบางกรณีจึงยืดเยื้อ ดึงอารมณ์สาธารณะ และยากต่อการประนีประนอม แม้จะมีคำตัดสินหรือกลไกทางกฎหมายรองรับแล้วก็ตาม

ในทางสังคมศาสตร์มีข้อถกเถียงสำคัญว่าศาสนาและพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ควรถูกมองในฐานะ “ต้นเหตุ” ของความขัดแย้ง หรือเป็นเพียง “ภาษาทางศีลธรรม” ที่รัฐและชนชั้นนำใช้ห่อหุ้มผลประโยชน์ทางการเมือง (Kong,

2010; Sen, 2009) งานบางส่วนมองว่าความศักดิ์สิทธิ์เป็นพลังที่มีอยู่โดยตัวมันเองและสามารถกระตุ้นความรุนแรงได้โดยตรง ขณะที่อีกแนวหนึ่งเห็นว่าศาสนาและโบราณสถานถูกทำให้เป็นการเมืองผ่านกระบวนการเลือกตีความ การเล่าเรื่อง และการจัดการความทรงจำมากกว่าจะเป็นแรงผลักดันโดยธรรมชาติ (Ricoeur, 2004; Assmann, 2011) ความแตกต่างเชิงทฤษฎีนี้ยังคงเป็นประเด็นถกเถียงที่สำคัญในวงวิชาการร่วมสมัย

อีกประเด็นหนึ่งที่ยังขาดการอภิปรายอย่างเป็นระบบ คือการเชื่อมโยงระหว่าง “การเมืองของความทรงจำ” กับการอ้างสิทธิ์เหนือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ งานจำนวนมากศึกษาศาสนาหรือโบราณสถานในฐานะมรดกทางวัฒนธรรม แต่ไม่ได้ตั้งคำถามว่าเหตุใดอดีตบางช่วงจึงถูกยกขึ้นมาเน้นย้ำ ขณะที่อดีตบางส่วนถูกทำให้เลือนหายไปจากพื้นที่สาธารณะ (Ricoeur, 2004; Abu El-Haj, 2001) การเลือกจำ-เลือกเลือนนี้มีบทบาทอย่างยิ่งในการทำให้พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์กลายเป็น “หลักฐานเชิงศีลธรรม” ที่รองรับอำนาจรัฐและชาตินิยม

ในบริบทเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะข้อพิพาทชายแดนที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถาน งานวิชาการยังมีแนวโน้มแยกการวิเคราะห์ด้านศาสนาออกจากการเมืองของรัฐชาติอย่างชัดเจน ทั้งที่ในความเป็นจริง ทั้งสองมิติทับซ้อนกันอย่างลึกซึ้ง (Scott, 2009; Keyes, 2014) การมองพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เพียงในฐานะสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมจึงไม่เพียงพอในการอธิบายว่า เหตุใดพื้นที่ดังกล่าวจึงถูกทำให้เป็นประเด็นความมั่นคงและอารมณ์ของชาติ ด้วยเหตุนี้ บทความนี้จึงเสนอให้ขยับกรอบการศึกษาจากการอธิบายเชิงกฎหมายหรือประวัติศาสตร์แบบเส้นตรง ไปสู่การวิเคราะห์พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในฐานะจุดตัดของศาสนา ความทรงจำ และอำนาจทางการเมือง การตั้งคำถามต่อกรอบการศึกษาที่มีอยู่ไม่เพียงช่วยเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการ หากยังเปิดพื้นที่ให้เข้าใจข้อพิพาทชายแดนในฐานะกระบวนการทางสังคมและศีลธรรมที่ผูกพันกันอย่างต่อเนื่องในโลกการเมืองร่วมสมัย

1.3 จุดประสงค์หลักของบทความ

บทความนี้ต้องการเสนอว่าพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์มิได้เป็นเพียงฉากหลังของข้อพิพาทชายแดน หากแต่เป็นกลไกสำคัญในการผลิตความชอบธรรมทางการเมืองและการอ้างสิทธิ์เหนือดินแดน โดยรัฐและกลุ่มอำนาจต่าง ๆ ใช้ศาสนา โบราณสถาน และความทรงจำทางประวัติศาสตร์เป็นทุนเชิงศีลธรรม เพื่อให้การครอบครองพื้นที่ถูกมองว่าเป็น “สิ่งที่ถูกต้อง” มากกว่าจะเป็นเพียงผลลัพธ์ของอำนาจหรือกำลังทางการเมือง (Hassner, 2009; Breger et al., 2012) ความศักดิ์สิทธิ์จึงทำหน้าที่เปลี่ยนข้อพิพาทเชิงกฎหมายให้กลายเป็นข้อพิพาทเชิงคุณค่า ซึ่งยากต่อการเจรจาและประนีประนอม

ข้อโต้แย้งสำคัญของบทความคือ การอ้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในบริบทของรัฐชาติสมัยใหม่ เป็นกระบวนการที่อาศัย “การเมืองของความทรงจำ” มากกว่าความจริงทางประวัติศาสตร์เพียงอย่างเดียว อดีตบางช่วงถูกทำให้ศักดิ์สิทธิ์ ถูกเล่าใหม่ และถูกยกขึ้นมาเป็นแกนกลางของอัตลักษณ์ชาติ ขณะที่อดีตอีกจำนวนมากถูกทำให้เลือนหายไปหรือถูกลดทอนความสำคัญ (Assmann, 2011; Ricoeur, 2004) กระบวนการเลือกจำ เลือกลือนนี้ทำให้พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์กลายเป็นหลักฐานเชิงศีลธรรมที่รองรับการอ้างสิทธิ์เหนือดินแดนในปัจจุบัน

การทำให้พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์กลายเป็นพื้นที่อับโดยส่งผลให้เกิดการแบ่งขั้วทางศีลธรรมระหว่าง “ผู้ปกป้อง” กับ “ผู้คุกคาม” อย่างชัดเจน ซึ่งเอื้อต่อการผลิตชาตินิยมเชิงศาสนาและการทำให้ฝ่ายตรงข้ามถูกลดทอนความชอบธรรม ในทางศีลธรรม (Sen, 2009; Zellman & Fox, 2018) ในกรอบคิดนี้ ความขัดแย้งไม่ได้จำกัดอยู่ที่ระดับรัฐต่อรัฐ หากยังแทรกซึมลงไปในระดับสังคม วัฒนธรรม และชีวิตประจำวันของผู้คนในพื้นที่ชายแดน ด้วยเหตุนี้ บทความจึงตั้งข้อเสนองเชิงวิเคราะห์ว่า การทำความเข้าใจข้อพิพาทชายแดนที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานและศาสนา จำเป็นต้องพิจารณาพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในฐานะ “พื้นที่แห่งอำนาจเชิงศีลธรรม” (moralized space of power) มากกว่าการมองเป็นเพียงพื้นที่พิพาททางกฎหมายหรือความมั่นคง การขยับกรอบการวิเคราะห์เช่นนี้ไม่เพียงช่วยอธิบายเหตุผลของความขัดแย้งที่ยืดเยื้อของชายแดนไทย หากยังเปิดทางให้ตั้งคำถามต่อแนวทางการจัดการข้อพิพาทในอนาคต ที่อาจต้องให้ความสำคัญกับการจัดการความทรงจำ ศรัทธา และคุณค่าร่วม มากกว่าการพึ่งพากลไกทางกฎหมายเพียงอย่างเดียว

2. กรอบแนวคิด: การเมืองของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

2.1 ความหมายของ “พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์” ในมิติอำนาจ

ในทางสังคมศาสตร์ แนวคิดเรื่อง “พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์” มิได้จำกัดอยู่เพียงสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา หากแต่หมายถึงพื้นที่ที่ถูกทำให้มีความหมายเชิงคุณค่าและศีลธรรมเหนือพื้นที่ทั่วไปผ่านกระบวนการทางสังคม วัฒนธรรม และการเมือง (Kong, 2010; Hassner, 2009) ความศักดิ์สิทธิ์จึงมิใช่คุณสมบัติที่ติดมากับสถานที่โดยธรรมชาติ หากเป็นผลลัพธ์ของการให้ความหมายซ้ำ ๆ การเล่าเรื่อง และการยอมรับร่วมกันในสังคม พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในความหมายนี้จึงเป็น “พื้นที่ที่ถูกทำให้มีอำนาจ” มากกว่าจะเป็นเพียงพื้นที่แห่งศรัทธา

เมื่อพิจารณาในมิติอำนาจ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ทำหน้าที่เป็นพื้นที่เชิงสัญลักษณ์ที่สามารถผลิตและค้ำจุนอำนาจทางการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากความศักดิ์สิทธิ์ทำให้พื้นที่นั้นถูกวางไว้เหนือการต่อรองเชิงเหตุผลหรือผลประโยชน์ทั่วไป (Girard, 1977; Hassner, 2009) การตั้งคำถามหรือท้าทายอำนาจเหนือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จึงมักถูกตีความว่าเป็นการลบหลู่หรือคุกคามคุณค่าทางศีลธรรม ส่งผลให้การใช้พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นเครื่องมือทางการเมืองมีพลังในการระดมความรู้สึกและความภักดีของสาธารณะ

ในบริบทของประเทศไทย พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์มักถูกผนวกเข้ากับอัตลักษณ์แห่งชาติผ่านกระบวนการทำให้ศาสนาและประวัติศาสตร์กลายเป็นส่วนหนึ่งของโครงการชาตินิยม (Anderson, 2006; McCargo, 2019) โบราณสถานและศาสนสถานถูกนำเสนอในฐานะร่องรอยของความรุ่งเรืองในอดีตและความต่อเนื่องของชาติ ส่งผลให้การควบคุมพื้นที่ดังกล่าวไม่ใช่เพียงเรื่องของอำนาจรัฐ หากแต่เป็นเรื่องของการปกป้อง “คุณค่าร่วม” ที่ถูกนิยามว่าเป็นหัวใจของชาติ

นอกจากนี้พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ยังสามารถทำหน้าที่เป็น “พื้นที่ศีลธรรม” (Moral space) ที่แบ่งแยกผู้คนออกเป็นฝ่ายที่มีความชอบธรรม และฝ่ายที่ถูกทำให้ผิดศีลธรรม (Lamont, 1992; Sen, 2009) การครอบครองหรือ

ปกป้องพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จึงถูกวาดภาพว่าเป็นการกระทำที่ชอบธรรม ในขณะที่การอ้างสิทธิ์ของฝ่ายอื่นถูกทำให้กลายเป็นการรุกรานหรือคุกคามคุณค่าพื้นฐานของสังคม กลไกดังกล่าวมีบทบาทสำคัญในการผลิตความเป็น “เรา-เขา” ในบริบทความขัดแย้งทางการเมือง

ดังนั้นการทำความเข้าใจพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในมิติอำนาจ จำเป็นต้องมองเห็นว่าความศักดิ์สิทธิ์มิได้ลดทอนความเป็นการเมืองของพื้นที่ หากกลับทำให้การเมืองมีความเข้มข้นยิ่งขึ้น พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จึงเป็นทั้งสนามแห่งศรัทธาและสนามแห่งอำนาจ ที่รัฐและกลุ่มทางการเมืองใช้สร้างความชอบธรรม ควบคุมความหมาย และกำหนดขอบเขตของการโต้แย้งในสังคมร่วมสมัย

2.2 ศาสนา โบราณสถาน และรัฐชาติ

ศาสนาและโบราณสถานมีบทบาทสำคัญในการก่อรูปและค้ำจุนรัฐชาติสมัยใหม่ โดยเฉพาะในบริบทที่ความเป็นชาติไม่ได้ตั้งอยู่บนภาษา เชื้อชาติ หรืออาณาเขตที่ชัดเจนเพียงอย่างเดียว รัฐจำนวนมากจึงอาศัยศาสนาและมรดกทางวัฒนธรรมเป็นแหล่งที่มาของความชอบธรรมและความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ (Anderson, 2006; McCargo, 2019) โบราณสถานและศาสนสถานถูกทำให้เป็น “สมบัติของชาติ” ผ่านการออกกฎหมาย การจัดการโดยรัฐ และการบรรจุไว้ในหลักสูตรการศึกษา ส่งผลให้พื้นที่เหล่านี้ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของจินตนาการแห่งชาติอย่างเป็นทางการ

ในกระบวนการสร้างรัฐชาติ โบราณสถานมิได้ทำหน้าที่เป็นเพียงหลักฐานทางโบราณคดี หากแต่เป็นสัญลักษณ์ที่รัฐใช้ยืนยันความเป็นเจ้าของอดีต และโดยนัยเดียวกันความเป็นเจ้าของพื้นที่ในปัจจุบัน (Abu El-Haj, 2001; Assmann, 2011) การคัดเลือกโบราณสถานบางแห่งให้โดดเด่นในพื้นที่สาธารณะ ขณะที่สถานที่อื่นถูกละเลย สะท้อนให้เห็นถึงการเมืองของการจัดลำดับคุณค่า ซึ่งรัฐใช้กำหนดว่าอดีตแบบใดควรถูกจดจำในฐานะรากฐานของชาติ

ศาสนาในบริบทนี้จึงไม่ได้ดำรงอยู่แยกจากรัฐ หากถูกทำให้เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างอำนาจและอัตลักษณ์แห่งชาติ โดยเฉพาะในสังคมที่ศาสนาหลักมีความสัมพันธ์แนบแน่นกับประวัติศาสตร์การก่อรูปของรัฐ (McCargo, 2019; Keyes, 2014) การอ้างศาสนาเพื่อปกป้องโบราณสถานหรือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จึงมีพลังในการสร้างความชอบธรรม ทางศีลธรรมให้แก่รัฐ และทำให้การครอบครองพื้นที่ถูกมองว่าเป็นหน้าที่ทางศีลธรรม มากกว่าการใช้อำนาจทางการเมือง

ในบริบทของข้อพิพาทชายแดน ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา โบราณสถาน และรัฐชาติยิ่งทวีความซับซ้อนเมื่อโบราณสถานตั้งอยู่ในพื้นที่ที่เส้นพรมแดนสมัยใหม่ไม่สอดคล้องกับขอบเขตอำนาจในอดีต การอ้างสิทธิ์เหนือพื้นที่ดังกล่าวจึงไม่ใช่เพียงการโต้แย้งเชิงกฎหมาย หากแต่เป็นการช่วงชิงความหมายของประวัติศาสตร์และศรัทธา (Hassner, 2009; Lee, 2014) รัฐต่างๆ มักยกสถานะความศักดิ์สิทธิ์และคุณค่าทางวัฒนธรรมขึ้นมาเป็นเหตุผลสนับสนุนการอ้างสิทธิ์ เพื่อทำให้จุดยืนของตนดูชอบธรรมในสายตาสาธารณะทั้งภายในและระหว่างประเทศ

ด้วยเหตุนี้ศาสนาและโบราณสถานจึงทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมระหว่างอำนาจรัฐกับอารมณ์ความรู้สึกของสังคม การเมืองของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในระดับรัฐชาติจึงไม่เพียงกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับดินแดน หากยังหล่อหลอมวิธีที่ประชาชนรับรู้ความเป็นชาติ ศัตรู และหน้าที่ทางศีลธรรมของตนเองในบริบทของความขัดแย้งชายแดนร่วมสมัย

2.3 ความทรงจำ ประวัติศาสตร์ และการอ้างสิทธิ์เหนือดินแดน

ความทรงจำและประวัติศาสตร์มีบทบาทสำคัญในการทำให้การอ้างสิทธิ์เหนือดินแดนมีความชอบธรรมมากกว่าการพึ่งพาเหตุผลทางกฎหมายเพียงอย่างเดียว ในบริบทของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ อดีตไม่ได้ถูกถ่ายทอดในฐานะข้อเท็จจริงที่เป็นกลาง หากแต่ถูกคัดเลือก จัดวาง และตีความใหม่ให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์และผลประโยชน์ของรัฐชาติ (Assmann, 2011; Ricoeur, 2004) กระบวนการนี้ทำให้ประวัติศาสตร์กลายเป็นทรัพยากรเชิงศีลธรรม ที่สามารถใช้สนับสนุนการอ้างสิทธิ์เหนือพื้นที่ในปัจจุบัน โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีความหมายทางศาสนาและวัฒนธรรมสูง การเมืองของความทรงจำ (Politics of memory) แสดงออกผ่านการเลือกจำและการทำให้ลืมอย่างเป็นระบบ อดีตบางช่วงถูกยกย่องให้เป็นช่วงเวลาแห่งความรุ่งเรืองและความชอบธรรม ขณะที่อดีตอีกจำนวนมากโดยเฉพาะประวัติศาสตร์ที่สะท้อนความหลากหลาย การทับซ้อนของอำนาจ หรือความไม่แน่นอนของพรมแดนถูกกลบเกลื่อนหรือทำให้เจียบหาย (Ricoeur, 2004; Abu El-Haj, 2001) ในกรณีของโบราณสถานชายแดน การเลือกจำเช่นนี้ทำให้สถานที่เดียวกันถูกผูกโยงกับเรื่องเล่าของชาติฝ่ายเดียว และตัดทอนความเป็นไปได้ของความทรงจำร่วมข้ามพรมแดน

เมื่อความทรงจำถูกทำให้เป็นของชาติ การอ้างสิทธิ์เหนือดินแดนจึงถูกยกระดับจากการโต้แย้งเชิงเทคนิคไปสู่การปกป้องศักดิ์ศรีและคุณค่าทางศีลธรรมของสังคม การทำลายการอ้างสิทธิ์ดังกล่าวจึงถูกตีความว่าเป็นการปฏิเสธประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ของชาติ ไม่ใช่เพียงการไม่เห็นด้วยเชิงกฎหมาย (Anderson, 2006; Sen, 2009) กลไกนี้ทำให้ข้อพิพาทที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์มีแนวโน้มยืดเยื้อและตึงเครียดมากขึ้น เนื่องจากการประนีประนอมถูกมองว่าเป็นการ “ยอมแพ้ต่ออดีต”

ในบริบทเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งพรมแดนสมัยใหม่จำนวนมากถูกกำหนดภายใต้อิทธิพลอาณานิคม ความทรงจำก่อนรัฐชาติยิ่งมีความสำคัญในการรองรับการอ้างสิทธิ์เหนือพื้นที่ (Scott, 2009; Keyes, 2014) โบราณสถานและศาสนสถานจึงถูกทำให้เป็นหลักฐานของความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ แม้ความเป็นจริงในอดีตจะมีลักษณะพหุศูนย์อำนาจและยืดหยุ่นกว่าที่เรื่องเล่าของรัฐชาตินำเสนอ การทำความเข้าใจบทบาทของความทรงจำและประวัติศาสตร์ในลักษณะนี้จึงเป็นกุญแจสำคัญในการอธิบายว่า เหตุใดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จึงกลายเป็นสนามการเมืองที่อ่อนไหวและยากต่อการคลี่คลายในข้อพิพาทชายแดนร่วมสมัย

3. พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์กับข้อพิพาทชายแดน

3.1 โบราณสถานในฐานะเครื่องมือทางการเมืองระหว่างรัฐ

โบราณสถานในบริบทของข้อพิพาทระหว่างรัฐมิได้ดำรงอยู่ในฐานะวัตถุทางประวัติศาสตร์ที่เป็นกลาง หากแต่ถูกทำให้เป็น “หลักฐานเชิงศีลธรรม” ที่รัฐใช้ยืนยันความชอบธรรมของตนเหนือดินแดน (Assmann, 2011; Abu El-Haj, 2001) การอ้างถึงอายุ ความยิ่งใหญ่ และความเชื่อมโยงกับอารยธรรมในอดีต ทำให้โบราณสถานถูกยกระดับจากมรดกทางวัฒนธรรมไปสู่ทรัพยากรทางการเมืองที่มีพลังสูง โดยเฉพาะเมื่อโบราณสถานนั้นตั้งอยู่ในพื้นที่ชายแดนที่มีความคลุมเครือทางประวัติศาสตร์และกฎหมาย

ในความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ โบราณสถานมักถูกใช้เป็นสัญลักษณ์เพื่อทำให้การอ้างสิทธิ์เหนือดินแดนดูมีรากฐานลึกซึ้งและชอบธรรมยิ่งขึ้น รัฐไม่เพียงอ้างเส้นพรมแดนหรือแผนที่ หากยังอ้างความเป็น “เจ้าของอดีต” เพื่อเชื่อมโยงอดีตกับอธิปไตยในปัจจุบัน (Anderson, 2006; Lee, 2014) กลไกดังกล่าวทำให้ข้อพิพาทซึ่งอาจเริ่มต้นจากการตีความกฎหมายหรือสนธิสัญญา กลายเป็นการช่วงชิงความหมายของประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์แห่งชาติ

นักวิชาการชี้ว่า เมื่อโบราณสถานถูกผูกโยงเข้ากับศักดิ์ศรีของชาติ การเจรจาทางการทูตย่อมเผชิญข้อจำกัดทางศีลธรรมที่รุนแรงขึ้น การยอมถอยหรือประนีประนอมอาจถูกมองว่าเป็นการทรยศต่อบรรพชนหรือมรดกของชาติ มากกว่าการตัดสินใจเชิงยุทธศาสตร์ (Hassner, 2009; Zellman & Fox, 2018) โบราณสถานจึงทำหน้าที่เป็น “เส้นแดงเชิงศีลธรรม” ที่รัฐใช้กำหนดขอบเขตของสิ่งที่สามารถต่อรองได้ในเวทีระหว่างประเทศ ยิ่งไปกว่านั้น การใช้โบราณสถานเป็นเครื่องมือทางการเมืองยังส่งผลต่อการรับรู้ของสาธารณะภายในประเทศ ผ่านสื่อ การศึกษา และวาทกรรมชาตินิยม โบราณสถานถูกทำให้เป็นภาพแทนของความถูกต้องทางประวัติศาสตร์และความชอบธรรมของรัฐ ขณะที่การอ้างสิทธิ์ของรัฐอื่นถูกทำให้ดูเป็นการรุกรานหรือบิดเบือนอดีต (Sen, 2009; McCargo, 2019) กระบวนการนี้ทำให้โบราณสถานไม่เพียงเป็นประเด็นทางการทูต หากยังกลายเป็นสนามการเมืองภายในที่รัฐสามารถใช้ระดมความชอบธรรมและความภักดีของประชาชน

ดังนั้นการทำความเข้าใจโบราณสถานในข้อพิพาทระหว่างรัฐ จำเป็นต้องมองเห็นบทบาทของโบราณสถานในฐานะเครื่องมือเชิงสัญลักษณ์ที่เชื่อมโยงอดีต ศีลธรรม และอำนาจเข้าด้วยกัน การมองโบราณสถานเพียงในฐานะวัตถุทางวัฒนธรรมย่อมไม่เพียงพอ หากไม่พิจารณาว่าโบราณสถานถูกทำให้เป็นการเมือง และถูกใช้กำกับความหมายของอธิปไตยในเวทีระหว่างรัฐอย่างไร

3.2 กรณีปราสาทพระวิหาร: ความศักดิ์สิทธิ์ ความเป็นชาติ และอธิปไตย

กรณีปราสาทพระวิหารสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า โบราณสถานสามารถถูกทำให้เป็นศูนย์กลางของความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างรัฐได้อย่างไร แม้ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศจะมีคำวินิจฉัยในประเด็นทางกฎหมายแล้ว แต่ข้อพิพาทกลับไม่ยุติลง หากกลับทวีความตึงเครียดในระดับสังคมและการเมืองภายในประเทศ

(Lee, 2014) ปราสาทพระวิหารจึงมิได้เป็นเพียงกรณีพิพาทเรื่องเส้นพรมแดน หากแต่เป็นสนามการเมืองที่ความศักดิ์สิทธิ์และอัตลักษณ์แห่งชาติถูกนำมาหลอมรวมเข้าด้วยกัน

ความศักดิ์สิทธิ์ของปราสาทพระวิหารไม่ได้จำกัดอยู่ที่มิติทางศาสนาเท่านั้น หากยังถูกทำให้เป็นสัญลักษณ์ของความรุ่งเรืองทางอารยธรรมและศักดิ์ศรีของชาติ ผ่านการเล่าเรื่องทางประวัติศาสตร์และการนำเสนอในพื้นที่สาธารณะ (Assmann, 2011; Anderson, 2006) รัฐและชนชั้นนำทางการเมืองทั้งไทยและกัมพูชามีบทบาทสำคัญในการคัดเลือกและเน้นย้ำอดีตบางช่วง เพื่อให้ปราสาทพระวิหารถูกจดจำในฐานะ “มรดกของชาติ” มากกว่ามรดกร่วมของภูมิภาค กระบวนการนี้ทำให้การอ้างสิทธิ์เหนือพื้นที่ที่ถูกยกระดับเป็นประเด็นเชิงศีลธรรมที่ยากต่อการตั้งคำถามในบริบทการเมืองภายในประเทศ ข้อพิพาทปราสาทพระวิหารถูกใช้เป็นเครื่องมือในการระดมชาตินิยมและความชอบธรรมของรัฐทั้งประเทศไทยและกัมพูชา การอ้างการปกป้องโบราณสถานและศักดิ์ศรีของชาติทำให้ฝ่ายการเมืองสามารถสร้างเส้นแบ่งระหว่าง “ผู้รักชาติ” กับ “ผู้บ่อนทำลายชาติ” ได้อย่างชัดเจน (McCargo, 2019; Sen, 2009) ความขัดแย้งระหว่างรัฐจึงแทรกซึมเข้าสู่การเมืองภายในและความสัมพันธ์ทางสังคม ส่งผลให้พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์กลายเป็นตัวเร่งปฏิกิริยาของความแตกแยก

ในระดับระหว่างประเทศ กรณีปราสาทพระวิหารแสดงให้เห็นข้อจำกัดของกรอบกฎหมายระหว่างประเทศในการจัดการข้อพิพาทที่มีมิติศักดิ์สิทธิ์และอารมณ์ของชาติเป็นแกนกลาง แม้คำตัดสินทางกฎหมายจะมีผลผูกพันแต่ไม่สามารถลดทอนพลังของวาทกรรมศีลธรรมและความทรงจำทางประวัติศาสตร์ที่รัฐต่าง ๆ ใช้สนับสนุนจุดยืนของตนได้ (Hassner, 2009; Zellman & Fox, 2018) กรณีนี้จึงตอกย้ำว่าการทำความเข้าใจข้อพิพาทชายแดนที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ จำเป็นต้องพิจารณาควบคู่ทั้งมิติอำนาจ ศาสนา และการเมืองของความทรงจำ มากกว่าการพึ่งพาการอธิบายเชิงกฎหมายเพียงลำพัง

3.3 การเปรียบเทียบกับกรณีต่างประเทศ: รูปแบบร่วมของการเมืองพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

เมื่อพิจารณากรณีปราสาทพระวิหารในเชิงเปรียบเทียบกับข้อพิพาทพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในบริบทอื่น จะพบรูปแบบร่วมบางประการที่สะท้อนกลไกสากลของการเมืองพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ กรณีเยรูซาเล็มเป็นตัวอย่างสำคัญที่ศาสนา ประวัติศาสตร์ และอธิปไตยถูกผูกโยงเข้าด้วยกันอย่างแนบแน่น จนทำให้พื้นที่หนึ่งเดียวถูกอ้างสิทธิ์ในฐานะศูนย์กลางทางศีลธรรมของหลายกลุ่มพร้อมกัน (Bregier et al., 2012; Dumper, 2019) เช่นเดียวกับกรณีปราสาทพระวิหาร พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในเยรูซาเล็มถูกทำให้เป็น “หลักฐานแห่งความชอบธรรม” ที่ยากต่อการเจรจาต่อรอง เนื่องจากการประนีประนอมถูกตีความว่าเป็นการละเมิดคุณค่าทางศาสนาและอัตลักษณ์ของกลุ่มตน

ในเอเชียใต้และตะวันออกกลาง งานวิชาการจำนวนมากชี้ให้เห็นว่า ความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับศาสนสถานมีแนวโน้มยืดเยื้อและดึงอารมณ์สาธารณะได้สูงกว่าข้อพิพาทเชิงดินแดนทั่วไป เนื่องจากพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ถูกทำให้เป็น “พื้นที่ต้องห้าม” ต่อการประนีประนอมเชิงเหตุผล (Hassner, 2009; Reiter, 2017) รูปแบบดังกล่าวสะท้อนว่าความศักดิ์สิทธิ์ทำหน้าที่ลดทอนพื้นที่ของการเมืองแบบเจรจา และเพิ่มน้ำหนักให้กับการเมืองเชิงศีลธรรมและอารมณ์ ซึ่งคล้ายคลึงกับสิ่งที่ปรากฏในกรณีชายแดนไทย-กัมพูชา

อีกประเด็นหนึ่งที่ปรากฏร่วมกันในหลายกรณี คือการทำให้พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์กลายเป็นเครื่องมือของรัฐบาลในการสร้างเอกภาพภายใน ท่ามกลางความไม่มั่นคงหรือความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศ รัฐบาลมักยกระดับประเด็นศาสนาและโบราณสถานขึ้นมาเป็นสัญลักษณ์ของความสามัคคีและศักดิ์ศรีของชาติ (Anderson, 2006; McCargo, 2019) กระบวนการนี้ทำให้อัฒิพาทระหว่างรัฐไม่เพียงดำรงอยู่ในเวทีระหว่างประเทศ หากยังถูกใช้เป็นทรัพยากรทางการเมืองภายใน ซึ่งส่งผลให้ความขัดแย้งมีแรงต้านต่อการคลี่คลายมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตามการเปรียบเทียบกรณีต่างประเทศยังชี้ให้เห็นความเป็นไปได้ของแนวทางทางเลือกในการจัดการพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ งานบางชิ้นเสนอรูปแบบการจัดการร่วม การยอมรับพหุความทรงจำ และการแยกศาสนาออกจากการอ้างอธิปไตยโดยตรง เพื่อลดความตึงเครียดและเปิดพื้นที่การเจรจา (Reiter, 2017; Dumper, 2019) การมองกรณีปราสาทพระวิหารในกรอบเปรียบเทียบเช่นนี้จึงช่วยให้เห็นว่า ความขัดแย้งมิได้เป็นผลลัพธ์ที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ของความศักดิ์สิทธิ์ หากขึ้นอยู่กับว่ารัฐและสังคมเลือกจัดการความหมายของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์อย่างไรในทางการเมือง

4. ผลกระทบทางสังคมและการเมืองของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

4.1 การสร้างภาพ “เรา-เขา” และศัตรูเชิงศีลธรรม

การเมืองของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์มีบทบาทสำคัญในการสร้างเส้นแบ่งเชิงศีลธรรมระหว่าง “เรา” กับ “เขา” ผ่านกระบวนการทำให้อัฒิพาทเชิงดินแดนกลายเป็นอัฒิพาทเชิงคุณค่า เมื่อโบราณสถานหรือศาสนสถานถูกนิยามว่าเป็นหัวใจของชาติ การปกป้องพื้นที่ดังกล่าวจึงถูกยกระดับเป็นหน้าที่ทางศีลธรรม ขณะที่ฝ่ายที่อ้างสิทธิ์ทับซ้อนหรือมีมุมมองต่างออกไปถูกวาดภาพว่าเป็นผู้คุกคามศรัทธาและศักดิ์ศรีของชาติ (Sen, 2009; Lamont, 1992) กลไกนี้ทำให้ความขัดแย้งไม่ต่างจากที่อยู่ระดับนโยบายหรือกฎหมาย หากแทรกซึมเข้าสู่ระดับอารมณ์และจริยธรรมของสังคม

ในกระบวนการดังกล่าว รัฐและชนชั้นนำทางการเมืองมักใช้วาทกรรมศาสนาและประวัติศาสตร์เพื่อทำให้ความแตกต่างทางการเมืองกลายเป็นความแตกต่างทางศีลธรรม การอ้างถึงบรรพชน ความเสียสละ และความศักดิ์สิทธิ์ของสถานที่ ทำให้การคัดค้านหรือการตั้งคำถามต่อจุดยืนของรัฐถูกตีความว่าเป็นการไม่จงรักภักดีหรือการลบหลู่คุณค่าพื้นฐานของชาติ (Anderson, 2006; McCargo, 2019) ผลลัพธ์คือการลดทอนความชอบธรรมของเสียงที่แตกต่าง และการทำให้พื้นที่สาธารณะสำหรับการอภิปรายอย่างมีเหตุผลแคบลง

การสร้างศัตรูเชิงศีลธรรมยังส่งผลให้ฝ่ายตรงข้ามถูกทำให้เป็น “ผู้อื่น” ที่ไม่เพียงผิดกฎหมายหรือผิดข้อตกลง หากยังถูกมองว่าผิดศีลธรรมโดยเนื้อแท้ การอ้างสิทธิ์ของอีกฝ่ายจึงไม่ถูกพิจารณาในฐานะข้อโต้แย้งที่อาจต่อรองได้ แต่ถูกมองว่าเป็นการรุกรานหรือการบิดเบือนอดีต (Hassner, 2009; Zellman & Fox, 2018) ในบริบทเช่นนี้ ความขัดแย้งมีแนวโน้มถูกทำให้เป็นเรื่องของศักดิ์ศรีและศรัทธา มากกว่าประเด็นที่สามารถแก้ไขผ่านกลไกทางการเมืองหรือกฎหมาย

ยิ่งไปกว่านั้นการแบ่งขั้วแบบ “เรา-เขา” ในกรณีพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ยังส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนข้ามพรมแดน ชุมชนที่เคยมีความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจร่วมกันอาจถูกดึงเข้าไปอยู่ในกรอบของความหวาดระแวงและความเป็นศัตรู ผ่านการผลิตซ้ำของวาทกรรมชาตินิยมในสื่อและการศึกษา (Keyes, 2014; Scott, 2009) การเมืองของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จึงไม่เพียงสร้างศัตรูในระดับรัฐ หากยังหล่อหลอมการรับรู้และความรู้สึกของผู้คนในชีวิตประจำวัน

ดังนั้นการวิเคราะห์การสร้างภาพ “เรา-เขา” ในข้อพิพาทที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ช่วยให้เห็นว่าความขัดแย้งไม่ได้เกิดจากความแตกต่างทางผลประโยชน์เพียงอย่างเดียว หากเป็นผลจากกระบวนการทำให้การเมืองกลายเป็นเรื่องของศีลธรรม การทำความเข้าใจกลไกนี้จึงเป็นกุญแจสำคัญในการอธิบายว่า เหตุใดข้อพิพาทชายแดนที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและโบราณสถานจึงมีพลังในการระดมอารมณ์และยากต่อการคลี่คลายอย่างยั่งยืน

4.2 ผลกระทบต่อชุมชนชายแดน

แม้การเมืองของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จะถูกขับเคลื่อนในระดับรัฐและวาทกรรมชาตินิยม แต่ผลกระทบที่เป็นรูปธรรมกลับตกอยู่กับชุมชนชายแดนซึ่งดำรงชีวิตอยู่กับพื้นที่พิพาทโดยตรง เมื่อโบราณสถานและศาสนสถานถูกยกระดับเป็นสัญลักษณ์แห่งอธิปไตย พื้นที่ชายแดนย่อมถูกทำให้กลายเป็นพื้นที่เฝ้าระวังและความมั่นคง มากกว่าจะเป็นพื้นที่ของการดำรงชีวิตร่วมกัน (Scott, 2009; Keyes, 2014) ชุมชนท้องถิ่นซึ่งเคยมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และเครือญาติข้ามพรมแดน จึงต้องเผชิญกับข้อจำกัดใหม่ ๆ ที่รัฐกำหนดขึ้นภายใต้เหตุผลของการปกป้องพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

การทำให้พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์กลายเป็นประเด็นความมั่นคง ส่งผลให้การเคลื่อนไหว การประกอบอาชีพ และการใช้ทรัพยากรของชุมชนชายแดนถูกควบคุมอย่างเข้มงวดมากขึ้น การเข้าถึงพื้นที่ทำกิน เส้นทางสัญจร หรือแม้แต่การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา อาจถูกจำกัดหรืออยู่ภายใต้การอนุญาตของรัฐ (Keyes, 2014; Scott, 2009) ในบริบทเช่นนี้ชุมชนท้องถิ่นมักถูกลดบทบาทจาก “ผู้มีความสัมพันธ์กับพื้นที่” ลงเหลือเพียง “ผู้พำนักในพื้นที่ยุทธศาสตร์” ที่ต้องปฏิบัติตามตรรกะความมั่นคงของรัฐ

นอกจากนี้วาทกรรมชาตินิยมที่ผูกโยงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์กับศีลธรรมของชาติ ยังส่งผลต่อการรับรู้และความสัมพันธ์ทางสังคมภายในชุมชนชายแดนเอง การถูกจัดวางให้อยู่ใกล้ “พื้นที่พิพาท” ทำให้ชุมชนบางกลุ่มถูกมองด้วยความหวาดระแวงในฐานะผู้ที่อาจมีความจงรักภักดีไม่ชัดเจน หรือมีความเชื่อมโยงกับ “ฝ่ายตรงข้าม” (Sen, 2009; McCargo, 2019) สถานะทางสังคมของชุมชนชายแดนจึงเปราะบางและอาจถูกตั้งคำถามได้ง่ายในช่วงที่ความขัดแย้งทวีความตึงเครียด

ผลกระทบอีกประการหนึ่งคือการทำให้เสียงและประสบการณ์ของชุมชนชายแดนถูกลบด้วยวาทกรรมระดับชาติ เรื่องเล่าของรัฐเกี่ยวกับศาสนา ประวัติศาสตร์ และอธิปไตยมักไม่เปิดพื้นที่ให้กับความทรงจำท้องถิ่นที่สะท้อนการอยู่ร่วมกันข้ามพรมแดนมาอย่างยาวนาน (Assmann, 2011; Ricoeur, 2004) ความทรงจำร่วมเหล่านี้ถูกทำให้เงียบหาย เพราะไม่สอดคล้องกับเรื่องเล่าของชาติที่ต้องการความชัดเจนและเอกภาพ ดังนั้นการเมืองของ

พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จึงสร้างต้นทุนทางสังคมที่สูงให้กับชุมชนชายแดนทั้งในแง่เศรษฐกิจ ความมั่นคงในชีวิต และความสัมพันธ์ทางสังคม การทำความเข้าใจผลกระทบในระดับชุมชนช่วยเปิดให้เห็นด้านที่ถูกละเลยของข้อพิพาทชายแดน และชี้ให้เห็นว่า การจัดการความขัดแย้งที่มุ่งเน้นเพียงศักดิ์ศรีของรัฐ อาจละเลยชีวิตและศักดิ์ศรีของผู้คนที่อาศัยอยู่กับพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นโดยตรง

ในกรณีปราสาทพระวิหาร การสร้างภาพ “เรา-เขา” และศัตรูเชิงศีลธรรมปรากฏอย่างเด่นชัดผ่านการเล่าเรื่องของรัฐและวาทกรรมชาตินิยมที่ผูกโยงโบราณสถานเข้ากับศาสนา ประวัติศาสตร์ และศักดิ์ศรีของชาติ ฝ่าย “เรา” ถูกนิยามในฐานะผู้ปกป้องมรดกศักดิ์สิทธิ์และผู้สืบทอดอารยธรรมอันชอบธรรม ขณะที่ฝ่าย “เขา” ถูกวาดภาพว่าเป็นผู้รุกรานหรือผู้บิดเบือนอดีต และในบางกรณีถูกทำให้เป็นผู้ลบหลู่คุณค่าทางศีลธรรมของชาติ การอ้างสิทธิ์เหนือพื้นที่จึงไม่ถูกนำเสนอในฐานะข้อพิพาททางกฎหมายที่อาจต่อรองได้ หากถูกยกระดับเป็นการต่อสู้ระหว่างความถูกต้องกับความผิดศีลธรรม กลไกดังกล่าวทำให้ฝ่ายตรงข้ามถูกทำให้เป็น “ศัตรูเชิงศีลธรรม” มากกว่าคู่แข่งทางการเมือง และทำให้การตั้งคำถามหรือการประนีประนอมถูกตีความว่าเป็นการทรยศต่อศรัทธาและอัตลักษณ์ของชาติ กระบวนการนี้สะท้อนให้เห็นว่ากรณีปราสาทพระวิหารมิได้เป็นเพียงข้อพิพาทเชิงอธิปไตย หากเป็นสนามการเมืองที่ศีลธรรมถูกนำมาใช้กำกับเส้นแบ่งของความเป็นพวกเดียวกันและความเป็นศัตรูอย่างชัดเจน

4.3 ผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและสังคม

การเมืองของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์มิได้ส่งผลเพียงต่อชุมชนชายแดน หากยังสั่นคลอนความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมในวงกว้าง โดยเฉพาะเมื่อรัฐผูกโยงศาสนาและโบราณสถานเข้ากับวาทกรรมอธิปไตยและความมั่นคง การกำหนดนโยบายและการใช้อำนาจของรัฐจึงมีลักษณะเชิงศีลธรรมและสัญลักษณ์สูง ส่งผลให้การตั้งคำถามหรือการวิพากษ์นโยบายเกี่ยวกับพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ถูกทำให้กลายเป็นเรื่องอ่อนไหวหรือถูกมองว่าเป็นการบ่อนทำลายชาติ (Asad, 2003; Sen, 2009) ภาวะเช่นนี้ทำให้พื้นที่สาธารณะของการถกเถียงเชิงเหตุผลระหว่างรัฐกับสังคมแคบลงอย่างมีนัยสำคัญ

ในระดับเชิงโครงสร้าง การทำให้พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นเรื่องความมั่นคง ส่งผลให้รัฐมีแนวโน้มใช้อำนาจแบบรวมศูนย์และอาศัยกลไกด้านความมั่นคงมากกว่ากลไกการมีส่วนร่วมของสังคม การตัดสินใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ การพัฒนา หรือการเข้าถึงโบราณสถานในพื้นที่พิพาท มักถูกกำหนดจากส่วนกลาง โดยมีเหตุผลด้านอธิปไตยเป็นตัวนำ (McCargo, 2019; Scott, 2009) กระบวนการดังกล่าวทำให้สังคม โดยเฉพาะภาคประชาชนและชุมชนท้องถิ่น ถูกลดบทบาทเป็นเพียงผู้รับนโยบาย มากกว่าคู่เจรจาที่มีอำนาจต่อรอง

นอกจากนี้การเมืองของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ยังสร้างความตึงเครียดเชิงความไว้วางใจระหว่างรัฐกับสังคม เมื่อรัฐอ้างศาสนาและประวัติศาสตร์เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับการใช้อำนาจ ความชอบธรรมดังกล่าวอาจไม่สอดคล้องกับประสบการณ์ชีวิตจริงของประชาชนในพื้นที่ (Ricoeur, 2004; Assmann, 2011) ช่องว่างระหว่าง

เรื่องเล่าของรัฐกับความทรงจำของสังคม จึงนำไปสู่ความรู้สึกแปลกแยก (alienation) และการตั้งคำถามต่อความจริงใจของรัฐในการปกป้องผลประโยชน์ของประชาชนอย่างแท้จริง

ในระยะยาวความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและสังคมที่ถูกกำกับด้วยวาทกรรมศักดิ์สิทธิ์และความมั่นคง อาจบ่อนทำลายหลักการปกครองแบบมีส่วนร่วมและหลักนิติธรรม การใช้อำนาจที่อาศัยสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์เป็นเกราะคุ้มกันทางการเมือง ทำให้การตรวจสอบถ่วงดุลและความรับผิดชอบของรัฐต่อสังคมอ่อนแอลง (Asad, 2003; Sen, 2009) ภายใต้งูเห่าเช่นนี้ การเมืองของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จึงไม่เพียงเป็นประเด็นชายแดน หากแต่เป็นโจทย์สำคัญของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐ ศาสนา และสังคมในโลกสมัยใหม่

5. ทางเลือกเชิงจริยธรรมและนโยบาย

5.1 การเมืองของความชอบธรรมและการจัดการข้อพิพาท

ข้อพิพาทที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ไม่สามารถตีความได้เพียงผ่านกรอบกฎหมายหรือสนธิสัญญา เนื่องจากความชอบธรรมของการอ้างสิทธิ์นั้นถูกกำหนดร่วมกันโดยวาทกรรมทางศาสนา ประวัติศาสตร์ และอารมณ์ของสังคม (Assmann, 2011; Hassner, 2009) รัฐและชนชั้นนำทางการเมืองมักอาศัยความศักดิ์สิทธิ์และความเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์เป็นเกราะป้องกันในการเจรจาและการตัดสินใจเชิงยุทธศาสตร์ ทำให้ข้อพิพาทชายแดนในลักษณะนี้มีความซับซ้อนและยืดเยื้อมากกว่าข้อพิพาทดินแดนทั่วไป

การเมืองของความชอบธรรมยังสะท้อนผ่านการจัดการความทรงจำและการเลือกจำ-ลืม โดยรัฐมักเน้นย้ำอดีตที่สนับสนุนสิทธิอธิปไตยของตน ขณะเดียวกันอดีตที่อาจสนับสนุนการอ้างสิทธิ์ของฝ่ายตรงข้ามถูกละเลยหรือทำให้เจียบหาย (Ricoeur, 2004; Abu El-Haj, 2001) กลไกนี้ช่วยให้รัฐสามารถสร้างข้ออ้างเชิงศีลธรรมในการปกป้องพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และทำให้ข้อพิพาทซับซ้อนยิ่งขึ้นเนื่องจากการเจรจาต่อรองต้องเผชิญทั้งข้อเท็จจริงทางกฎหมายและความเชื่อทางศีลธรรมของสังคม

ในระดับปฏิบัติ การจัดการข้อพิพาทในบริบทพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์มักต้องอาศัยแนวทางหลากหลาย ทั้งการเจรจาเชิงการทูต การจัดการด้านวัฒนธรรมร่วม การสร้างข้อตกลงอนุรักษ์โบราณสถาน และการจัดทำกรอบความร่วมมือข้ามชาติ (Reiter, 2017; Dumper, 2019) แนวทางเหล่านี้มุ่งลดความตึงเครียดและสร้างความเข้าใจร่วม โดยยังคงให้ความสำคัญกับความหมายเชิงศีลธรรมของพื้นที่ แต่ต้องไม่ละทิ้งความเป็นไปได้ของการประนีประนอมในเชิงปฏิบัติ

การเมืองของความชอบธรรมในข้อพิพาทพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จึงเป็นทั้งเครื่องมือและอุปสรรค: เป็นเครื่องมือในการสร้างเอกภาพและความชอบธรรมให้แก่รัฐ แต่ในเวลาเดียวกันก็เป็นอุปสรรคต่อการเจรจาและการจัดการความขัดแย้งอย่างมีเหตุผล การทำความเข้าใจกลไกนี้ช่วยให้เห็นว่า การแก้ไขข้อพิพาทเช่นนี้จำเป็นต้องเชื่อมโยงมิติทางกฎหมาย วัฒนธรรม และความรู้สึกศีลธรรมของประชาชนควบคู่กัน

5.2 แนวทางการสร้างพื้นที่เจรจาและความเข้าใจร่วม

เพื่อจัดการข้อพิพาทที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์อย่างยั่งยืน แนวทางเชิงปฏิบัติจำเป็นต้องให้ความสำคัญทั้งด้านวัฒนธรรม ความศรัทธา และความชอบธรรมของรัฐควบคู่กัน การสร้างพื้นที่เจรจาที่เปิดกว้างสำหรับทุกฝ่าย ช่วยให้เสียงของชุมชนท้องถิ่นและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียถูกนำมาพิจารณา ไม่เพียงแต่เน้นเรื่องอธิปไตยหรืออารมณชาตินิยมเท่านั้น (Reiter, 2017; Dumper, 2019) การมีส่วนร่วมเช่นนี้สามารถลดความตึงเครียดและสร้างความเข้าใจร่วมในประเด็นที่ละเอียดอ่อนทางศีลธรรมและวัฒนธรรม

หนึ่งในกลยุทธ์สำคัญคือการยอมรับพหุความทรงจำ (plurality of memories) และการเล่าเรื่องร่วมของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ รัฐและนักวิชาการสามารถทำงานร่วมกับชุมชนท้องถิ่นในการสร้างเรื่องเล่าที่สะท้อนทั้งอดีตและปัจจุบัน เพื่อหลีกเลี่ยงการเลือกจำหรือลืมที่มักสร้างความขัดแย้งและทำให้ฝ่ายตรงข้ามถูกทำให้เป็นศัตรูเชิงศีลธรรม (Assmann, 2011; Ricoeur, 2004) การเปิดโอกาสให้มีการบรรจุเรื่องเล่าหลากหลายเข้าในหลักสูตร การศึกษา สื่อสาธารณะ และกิจกรรมวัฒนธรรม สามารถช่วยให้ประชาชนเข้าใจบริบทประวัติศาสตร์อย่างรอบด้าน และลดอคติที่ทำให้เกิดความขัดแย้ง

นอกจากนี้การจัดตั้งข้อตกลงอนุรักษโบราณสถานและการใช้พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ร่วมกัน (Shared heritage frameworks) ยังเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการสร้างความร่วมมือข้ามพรมแดน ตัวอย่างจากกรณีเยรูซาเล็ม และเอเชียใต้ชี้ให้เห็นว่า การกำหนดกรอบที่เคารพศักดิ์ศรีทางศาสนาและวัฒนธรรมของทุกฝ่าย ช่วยลดแรงกดดันเชิงอารมณ์และสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเจรจาต่อรอง (Hassner, 2009; Breger et al., 2012) การจัดการเชิงสัญลักษณ์เช่นนี้จึงทำให้พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์กลายเป็นสะพานแห่งความเข้าใจแทนที่จะเป็นเครื่องมือแห่งความขัดแย้ง สุดท้าย การสร้างพื้นที่เจรจาอย่างมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างรัฐ นักวิชาการ ชุมชนท้องถิ่น และองค์กรระหว่างประเทศ การทำงานร่วมกันนี้ไม่เพียงลดความตึงเครียด แต่ยังเสริมสร้างความเข้าใจร่วมและความเชื่อถือนระหว่างรัฐและสังคม (Dumper, 2019; Reiter, 2017) การบูรณาการมิติทางกฎหมาย วัฒนธรรม และศีลธรรมเข้าด้วยกันจึงเป็นกุญแจสำคัญในการจัดการข้อพิพาทพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์อย่างยั่งยืน

5.3 การประนีประนอมเชิงวัฒนธรรมและศีลธรรม

การแก้ไขข้อพิพาทพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์อย่างยั่งยืนต้องอาศัยแนวทางการประนีประนอมที่คำนึงถึงมิติวัฒนธรรมและศีลธรรมควบคู่ไปกับการรอบกฎหมาย การเจรจาเชิงวัฒนธรรม (Cultural negotiation) ช่วยให้ฝ่ายต่าง ๆ สามารถระบุดูจุดร่วมของความศักดิ์สิทธิ์และคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โดยไม่ลดทอนความชอบธรรมของแต่ละฝ่าย (Dumper, 2019; Reiter, 2017) การเปิดพื้นที่สำหรับการแลกเปลี่ยนเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์และพิธีกรรมทางศาสนา จึงเป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยสร้างความเข้าใจร่วมและลดความตึงเครียดเชิงอารมณ์

กลยุทธ์สำคัญอีกประการคือการยอมรับความแตกต่างและความหลากหลายของความทรงจำ (Plurality of memories) การเปิดโอกาสให้ฝ่ายต่างๆ บันทึกและสื่อสารเรื่องเล่าของตนเองเกี่ยวกับพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ความขัดแย้งลดลงจากการถูกมองว่าเป็นการรุกรานเชิงศีลธรรม และเปลี่ยนเป็นการแลกเปลี่ยนความหมายและ

ความทรงจำร่วม (Assmann, 2011; Ricoeur, 2004) กลไกนี้ช่วยป้องกันการสร้างศัตรูเชิงศีลธรรมและเสริมสร้างความเชื่อถือนระหว่างรัฐและสังคม

นอกจากนี้ การใช้กรอบการอนุรักษ์โบราณสถานร่วมกัน (Shared heritage frameworks) ช่วยให้การจัดการพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์สามารถเกิดขึ้นได้อย่างมีระบบและเป็นรูปธรรม ข้อตกลงเช่นนี้สามารถกำหนดขอบเขตการเข้าถึง การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ โดยคงไว้ซึ่งความศักดิ์สิทธิ์และคุณค่าทางวัฒนธรรมของแต่ละฝ่าย (Hassner, 2009; Breger et al., 2012) การประนีประนอมเชิงวัฒนธรรมเช่นนี้จึงไม่เพียงลดความขัดแย้งแต่ยังเปิดทางให้เกิดความร่วมมือและสร้างพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรมที่ยั่งยืน

เมื่อพิจารณาข้อเสนอข้างต้นร่วมกัน จะเห็นได้ว่าการแก้ไขข้อพิพาทไทย-กัมพูชาไม่อาจอาศัยมาตรการด้านใดด้านหนึ่งโดยลำพัง หากจำเป็นต้องปรับกรอบการจัดการปัญหาในเชิงโครงสร้าง การลดทอนวาทกรรมชาตินิยมและการทำให้ฝ่ายตรงข้ามเป็นศัตรูเชิงศีลธรรม เป็นเงื่อนไขพื้นฐานในการเปิดพื้นที่การเจรจาอย่างมีเหตุผล ขณะเดียวกัน การปรับกรอบความมั่นคงจากการเน้นอธิปไตยของรัฐไปสู่ความมั่นคงของมนุษย์ จะช่วยให้ชีวิตและศักดิ์ศรีของประชาชนชายแดนถูกยอมรับเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการตัดสินใจ นอกจากนี้การเสริมสร้างกลไกความร่วมมือในระดับชุมชนและท้องถิ่นระหว่างไทยและกัมพูชา สามารถทำหน้าที่เป็นฐานรองรับการจัดการข้อพิพาทในระยะยาว หากการแก้ไขปัญหายังคงยึดติดกับกรอบความมั่นคงแบบรัฐเป็นศูนย์กลางและการเมืองของศัตรู ความขัดแย้งย่อมมีแนวโน้มถูกผลิตซ้ำอย่างไม่สิ้นสุด แต่หากสามารถบูรณาการข้อเสนอทั้งสามประการเข้าด้วยกัน ข้อพิพาทไทย-กัมพูชาก็อาจถูกเปลี่ยนจากสนามของการเผชิญหน้า ไปสู่พื้นที่ของการอยู่ร่วมกันและการจัดการความขัดแย้งอย่างสันติในระยะยาว

สรุป

ข้อพิพาทเกี่ยวกับพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์สะท้อนความซับซ้อนของการเมืองที่เชื่อมโยงอำนาจ ศาสนา ประวัติศาสตร์ และอัตลักษณ์ของรัฐเข้าด้วยกัน พื้นที่โบราณสถานและศาสนสถานไม่ได้เป็นเพียงมรดกทางวัฒนธรรม แต่ถูกทำให้เป็นเครื่องมือในการสร้างความชอบธรรมและศีลธรรมของรัฐ โดยเฉพาะในกรณีชายแดนไทย-กัมพูชา การอ้างสิทธิ์เหนือพื้นที่เหล่านี้มักพ่วงกับการผลิตวาทกรรมชาตินิยม การสร้างภาพ “เรา-เขา” และการกำหนดศัตรูเชิงศีลธรรม ซึ่งส่งผลทั้งต่อชุมชนชายแดนและความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคม ความทรงจำและประวัติศาสตร์ถูกใช้เป็นทรัพยากรเชิงศีลธรรม รัฐเลือกจำ เลือกลืมอดีตบางส่วนเพื่อสนับสนุนการอ้างสิทธิ์ของตน ทำให้พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์กลายเป็นสนามทางศีลธรรมที่ยากต่อการเจรจาและประนีประนอม ผลกระทบที่เกิดขึ้นทั้งในระดับชุมชนและสังคมกว้าง ได้แก่ การลดบทบาทของประชาชนในการตัดสินใจ การจำกัดการเข้าถึงพื้นที่ การเสื่อมความสัมพันธ์ข้ามพรมแดน และการเพิ่มความตึงเครียดในเวทีสาธารณะ

อย่างไรก็ตามการจัดการข้อพิพาทสามารถทำได้ผ่านแนวทางที่บูรณาการมิติทางกฎหมาย วัฒนธรรม และศีลธรรมเข้าด้วยกัน การสร้างพื้นที่เจรจาที่เปิดกว้าง การยอมรับความหลากหลายของความทรงจำ การใช้กรอบ

อนุรักษ์โบราณสถานร่วมกัน และการแลกเปลี่ยนเรื่องเล่าทางวัฒนธรรมช่วยสร้างความเข้าใจร่วม ลดความตึงเครียด และป้องกันการสร้างศัตรูเชิงศีลธรรม ในที่สุดการเมืองของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์สะท้อนว่าข้อพิพาทชายแดนไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของดินแดนหรืออำนาจรัฐ แต่ยังเกี่ยวพันกับความหมายของอดีต ศาสนา และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม การทำความเข้าใจมิติทั้งหมดเหล่านี้จึงเป็นกุญแจสำคัญต่อการจัดการข้อพิพาทอย่างยั่งยืนและสร้างสันติภาพในภูมิภาค

เอกสารอ้างอิง

- Abu El-Haj, N. (2001). *Facts on the ground: Archaeological practice and territorial self-fashioning in Israeli society*. University of Chicago Press.
- Anderson, B. (2006). *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism* (Rev. ed.). Verso.
- Assmann, J. (2011). *Cultural memory and early civilization: Writing, remembrance, and political imagination*. Cambridge University Press.
- Breger, M. J., Reiter, Y., & Hammer, L. (Eds.). (2012). *Sacred space in Israel and Palestine: Religion and politics*. Routledge.
- Donnelly, J. (2013). *Universal human rights in theory and practice* (3rd ed.). Cornell University Press.
- Dumper, M. (Ed.). (2019). *Contested holy cities: The urban dimension of religious conflicts*. Routledge.
- Girard, R. (1977). *Violence and the sacred* (P. Gregory, Trans.). Johns Hopkins University Press. (Original work published 1972)
- Hassner, R. E. (2009). *War on sacred grounds*. Cornell University Press.
- Keyes, C. F. (2014). *Finding their voice: Northeastern villagers and the Thai state*. Silkworm Books.
- Kong, L. (2010). Global shifts, theoretical shifts: Changing geographies of religion. *Progress in Human Geography*, 34(6), 755–776. <https://doi.org/10.1177/0309132510362602>
- Lamont, M. (1992). *Money, morals, and manners: The culture of the French and the American upper-middle class*. University of Chicago Press.
- Lee, S. K. (2014). Siam mismapped: Revisiting the territorial dispute over the Preah Vihear Temple. *South East Asia Research*, 22(2), 215–233. <https://doi.org/10.5367/sear.2014.0203>
- McCargo, D. (2019). *Fighting for virtue: Justice and politics in Thailand*. Cornell University Press.

- Reiter, Y. (2017). *Contested holy places in Israel–Palestine: Sharing and conflict resolution*. Routledge.
- Ricoeur, P. (2004). *Memory, history, forgetting* (K. Blamey & D. Pellauer, Trans.). University of Chicago Press.
- Scott, J. C. (2009). *The art of not being governed: An anarchist history of upland Southeast Asia*. Yale University Press.
- Sen, A. (2009). *Identity and violence: The illusion of destiny*. W. W. Norton & Company.
- Zellman, A., & Fox, J. (2018). Under God, indivisible? Religious salience and interstate territorial conflict. *Journal of Peace Research*, 55(5), 664–679.
<https://doi.org/10.1177/0022343318767070>

ภาคผนวก

คำแนะนำสำหรับผู้แต่ง

บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสารควรมีเนื้อหาทางวิชาการอยู่ในขอบเขตทางสังคมศาสตร์หรือเกี่ยวเนื่องกับสังคมศาสตร์ หรือเกี่ยวข้องกัสังคม และเป็นบทความจะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร

1.รูปแบบการเตรียมต้นฉบับของวารสาร ประกอบด้วย

1.1 บทความต้องเป็นตัวพิมพ์ สำหรับบทความภาษาอังกฤษใช้ชุดแบบอักษร (Font) ชนิดแอเรียล (Arial) ส่วนบทความภาษาไทยใช้ชุดแบบอักษร (Font) ชนิดไทยสารบรรณ (TH-Sarabun-PSK)

1.2 เนื้อหา (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) ให้จัดพิมพ์เป็น 1 คอลัมน์ และจัดพิมพ์เนื้อหาภาษาอังกฤษให้จัดพิมพ์เป็น Single Space

1.3 ถ้ามีรูปภาพ/ตารางประกอบควรมีภาพที่ชัดเจน โดยให้จัดพิมพ์แยกออกจากเนื้อหา และให้ระบุคำว่า “ภาพที่” จัดกึ่งกลางของหน้ากระดาษได้ภาพ และ “ตารางที่” จัดชิดซ้ายของหน้ากระดาษ บนตาราง ตามด้วยหมายเลขกำกับใช้ตัวอักษรขนาด 16 ตัวหนา แสดงเนื้อหาสำคัญของเรื่องด้วยข้อความที่กะทัดรัด ชัดเจน ส่วนคำอธิบายใช้ตัวอักษรขนาด 16 ตัวปกติ รูปภาพ/ตารางที่นำเสนอต้องมีรายละเอียดของข้อมูลครบถ้วนและเข้าใจได้โดยไม่ต้องกลับไปอ่านที่เนื้อความอีก ระบุลำดับของรูปภาพ/ตารางทุกรูปให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่อยู่ในต้นฉบับ โดยคำอธิบายต้องกระชับและสอดคล้องกับรูปภาพที่นำเสนอ

1.4 พิมพ์หน้าเดียวลงบนกระดาษพิมพ์ขนาดเอสี่ (A4) ขนาดของตัวอักษรเท่ากับ 16 ส่วนเลขหน้าขนาด 16 และใส่เลขหน้ากึ่งกลางหน้ากระดาษช่วงบนตั้งแต่ต้นจนจบบทความ โดยมีเนื้อหาบทความรวมบรรณานุกรมควรอยู่ระหว่าง 8-15 หน้า

1.5 การตั้งค่าน้ำกระดาษพิมพ์ให้ห่างจากขอบกระดาษซ้ายกับด้านบน 1 นิ้ว และด้านขวากับด้านล่าง 1 นิ้ว

1.6 การเตรียมข้อมูลต้นฉบับบทความตามแบบฟอร์มที่กำหนดให้

1.6.1 ชื่อบทความภาษาไทยใช้รูปแบบอักษรขนาด 18 หนา

1.6.2 ชื่อบทความภาษาอังกฤษใช้รูปแบบอักษรขนาด 18 ปกติ

1.6.3 ชื่อผู้เขียน และผู้ร่วมเขียนใช้รูปแบบอักษรขนาด 16 ปกติ

1.6.4 หัวข้อหลักใช้รูปแบบอักษรขนาด 18 หนา

1.6.5 หัวข้อย่อใช้รูปแบบอักษรขนาด 16 หนา

1.6.6 เนื้อเรื่องใช้รูปแบบอักษรขนาด 16 ปกติ

1.7 ชื่อเรื่องต้องมีภาษาไทยและภาษาอังกฤษให้พิมพ์ไว้หน้าแรก

1.8 ชื่อผู้เขียน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษต้องใส่ให้ครบทุกคนแต่ไม่เกิน 5 คน ชื่อใช้รูปแบบอักษรขนาด 16 ปกติโดยจัดชิดกันหน้าซ้าย และใส่ Footnote เป็นตัวเลขอารบิกต่อท้ายแต่ละชื่อโดยระบุสังกัด หากเป็นมหาวิทยาลัยให้ระบุ **คณะและมหาวิทยาลัย** หากเป็นหน่วยงานราชการให้ระบุ**กรมและกระทรวงที่สังกัด** หากเป็นพระสงฆ์ให้ระบุ**วัดและจังหวัด** แต่หากเป็นภาคเอกชนให้ระบุ**บริษัทหรือองค์กรและจังหวัด** การระบุให้ตรงกับเครื่องหมายที่กำกับไว้ข้างบน โดยให้ระบุเป็นรายบุคคลภาษาไทยและค้นด้วย (;) ก่อนระบุเป็นภาษาอังกฤษและระบุ Corresponding author, e-mail: ....., Tel. ....ของผู้เขียนหลัก

1.9 บทคัดย่อภาษาไทย และ Abstract ภาษาอังกฤษควรเขียนให้ได้ใจความทั้งหมดของเรื่อง ลักษณะของบทคัดย่อควรประกอบไปด้วยวัตถุประสงค์ (Objective) วิธีดำเนินการวิจัย (Methods) ผลการวิจัย (Results) โดยสรุปให้สั้นกะทัดรัด ระหว่าง 250-400 คำ คำสำคัญ (Keywords) ควรมีคำสำคัญ 3-5 คำ ที่ครอบคลุมชื่อเรื่องที่ศึกษา และจะปรากฏอยู่ในส่วนท้ายของบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษโดยต้องจัดเรียงคำสำคัญตามตัวอักษร และค้นด้วยเครื่องหมาย (,)

1.10 การเรียงหัวข้อแต่ละหัวข้อให้เว้น 1 บรรทัด หัวข้อใหญ่สุดให้พิมพ์ชิดขอบด้านซ้าย หัวข้อย่อยเว้นห่างจากหัวข้อใหญ่โดยมีระยะย่อหน้า และหัวข้อย่อยถัดไปโดยมีระยะย่อหน้า

2. ส่วนประกอบของบทความ

2.1 บทความวิชาการ ให้เรียงลำดับหัวข้อ ดังนี้

2.1.1 บทนำ (Introduction) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอในบทความตามลำดับ บทนำควรอธิบายว่าเรื่องที่ต้องการศึกษามีความสำคัญ วัตถุประสงค์ หรือเค้าโครงของบทความเป็นอย่างไร

2.1.2 เนื้อเรื่อง (Content) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับ เนื้อเรื่องสามารถแบ่งเป็นส่วนย่อย 3 ส่วน ได้แก่

ส่วนย่อยที่ 1 ปูพื้นฐานความรู้แก่ผู้อ่านในเรื่องที่จะกล่าวถึง

ส่วนย่อยที่ 2 วิเคราะห์ข้อมูล โต้แย้งข้อเท็จจริง ใช้เหตุผล หลักฐานเพื่อให้ข้อมูลแก่ผู้อ่าน

ส่วนย่อยที่ 3 เสนอความคิดเห็น ข้อเสนอแนะของผู้เขียนต่อประเด็นที่นำเสนอ

2.1.3 สรุปผล (Conclusion) สรุปสาระสำคัญที่ต้องสรุปให้เห็นความสำคัญของบทความตามลำดับ โดยการเลือกเฉพาะประเด็นสำคัญ ๆ ของบทความมาเขียนรวมกันไว้อย่างสั้น ๆ ท้ายบท หรืออาจใช้วิธีการบอกผลลัพธ์ว่าสิ่งที่กล่าวมามีความสำคัญอย่างไรและสามารถนำไปใช้อะไรได้บ้าง หรือจะทำให้เกิดอะไรต่อไป หรืออาจใช้วิธีการตั้งคำถามหรือให้ประเด็นทิ้งท้ายกระตุ้นให้ผู้อ่านไปสืบเสาะแสวงหาความรู้ หรือคิดค้นพัฒนาเรื่องนั้นต่อไปเพื่อเป็นการสรุปจุดยืนของผู้เขียนที่มีต่อเรื่องที่เขียน

2.1.4 องค์ความรู้ใหม่ เป็นการนำเสนอผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ผลการวิจัย สามารถนำเสนอรูปแบบของโมเดลพร้อมคำอธิบายที่กระชับ เข้าใจง่าย

2.1.5 เอกสารอ้างอิง (References) รูปแบบการเขียนอ้างอิงและบรรณานุกรมใช้แบบ APA (American Psychological Association) ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 7 และจะต้องตรงกันกับการอ้างอิงในเนื้อหา ซึ่งผู้นิพนธ์บทความต้องตรวจสอบและรับผิดชอบต่อความถูกต้องของเอกสารการอ้างอิงทั้งหมด

2.2 บทความวิจัย ให้เรียงลำดับหัวข้อ ดังนี้

2.1.1 บทนำ (Introduction) เขียนให้เห็นความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย หรือโจทย์วิจัย

2.1.2 วัตถุประสงค์ (Objective) ควรกล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษา

2.1.3 วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methodology) ให้ระบุรูปแบบของการวิจัย การคำนวณหากกลุ่มตัวอย่าง(ถ้ามี)และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

2.1.4 สรุปผลการวิจัย/ผลการทดลอง (Research) ให้เสนอผลที่พบตามวัตถุประสงค์การวิจัยตามลำดับอย่างชัดเจน

2.1.5 อภิปรายผลการวิจัย/วิจารณ์ (Discussion) ให้เสนอเป็นความเรียงและให้เชื่อมโยงกับผลการวิจัยตามลำดับอย่างชัดเจนว่ามีความสอดคล้องและไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของผู้ใด ผลวิจัยเป็นไปตามแนวคิด ทฤษฎีของผู้ใด เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น

2.1.6 องค์ความรู้ใหม่ (ถ้ามี) เป็นการนำเสนอผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลการวิจัย โดยสามารถนำเสนอรูปแบบของโมเดลพร้อมคำอธิบายที่กระชับ เข้าใจง่าย

2.1.7 ข้อเสนอแนะ (Suggestion) ให้นำเสนอใน 2 ประเด็น คือ 1) ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย และ 2) ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ต่อหน่วยงานหรือสถาบัน

2.1.8 กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgement) (ถ้ามี) เป็นส่วนที่กล่าวขอบคุณต่อองค์กรหน่วยงาน หรือบุคคลที่ให้ความช่วยเหลือร่วมมือในการวิจัย รวมทั้งแหล่งที่มาของเงินทุนวิจัยและหมายเลขของทุนวิจัย (ถ้ามี) (ให้ใส่เฉพาะกรณีที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย หรือกรณีชื่อบทความมีชื่อเรื่องไม่ตรงกับงานวิจัย วิทยานิพนธ์หรือดุษฎีนิพนธ์)

2.1.9 เอกสารอ้างอิง (References) รูปแบบการเขียนอ้างอิงและบรรณานุกรมใช้แบบ APA (American Psychological Association) ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 7 และจะต้องตรงกันกับการอ้างอิงในเนื้อหา ซึ่งผู้นิพนธ์บทความต้องตรวจสอบและรับผิดชอบต่อความถูกต้องของเอกสารการอ้างอิงทั้งหมด

2.3 บทความปริทัศน์ (Review Articles) ให้เรียงลำดับหัวข้อ ดังนี้

2.3.1 บทนำ (Introduction) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอในบทความตามลำดับ บทนำควรอธิบายให้ภาพรวมโดยย่อของบทความและหัวข้อหลักที่ครอบคลุมว่าเรื่องที่ต้องการศึกษามีความสำคัญ หรือเค้าโครงของบทความเป็นอย่างไร

2.3.2 เนื้อเรื่อง (Content) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับ เนื้อเรื่องสามารถแบ่งเป็นส่วนย่อย 3 ส่วน ได้แก่

ส่วนย่อยที่ 1 ปูพื้นฐานความรู้แก่ผู้อ่านในเรื่องที่จะกล่าวถึง

ส่วนย่อยที่ 2 วิเคราะห์ ข้อมูลโต้แย้งข้อเท็จจริง ใช้เหตุผล ในการประเมินรายละเอียดบททวนบทความที่กล่าวถึงเพื่อให้ข้อมูลแก่ผู้อ่านโดยกล่าวถึงจุดอ่อนจุดแข็งของบทความที่ทบทวนโดยทบทวนจัดลำดับจากเรื่องหนึ่งไปอีกรื่องหนึ่ง หรือจากผู้วิจัยคนหนึ่งไปอีกรื่องหนึ่ง โดยนำข้อค้นพบของแต่ละเรื่องมากล่าวโดยสังเขป

ส่วนย่อยที่ 3 สังเคราะห์ เปรียบเทียบ และ/หรือวิจารณ์ เพื่อให้เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ เสนอความคิดเห็น ข้อเสนอแนะของผู้เขียนต่อประเด็นที่นำเสนอ โดยอภิปรายถึงความน่าเชื่อถือของผู้เขียน ความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่อ้างถึง ความถูกต้องของวิธีการที่ใช้โดยชี้ให้เห็นว่ามีที่มาอย่างไรทั้งในอดีต ปัจจุบัน ความก้าวหน้าล่าสุด เป็นความรู้และข้อเท็จจริง และมีข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้เขียน

2.3.3 สรุปผล (Conclusion) สรุปสาระสำคัญที่ต้องสรุปให้เห็นความสำคัญของบทความตามลำดับ โดยการเลือกเก็บประเด็นสำคัญ ๆ ของบทความมาเขียนรวมกันไว้อย่างสั้น ๆ ท้ายบท หรืออาจใช้วิธีการบอกผลลัพธ์ว่าสิ่งที่กล่าวมาสำคัญอย่างไร ผลลัพธ์สามารถนำไปใช้อะไรได้บ้าง หรือจะทำให้เกิดอะไรต่อไป หรืออาจใช้วิธีการตั้งคำถามหรือให้ประเด็นทิ้งท้ายกระตุ้นให้ผู้อ่านไปสืบเสาะแสวงหาความรู้ หรือคิดค้นพัฒนาเรื่องนั้นต่อไป เพื่อเป็นการสรุปจุดยืนของผู้เขียนที่มีต่อเรื่องที่เขียน

2.4 บทวิจารณ์หนังสือ ให้เรียงลำดับหัวข้อ ดังนี้

2.4.1 บทนำ (Introduction) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอในบทความตามลำดับ บทนำควรอธิบายว่าเรื่องที่ต้องการศึกษามีความสำคัญ วัตถุประสงค์ หรือเค้าโครงของบทความเป็นอย่างไร

2.4.2 เนื้อเรื่อง (Content) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับ

2.4.3 บทวิจารณ์ วิเคราะห์ข้อมูล โต้แย้งข้อเท็จจริง ใช้เหตุผล หลักฐานเพื่อให้ข้อมูลแก่ผู้อ่าน และเสนอความคิดเห็น ข้อเสนอแนะของผู้เขียนต่อประเด็นที่นำเสนอ

2.4.4 สรุปผล (Conclusion) สรุปสาระสำคัญที่ต้องสรุปให้เห็นความสำคัญของบทความตามลำดับ โดยการเลือกเก็บประเด็นสำคัญ ๆ ของบทความมาเขียนรวมกันไว้อย่างสั้น ๆ ท้ายบท หรืออาจใช้วิธีการบอกผลลัพธ์ว่าสิ่งที่กล่าวมาสำคัญอย่างไร สามารถนำไปใช้อะไรได้บ้าง หรือจะทำให้เกิดอะไรต่อไป หรืออาจใช้วิธีการตั้งคำถามหรือให้ประเด็นทิ้งท้ายกระตุ้นให้ผู้อ่านไปสืบเสาะแสวงหาความรู้ หรือคิดค้นพัฒนาเรื่องนั้นต่อไป เพื่อเป็นการสรุปจุดยืนของผู้เขียนที่มีต่อเรื่องที่เขียน

2.4.5 เอกสารอ้างอิง (References) รูปแบบการเขียนอ้างอิงและบรรณานุกรมใช้แบบ APA (American Psychological Association) ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 7 และจะต้องตรงกันกับการอ้างอิงในเนื้อหา ซึ่งผู้นิพนธ์บทความต้องตรวจสอบและรับผิดชอบต่อความถูกต้องของเอกสารการอ้างอิงทั้งหมด

3. การเขียนเอกสารอ้างอิง

การอ้างอิงในวารสารให้ใช้แบบแทรกในเนื้อหาตามหลักเกณฑ์ APA (American Psychological Association) 7th edition ที่มีการปรับปรุงเนื้อหาให้ทันสมัยเพื่อรองรับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การเขียนบรรณานุกรม หรือเอกสารอ้างอิง ใช้มาตรฐานการเขียนแบบ APA ที่พัฒนามาจากนักสังคมศาสตร์และนักพฤติกรรมศาสตร์มากกว่า 80 ปี เพื่อเป็นมาตรฐาน ในการเขียนอย่างเป็นระบบสำหรับการทำวิจัย รายงานการวิจัย การทบทวนวรรณกรรม บทความและกรณีศึกษา ผู้แต่งสามารถดูการอ้างอิงได้จาก

<https://apastyle.apa.org/style-grammar-guidelines/references/examples>

หรือบางส่วนจากตัวอย่างทั่วไปที่มีผู้เขียนแนะนำไว้มากมาย เช่น

-ฝ่ายบริการทรัพยากรสารสนเทศ สำนักหอสมุดกลาง มศว.ที่

<mailto:https://lib.swu.ac.th/images/Documents/Researchsupport/APA6th-Citation160820.pdf>

-มหาวิทยาลัยแม่โจ้ที่ [mailto:https://pulinet2022.pulinet.org/wp-](mailto:https://pulinet2022.pulinet.org/wp-content/uploads/2021/07/TEMPLATE_Reference_PULINET2022.pdf)

[content/uploads/2021/07/TEMPLATE_Reference_PULINET2022.pdf](https://pulinet2022.pulinet.org/wp-content/uploads/2021/07/TEMPLATE_Reference_PULINET2022.pdf)

การส่งต้นฉบับ

1.การตรวจสอบก่อนส่งบทความ

ในขั้นตอนการส่งบทความผู้แต่งต้องตรวจสอบและปฏิบัติตามข้อกำหนดรายการตรวจสอบการส่งทุกข้อดังต่อไปนี้ และบทความอาจถูกส่งคืนให้กับผู้แต่งกรณีที่ไม่ปฏิบัติตามข้อกำหนดทั้งหมด

1.บทความที่ส่งมาตีพิมพ์ต้องไม่เคยตีพิมพ์ หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาของวารสารใดๆ

2.การเขียนชื่อเจ้าของบทความหลัก, E-mail, เบอร์โทรศัพท์ และสถานที่ทำงาน ต้องเป็นไปตามรูปแบบที่วารสารกำหนด

3.การเตรียมต้นฉบับ ชื่อเรื่อง บทคัดย่อ คำสำคัญ ต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และเป็นไปตามคำแนะนำในการเตรียมต้นฉบับที่วารสารกำหนด

4.การอ้างอิงในเนื้อหาและเอกสารอ้างอิงท้ายบทความใช้ตามหลักเกณฑ์ APA (American Psychological Association) และต้องมีการอ้างอิงแหล่งที่มาอย่างถูกต้อง ไม่มีปัญหาการลอกเลียนงานวิชาการ (Plagiarism)

5.ต้นฉบับต้องพิมพ์ด้วยโปรแกรมไมโครซอฟท์เวิร์ด โดยใช้แบบตัวอักษร TH-Sarabun-PSK กรณีบทความภาษาไทย แบบตัวอักษร Arial กรณีบทความภาษาอังกฤษ การแสดงรูปภาพ แผนภูมิ และตารางขอให้ อยู่ในเนื้อหาที่สอดคล้องกัน

2.วิธีและขั้นตอน การส่งบทความ

1.การส่งบทความจะต้องส่งบทความในระบบThaiJO หากส่งในช่องทางอื่น จะต้องส่งบทความพร้อมแนบ “แบบฟอร์มเสนอบทความเพื่อพิจารณาการตีพิมพ์” มาที่บรรณาธิการวารสารทางระบบ Thai Journals Online (ThaiJO)

2. การตอบรับ

เมื่อส่งบทความแล้ว ทางกองบรรณาธิการจะพิจารณากลับกรองขอขยายของบทความดังกล่าวและตอบรับบทความ ภายใน 7 วันทำการ โดยทำการส่งทางอีเมล

3. ระยะเวลาการพิจารณา

3.1กองบรรณาธิการส่งบทความให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณา รอฟผลการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ ภายใน 14 วัน

3.2 เมื่อได้รับบทความคืนจากผู้ทรงคุณวุฒิเรียบร้อยแล้ว กองบรรณาธิการจะส่งบทความให้ผู้เขียนบทความแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ หรือปฏิเสธการลงตีพิมพ์ ภายใน 1 วัน

3.3 เมื่อผู้เขียนแก้ไขเรียบร้อยแล้ว ให้แนบไฟล์บทความฉบับสมบูรณ์ ส่งกลับในช่องRevision ของระบบ Thai Journals Online (ThaiJO) ภายใน 7 วัน

3.4 บรรณาธิการจะออกหนังสือตอบรับการตีพิมพ์บทความลงวารสารทางอีเมล หากผู้เขียนได้แจ้งความต้องการในระบบ

4. การตีพิมพ์วารสาร

4.1กองบรรณาธิการจะรวบรวมเอกสารบทความ ส่งตีพิมพ์เมื่อถึงกำหนดเวลาที่วารสารจะออกเผยแพร่ตามกำหนด

4.2 เมื่อได้เล่มวารสารที่สมบูรณ์แล้ว กองบรรณาธิการจะแจ้งให้ผู้เขียนทราบผ่านระบบ Thai Journals Online (ThaiJO)

จริยธรรม

จริยธรรมในการตีพิมพ์ผลงานวิชาการ/วิจัยในวารสารสังคมศาสตร์ไทย(TSSJ's Publication Ethics) วารสารสังคมศาสตร์ไทย ยึดมั่นในหลักจริยธรรมการพิมพ์ตามมาตรฐานระดับนานาชาติตามกรอบแนวทางจริยธรรมการตีพิมพ์ของ Committee on Publication Ethics (COPE) ดังต่อไปนี้

(ส่วนใหญ่ปรับปรุงต้นฉบับและแปลจาก <https://publicationethics.org/>)

1. จริยธรรมในการตีพิมพ์สำหรับผู้เขียนต้นฉบับ

1. ผู้เขียนบทความจะต้องมีความรับผิดชอบและรับรองว่า บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ใน วารสาร สังคมศาสตร์ไทยจะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่นๆ
2. ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ ในวารสารสังคมศาสตร์ไทยอย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร
3. ผู้เขียนจะต้องปรับแต่ง แกไขบทความให้ถูกต้องตามรูปแบบของวารสารในหัวข้อ “คำแนะนำ สำหรับผู้แต่ง” โดยเฉพาะหัวข้อรูปแบบของการจัดเตรียมต้นฉบับอันจะนำไปสู่บทความที่มีรูปแบบการตีพิมพ์ ที่ได้มาตรฐานเดียวกัน
4. ผู้เขียนจะต้องคำนึงถึงจริยธรรมการวิจัย คือต้องไม่ละเมิดหรือคัดลอกผลงานของผู้อื่นมาเป็นของตนเอง
5. ผู้เขียนซึ่งมีชื่อปรากฏอยู่ในบทความจะต้องเป็นผู้มีส่วนในการจัดทำบทความหรือมีส่วนในการ ดำเนินการวิจัย ซึ่งข้อนี้ขอสงวนสำหรับบุคคลที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดทำบทความจะไม่อนุญาตให้ใส่ชื่อลงไป เด็ดขาด หากมีการตรวจสอบพบว่า มีบุคคลที่ไม่มีส่วนร่วมในการจัดทำบทความปรากฏอยู่ ทางวารสารจะถอน บทความนั้นออกทันที
6. ผู้เขียนจะต้องมีความรับผิดชอบในการอ้างอิงเนื้อหาในผลงาน ภาพ หรือตาราง หากมีการนำมาใช้ ในบทความของตนเอง โดยให้ระบุ “ที่มา” เพื่อป้องกันการละเมิดลิขสิทธิ์ (หากมีการฟ้องร้องจะเป็นความ รับผิดชอบของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว ทางวารสารจะไม่รับผิดชอบใดๆ ทั้งสิ้น) และจะดำเนินการถอนบทความ ออกจากการเผยแพร่ของวารสารทันที
7. ผู้เขียนจะต้องตรวจสอบความถูกต้องของรายการเอกสารอ้างอิงทั้งในแง่ของรูปแบบและเนื้อหา และไม่ควรนำเอกสารวิชาการที่ไม่ได้อ่านมาอ้างอิง หรือใส่ไว้ในเอกสารอ้างอิง และควรอ้างอิงเอกสารเท่าที่ จำเป็นอย่างเหมาะสม ไม่ควรอ้างอิงเอกสารที่มากจนเกินไป รวมทั้งต้องอ้างอิงจากรูปแบบการอ้างอิงของ บทความโดยจะต้องมีการอ้างอิงตรงตามรูปแบบที่วารสารกำหนดไว้
8. ผู้เขียนจะต้องปรับปรุงแก้ไขบทความตามผลประเมินจากผู้ประเมินบทความและกองบรรณาธิการ ให้แล้วเสร็จภายในเวลาที่กำหนด หากไม่ปรับปรุงตามที่กำหนดจะต้องเลื่อนการตีพิมพ์เผยแพร่ออกไป หรือ อาจถูกปฏิเสธการเผยแพร่บทความ
9. ผู้เขียนควรระบุชื่อแหล่งทุนที่ให้การสนับสนุนในการทำวิจัย (ถ้ามี) และควรระบุผลประโยชน์ทับซ้อน (ถ้ามี)
10. ผู้เขียนจะต้องไม่รายงานข้อมูลที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ไม่ว่าจะเป็นการสร้างข้อมูลเท็จ หรือการปลอมแปลง บิดเบือน รวมไปถึงการตกแต่ง หรือ เลือกแสดงข้อมูลเฉพาะที่สอดคล้องกับข้อสรุป

11. ผู้เขียนไม่ควรอ้างอิงเอกสารที่ถูกถอดถอนออกไปแล้ว เว้นแต่ข้อความที่ต้องการสนับสนุนนั้นเป็นข้อความที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการถอดถอน และจะต้องระบุไว้ใน เอกสารอ้างอิงด้วยว่า เป็นเอกสารที่ได้ถูกถอดถอนออกไปแล้ว

12. ผู้เขียนต้องอ้างอิงผลงานของบุคคลอื่นให้ปรากฏการอ้างอิงในเนื้อหา (In-text citation) หากมีการนำผลงานเหล่านั้นมาใช้ในผลงานตัวเอง รวมทั้งจัดทำบรรณานุกรมท้ายบทความทุกรายการ

2. จริยธรรมในการตีพิมพ์สำหรับผู้ประเมินบทความ

1. ผู้ประเมินบทความควรมีจรรยาบรรณคือต้องรับประเมินบทความที่ตนเองนั้นมีความถนัด หรือมีคุณวุฒิหรือมีความเชี่ยวชาญกับเรื่องหรือบทความที่ได้รับการประเมินนั้นๆ ผู้ประเมินบทความควรประเมินบทความในสาขาวิชาที่ตนมีความเชี่ยวชาญ โดยพิจารณาความสำคัญของเนื้อหาในบทความที่มีต่อสาขาวิชานั้นๆ คุณภาพของการวิเคราะห์ และความเข้มข้นของผลงานหรือระบุผลงานวิจัยที่สำคัญๆ และสอดคล้องกับบทความที่กำลังประเมิน แต่ผู้เขียนบทความไม่ได้อ้างอิง เข้าไปในการประเมินบทความด้วย ผู้ประเมินไม่ควรใช้ความคิดเห็นส่วนตัวที่ไม่มีข้อมูลรองรับมาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินบทความและควรปฏิเสธในบทความที่ตนเองนั้นไม่ถนัด

2. ผู้ประเมินบทความควรมีจรรยาบรรณคือแนะนำความคิดเห็นทางวิชาการของตนเอง ลงในแบบฟอร์มการประเมินหรือเนื้อหาในบทความด้วยความยุติธรรม ไม่อคติ ตรงไปตรงมา ไม่ลำเอียง รวมทั้งตรงต่อเวลาตามที่วารสารกำหนดในการประเมิน

3. ผู้ประเมินบทความควรมีจรรยาบรรณคือต้องรักษาความลับและไม่เปิดเผยข้อมูลของบทความที่ส่งมาเพื่อพิจารณาให้แก่บุคคลที่ไม่เกี่ยวข้องในช่วงระยะเวลาของการประเมินบทความ รวมถึงหลังจากที่พิจารณาประเมินบทความเสร็จแล้ว

4. หลังจากได้รับบทความจากบรรณาธิการวารสาร และผู้ประเมินบทความตระหนักว่า ตนเองอาจมีผลประโยชน์ทับซ้อนกับผู้นิพนธ์ที่ทำให้ไม่สามารถให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอย่างอิสระได้ ผู้ประเมินบทความควรแจ้งให้บรรณาธิการวารสารทราบและปฏิเสธการประเมินบทความนั้นๆ

5. ผู้ประเมินบทความควรคำนึงถึงการพิจารณาในหัวข้อ ชื่อเรื่อง หากเป็นบทความวิชาการสามารถพิจารณาให้แก้ไขชื่อเรื่องได้ แต่หากเป็นบทความวิจัย ควรพิจารณาเฉพาะความผิดพลาดด้านตัวสะกด และไม่ควรพิจารณาให้เปลี่ยนชื่อเรื่องบทความวิจัย

6. ผู้ประเมินบทความต้องไม่นำข้อมูลบางส่วนหรือทุกส่วนของบทความไปเป็นผลงานของตนเอง

7. เมื่อผู้ประเมินบทความพบว่า มีส่วนใดของบทความที่มีความเหมือนกัน หรือซ้ำซ้อนกับผลงานชิ้นอื่นๆ ผู้ประเมินบทความต้องแจ้งให้บรรณาธิการทราบพร้อมแสดงหลักฐานให้เห็นเป็นประจักษ์

3.จริยธรรมในการตีพิมพ์ของกองบรรณาธิการวารสาร

- 1.บรรณาธิการจะต้องกำกับติดตามดูแลให้การดำเนินงานของวารสาร เป็นไปตามนโยบายและวัตถุประสงค์ให้ถูกต้องตามจริยธรรม/จรรยาบรรณ
- 2.บรรณาธิการจะต้องกำกับติดตามดูแล และดำเนินการอย่างเหมาะสมกับผู้พิมพ์หรือบทความที่ตรวจพบว่ามีผลกระทบด้านจริยธรรม/จรรยาบรรณ
- 3.บรรณาธิการต้องกำกับติดตามดูแลการตีพิมพ์เผยแพร่บทความที่มี conflict of interest เช่น การตีพิมพ์เผยแพร่บทความของตนเอง(บรรณาธิการหรือหัวหน้ากองบรรณาธิการ)อย่างมีนัยสำคัญ หรือ ไม่มีการตรวจสอบคุณภาพบทความก่อนการตีพิมพ์โดยผู้ทรงคุณวุฒิที่ไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับบทความ เป็นต้น
- 4.บรรณาธิการมีหน้าที่ควบคุมดูแลและพิจารณาคุณภาพของบทความเพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสาร และต้องคัดเลือกบทความมาตีพิมพ์หลังจากผ่านกระบวนการประเมินบทความแล้ว โดยพิจารณาจากความชัดเจน และความสอดคล้องของเนื้อหา กับนโยบายของวารสารเป็นสำคัญ และจะต้องมีข้อความรู้ที่สะท้อนมุมมอง แนวคิดเชิงทฤษฎีที่ได้จากประสบการณ์ การสังเคราะห์เอกสาร หรืองานวิจัย มุ่งเน้นการนำเสนอแนวคิดทฤษฎีใหม่รวมถึงแบบจำลองเชิงแนวคิด (Conceptual Model) ที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันจะนำไปสู่การวิจัยในหัวข้อวิชาการที่สำคัญ
- 5.บรรณาธิการต้องไม่เปิดเผยข้อมูลของผู้เขียนและผู้ประเมินบทความแก่บุคคลอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องในช่วงเวลาของการประเมินบทความ ซึ่งวารสารได้กำหนดในลักษณะปกปิดรายชื่อ (Double blind peer-reviewed)
- 6.บรรณาธิการต้องไม่ตีพิมพ์บทความที่เคยตีพิมพ์ที่อื่นมาแล้ว โดยต้องมีการตรวจสอบการคัดลอกผลงานผู้อื่น (Plagiarism) อย่างจริงจังเพื่อให้แน่ใจว่า บทความที่ตีพิมพ์ในวารสารไม่มีการคัดลอกผลงานของผู้อื่น และหากตรวจพบการคัดลอกผลงานของผู้อื่นเกินตามที่กำหนดไว้ จะต้องหยุดกระบวนการประเมิน และติดต่อผู้เขียนบทความหลักทันทีเพื่อขอคำชี้แจง เพื่อประกอบการ “ตอบรับ” หรือ “ปฏิเสธ” การตีพิมพ์บทความนั้นๆ
- 7.บรรณาธิการจะต้องไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนกับผู้เขียน และผู้ประเมิน โดยเด็ดขาด เพื่อรักษาไว้ซึ่งธรรมาภิบาลในการดำเนินงานอย่างเคร่งครัด
- 8.บรรณาธิการต้องไม่นำข้อมูลบางส่วนหรือทุกส่วนของบทความไปเป็นผลงานของตนเอง
- 9.บรรณาธิการมีหน้าที่พิจารณาตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานวิจัยที่มีระเบียบวิธีวิจัยที่ถูกต้อง และให้ผลที่น่าเชื่อถือ โดยนำผลของการวิจัยมาเป็นตัวชี้ว่าสมควรตีพิมพ์เผยแพร่หรือไม่
- 10.หากบรรณาธิการตรวจพบว่า บทความมีการลอกเลียนบทความอื่นโดยมิชอบ หรือมีการปลอมแปลงข้อมูลซึ่งสมควรถูกถอดถอน แต่ผู้เขียนปฏิเสธที่จะถอนบทความ บรรณาธิการสามารถดำเนินการถอนบทความได้โดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากผู้เขียนซึ่งถือเป็นสิทธิและความรับผิดชอบต่อบทความของบรรณาธิการ

11.บรรณาธิการมีหน้าที่พิจารณาความสามารถของกองบรรณาธิการ และควรมอบหมายงานให้ตรงกับความสามารถของแต่ละท่าน

12.บรรณาธิการต้องกำกับติดตามดูแลทั้งด้วยตนเองและคณะทำงานในเรื่องจำนวนและคุณภาพการอ้างอิงของวารสารที่ผิดไปจากสภาพความเป็นจริง เช่น มีการกำกับและร้องขอให้มีการอ้างอิงบทความในวารสารทั้งในลักษณะลับหรือเปิดเผย และมีการใช้อ้างอิงที่ไม่ถูกต้องและสอดคล้องกับเนื้อหา

13.บรรณาธิการต้องกำกับติดตามดูแล การเก็บค่า Page charge หรือ processing fee คือ ต้องมีการดำเนินการอย่างโปร่งใส เช่น กำหนดให้มีการประกาศกระบวนการเรียกเก็บอย่างชัดเจน หรือ ระบุราคาหรือเงื่อนไขของการเรียกเก็บค่า Page charge ตามที่ระบุได้ประกาศไว้อย่างเคร่งครัด